

Dette værk er downloadet fra Danskernes Historie Online

Danskernes Historie Online er Danmarks største digitaliseringsprojekt af litteratur inden for emner som personalhistorie, lokalhistorie og slægtsforskning. Biblioteket hører under den almennyttige forening Danske Slægtsforskere. Vi bevarer vores fælles kulturarv, digitaliserer den og stiller den til rådighed for alle interesserede.

Støt vores arbejde – Bliv sponsor

Som sponsor i biblioteket opnår du en række fordele. Læs mere om fordele og sponsorat her: <https://slaegtsbibliotek.dk/sponsorat>

Ophavsret

Biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. For værker, som er omfattet af ophavsret, må PDF-filen kun benyttes til personligt brug.

Links

Slægtsforskernes Bibliotek: <https://slaegtsbibliotek.dk>

Danske Slægtsforskere: <https://slaegt.dk>

LIV OG DØD, TRO, HÅB OG MIRAKLER I 1600-TALLETS HELSINGØR

Torben Bill-Jessen
& Lone Hvass

HELSINGØR
KOMMUNES
MUSEER

Liv og død, tro, håb og mirakler i 1600-tallets Helsingør

Liv og død, tro, håb og mirakler i 1600-tallets Helsingør

Torben Bill-Jessen & Lone Hvass

HELSINGØR KOMMUNES MUSEER

Liv og død, tro, håb og mirakler i 1600-tallets Helsingør

© Helsingør Kommunes Museer

ISBN 978-87-89120-78-2

Grafisk tilrettelæggelse: Narayana Press

Bogen er sat med Perpetua

Tryk: Narayana Press

Bogen er udgivet i 2017 af Helsingør Kommunes Museer. Bogen er samtidig årbog for Frederiksborg Amts Historiske Samfund 2017

Forside: Udsnit af maleri forestillende et slagteri, malet af Teniers den Yngre (1610-90) Museum of Fine Arts, Boston

Bogen har modtaget økonomisk hjælp til trykning af bogen.

Følgende fonde takkes for støtte:

FARUMGAARD-FONDEN

GEORG JORCK OG HUSTRU EMMA JORCKS FOND

CONRAD NELLEMANN OG HUSTRUS MINDELEGAT

HELSINGØR MUSEUMSFØRENING

Indhold

Indledning 9

Tue og Rasmus Kroniken 9

Slægtsbøger, dagbøger, regnskaber og optegnelsesbøger i 1600-tallet 12

Byen Helsingør 13

Helsingørs indbyggere 16

Byens embedsmænd 16

Byens mur og porte 16

Rådhus, kirker, hospital, fattighus og latinskole 17

Klokke- og kanonstøberiet i Kongensgade 18

Op- og nedgangstider 18

KAPITEL I

Tue Jensen Slagter 21

Tue Jensen Slagters fødsel 23

Dåb, ægteskab og astrologi i 1600-årene 24

Anne Ibsdatter går i barselsseng igen 28

Tre år senere melder triste tider sig for slagterfamilien 29

Året 1620 er godt for kopsætning og åreladning 30

Den 21. januar 1622 dør Tue Jensens mor 34

Tue beskriver sognets præster 35

Kalmarkrigen og udskrivning af mandskab 45

Skt. Olai Kirke og Helsingørs Jomfru 45

Den store slåkklokke til Frederiksborg 46

Bymuren omkring Helsingør 47

Frederik 2.s hurtigsejler ophugges til havnemole 47

Et vanskabt barn bliver født 48

Gode råd mod podagra, frost i benene og tandpine 49

Volden omkring Helsingør 50

Tue Jensen som takserborger 50

En ny byfoged ansættes 52

Om konger og dronninger i byen og i Lundehave 53

Ild i Kristen Baggers mølle udenfor Svingelen 54

Christian 4. på Kronborg i februar 1627 54

Flåder og forlis på Sundet 55

Flådemagt i Østersøen og syn i Øresund 1628 56

Peståret 1629 i Helsingør 59

Tue Jensen blev takserborger igen 60

Henrettelser i byen 61

Om vejret og afgrøder 62

Vandfloden på Lappen 1637 64

Tue skriver om skibe i Sundet 65

KAPITEL 2

Rasmus Tuesen slagter 67

Tue Jensen Slagter dør 67

*Hændelser i Sundet – Torstensonkrigen
1643-45 68*

Præsteskifte i sognekirken 70

De hårde isvintre 70

*Rasmus Tuesen og Ellen Lauritsdatter bliver
gift 71*

Den udvalgte prins Christian dør i 1647 72

Mirakler og Christian 4.s død 74

Frederik 3.s kroning 1648 75

Anne Ibsdatter, Tue Jensens enke, dør 76

*Rasmus udpeges til tingmand og formand for
tinget 77*

Forbryderne og den trekantede galge 77

Uro i Sundet 79

*Ildebrand, skatter og Rasmus som
takserborger 79*

Dyretid 81

Rasmus bestjæles 81

Helsingborgs befæstning 82

Den store pest i 1654 82

*Prins Christian hyldes og bryllup i
slagterfamilien 85*

Svenskekrigen 1657-60 set fra Helsingør 85

*Freden i Roskilde 1658 og den efterfølgende
krigserklæring 86*

*Kronborg bombarderes den 3. september 1658 og
belejres 88*

Slaget i Sundet den 29. oktober 1658 90

Krigsåret 1659 i Helsingør og København 91

Karl 10. Gustav dør 95

Fredsftalen i København 1660 96

*Begravelse og forlovelse i Helsingør i krigsårene
1659-60 97*

Arvehyldningen 1660 og enevælden indføres 99

Året 1661 100

Frederik 3. dør 9. februar 1670 102

*Den engelsk-hollandske krig begynder i
1672 103*

Rasmus Tuesen dør 1677 105

KAPITEL 3

Tue og Annes hjem 109

Rasmus og Annes hjem 112

Helsingør Latinskole 114

Takserborgere og byens beskatning 117

Byens inddeling i fjerdinge 120

Helsingør Slagtertorv 122

Køddage, forprang og videre salg 123

Byens ting og retspleje 130

*Marine Urtegaard udlægges som
trolddomskvinde* 131

Byens præster 132

Slagterfamiliens kirke 135

Hvor sad de i kirken 136

Tue og Rasmus' livssyn 139

Trolovelse og ægteskab 140

Dåb, faddere og begravelse 142

Horoskoper og astrologi i 1600-årene 145

Uægte børn 147

Helsingør i pestårene 148

Kongens død og mirakler i byen 152

Den blodigste søkamp i Norden 154

Det udplyndrede Kronborg 156

Tue og Rasmus' omgangskreds 157

Tiden efter Skåne blev svensk 168

En slagtergård i året 1650 170

Afslutning 172

Kilder 177

Utrykte kilder 177

Trykte kilder og litteratur 177

Billedliste 181

Personregister 183

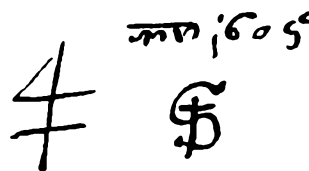
Tue Jensens dagbog.

Indledning

Tue og Rasmus Krøniken

Dagbøger, optegnelsesbøger eller hændelsesbøger skrevet af en håndværker i 1600-årenes Danmark findes der ikke mange af. Derfor er det også meget bemærkelsesværdigt at to slagtere i Helsingør, Tue Jensen og hans søn Rasmus Tuesen, fra 1606 til 1677 noterer hændelser fra deres familieliv og dagligdag i Helsingør. Stort og småt blandet med historiske begivenheder i kronologisk orden, kort sagt en lille krønike fra 1600-tallets Helsingør.¹

Bogen er på 222 sider, indbundet i et smukt blindtrykt læderbind i oktavformat. Den er formodentlig restaureret engang efter 1920. Det ses at flere af siderne på et tidspunkt er klippet eller revet ud, og det kan ikke udelukkes at nogle af siderne nu sidder i forkert orden. Bogen opbevares i dag i Det Kongelige Biblioteks Håndskriftsamling. Den kom til Det Kongelige Bibliotek i 1796, da Peter Frederik Suhms (1728-98) store samling af bøger og håndskrifter blev erhvervet af kongen til biblioteket til gengæld for en årlig rente. Den sidste som i 1731 skriver i bogen, er Tue Jensens oldebarn. Hun var datter af Tue's barnebarn Anna Rasmusdatter, der var gift med skriver ved Tøjhuset Claus Steffensen som døde i 1726.

På sidste side i bogen står et par tegn, der sandsynligvis er Tue Jensens bomærke og initialer. Hans eget symbol – en mercurstav med en vandret streg under. Netop mercurstaven var karakteristisk for handelsfolk, byens mange købmænd, men også mange håndværkere og repræsentanter for andre erhverv brugte det tegn. Ved siden af bomærket står Tues initialbomærke T for Tue og et stort S for slagter samt anno 1605. I 1600-årene var brugen af bomærker meget udbredt, men man holdt langsomt op med at bruge dem ved slutningen af århundredet.

Suhms kan have erhvervet den lille bog engang i midten eller i sidste halvdel af 1700-årene, indtil da har Tue's oldebarn sandsynligvis opbevaret den lille bog.

Bogens notater er i nogle tilfælde anbragt hvor der var plads, ikke mindst de få notater, som barnebarnet Anna Rasmusdatters har lavet, idet man har ladet de mange sider i bogens midte være tomme. Den første hændelse som er noteret, fandt sted i 1606, hvor Tue Jensens far døde. Den sidste hændelse der er skrevet, er fra den 28. juli 1731, skrevet af oldebarnet hvis navn vi ikke kender. Mange sider har overstregninger, og flere notater er ikke fuldført.

Flere af de mange gode historier er tidligere blevet brugt i store danmarkshistoriske oversigtsværker om 1500- og 1600-årene, fx i Troels-Lund: *Dagligliv i Norden*. Helsingørs lokalhistoriker Laurits Pedersen har transskri-

¹ Appel, Charlotte: *Læsning og Bogmarked i 1600-tallets Danmark*, side 367

beret en del af bogens tekst i 1920'erne og publiceret udvalgte tekster i Helsingør i Sundtoldstiden 1427-1857, og i andre værker. Hele den bevarede tekst er nu transskriberet, og ikke kun de mest bemærkelsesværdige historier.

De korte notater må engang være skrevet på løse blade, som senere er indbundet i det smukke læderbind i 1600-årene. Notaterne er sikkert skrevet for at styrke forfatterens egen hukommelse, til familiens eget brug, og som erindring for de følgende generationer. En gennemgående paginering af siderne med blyant er foretaget i forbindelse med restaurering af bogen.

Meget forvirrende er det at Tue Jensen, der ellers har holdt sig til bogens første 55 sider, igen skriver på siderne 82-89 og derefter helt til sidst på siderne 176-222 for at ende med et notat for året 1614. Da lokalhistorikeren Laurits Pedersen transskriberede en del af teksten i 1920'erne, har bogen ikke som nu været samlet så tæt op til ryggen på det fine gamle bogbind og har derfor været lettere at læse. Krønikens optegnelser er ofte skrevet med flere års intervaller og som sådan langt fra at være en dagbog.

Fra 1606 til sin død i 1640 skriver Tue Jensen 15 notater, der handler om familiens fødsler, deres horoskoper og dåb med alle mands- og kvindefadderne, samt faddergaverne, vielser, død og begravelser. De første syv indførsler er noteret inden for årene 1606-11. Tue Jensens eget fødselsår 1538? må stå lidt hen i det uvisse (det skriver vi om senere), mærkeligt nok, bogens øvrige årstal taget i betragtning, da disse synes at være meget korrekte i for-

hold til begivenheder i Danmarkshistorien. Men til gengæld ved vi med sikkerhed at Tue dør i 1640, og Rasmus fødes i 1620 og dør i 1677 – 57 år gammel.

Vi har valgt at følge den lille bogs notater delvist i kronologisk orden, men vi har sorteret lidt i emnerne for overskuelighedens skyld, og uden hensyntagen til den måde, de er placeret i bogen, for på den måde at følge slagterfamiliens liv og færden i godt 100 år. Krønikens originale tekst vises herefter indtrukket fra margen og tillempt moderne sprogbrug og navnene standardiseret til nudansk for læsbarhedens skyld. Enkelte kommentarer er sat ind i (parantes).

Vi har valgt i indledningen at præsentere læserne for Helsingør i 1600-tallet, dernæst vises den transskriberede tekst i kapitel 1 og 2 umiddelbart fulgt af korte og lidt længere kommentarer. Kapitel 1 er Tue Jensens notater i delvis kronologisk rækkefølge, som de må have fundet sted i perioden fra 1600-40. Kapitel 2 er Rasmus Tuesens notater fra 1640-77 samt få tilføjelser af hans datter Anne Rasmusdatter og af barnebarnet. Kapitel 3 er en beskrivelse af familiens hjem, deres familieforhold. Samtidig forsøger vi at give et kulturhistorisk helheds-syn over 1600-tallets Helsingør, hvor vi kommer ind på byens taksererborgere, tingsmænd, latinskolen, præsterne, de grusomme pestår, og den blodige søkamp i Øresund den 29. oktober 1658 og ikke mindst uddyber vi vores fortælling med beskrivelse af byens torv – også kaldet slagtertorvet eller fiskertorvet, hvor de to slagtere havde deres arbejde. Vi har derfor måttet taget andre samtidige kilder til hjælp, hovedsaglig skifter, rådstue- og byfogdens arkiv,

De seks illustrationer på bindets inderside.

skattebøger, Sct. Mariæ og Sct. Olai Kirkes regnskab og den almindelige Danmarkshistorie.

På bindets inderside findes 6 illustrationer, som antagelig stammer fra en illustreret postil, idet billederne associerer til kirkeårets prædiketekster. I 1635-38 udgav professor, dr. teol. og senere biskop over Sjælland Jesper Rasmussen Brochmand en meget udbredt postil med prædikener til kirkeårets helligdage. Huspostillen kom i de næste 200 år til at tilhøre andagts- og opbyggelseslitteraturen i Skandinavien.² Illustrationerne derfra er måske sat ind i bogen af bogbinderen, der indbandt den i et fint brunt læder med blindtrykt ornament og små messingbeslag og lås. Byens bogbindere, var leverandører af læsestof til byens læsende borgere. Bogbinder Urban Steiner og hans svigersøn Walter Redehas var byens førende bogsælger indtil 1671. De solgte deres varer fra bogskabe i Sct. Olai kirke.³

Slægtsbøger, dagbøger, regnskaber og optegnelsesbøger i 1600-tallet

Det er ikke tilfældigt når det netop er Peter Frederik Suhms (1728-98) som får overdraget Tue og Rasmus optegnelsebog. Suhm var historiker, forfatter og stor bogsamler. Han

2 Appel, Charlotte: Læsning og Bogmarked i 1600-tallets Danmark, side 737

3 Appel, Charlotte: Læsning og Bogmarked i 1600-tallets Danmark, side 491

skrev sine egne erindringer og optegnelser om mænd, han havde kendt, og i hans samlede skrifter findes hans barne- og ungdomserindringer – om lærer og læsning. Han må om nogen straks have set det bevaringsværdige i den lille bog, og været interesseret i at få den ind i sin store samling af bøger.

I løbet af 1600-tallet var selvbiografier, slægtsmonografier og optegnelsesbøger vokset betragtelig. Forfatterne var adelsfolk, præster, embedsmænd m.m. Mest berømt fra tiden er vel nok Leonora Christinas Jammersminde.

Her vil vi blot nævne nogle af de optegnelser- og slægtsbøger m.v. som vi i de følgende kapitler kan sammenligne med Tue og Rasmus optegnelser. Ingen af dem var beregnet til at blive trykt, men de var oplysninger for familien og de generationer der fulgte efter og ikke mindst var det for at holde orden på forfatterens egen hukommelse.

Enestående er islændingen Jon Olafssons erindringer og hans oplevelser som bøsseskytte under Christian 4. De originale håndskrifter findes i Reykjavik, men er trykt og oversat til dansk i serien Memoirer og Breve. Bogen hører ikke til i rækken af optegnelsesbøger, men er erindringer fra et langt eventyrligt liv. Forfatteren var en ulærd bondesøn, bøsseskytte, en frygtløs eventyrer, der roligt og overlegent fortæller om det han ser og hører. Et par af kapitlerne foregår på Kronborg, hvor han er bøsseskytte og hans oplevelser i Helsingør, bl.a. under pesten i 1620'erne, som også Tue fortæller om.

Apotekerfamilien Johannes og Christian Friedenreich i Aalborg, har påbegyndt deres

optegnelser i 1665 og slutter i 1726 og anbragt dem i en familiebibel. Friedenreich var en af byens absolut største bogsamlere med 354 bind. Apotekeren og hans familie boede i Jens Bangs stenhuse hvor også apoteket lå.⁴

Præsten Anders Pedersen Perlestikker (1586-1629) Nakskov, var søn af en perlestikker og hans optegnelser kaldes for Perlestikkerbogen. Det er de ældst bevarede skoleerindringer, hvori indgår elevlister og regnskaber foruden indskud om kirke- og udenrigspolitiske begivenheder. Optegnelserne er fra 1617-26.

I Aarhus har rådmand og købmand Rasmus Pedersen Thestrup (1588-1656) skrevet en slægtsbog over sin familie. Han kalder den for en stambog skrevet på pergament. Indbindingen består af to træplader betrukket med slidt sort fløjl. Han var bondesøn, men endte som en af Aarhus store købmænd. Bogens blanding af børnefødsler og ejendomstransaktioner ligner på sin vis Tue og Rasmus' optegnelser. Til sidst oplyser han "at han altid har eftertragtet ting 'bøger og ejendom'". Til forskel fra Tue og Rasmus' krønikes smukke indbinding, mangler Rasmus Pedersens helt indbinding.

En sønderjysk optegnelserbog kaldet for Fladstenbogen, er skrevet af bønder på gården Fladsten ved Aabenraa i 1592-1809, hvoraf de to første skribenter fra 1600-tallet, har vores interesse.

Rene slægtsoplysninger er skrevet af toldforvalter Nils Lindegaard og hans søn Rasmus Lindegaard, Tronhjem. De fortæller om de-

res families børnefødsler og bryllupper fra 1679-1738. Optegnelserne slutter Rasmus Lindegaards enke i 1738.

Rigtige dagbøger finder vi af adelsmanden Eske Brock, Christian 4.s trofaste rigsråd skrevet "medt egen handt" fra 1604-22. Som godssamler af stort format får vi igennem dem indblik i hverdagslivet, familien, husholdningen, gæster og Broks yndlingsbeskæftigelse: jagt. Desuden regnskaber for køb, lån og gæld. Bøgerne er blevet berømt især fordi de mange kors i bogen betyder størelsen af rusen og de drikkegilder han deltog i.

Modsat de her nævnte 1600-tals godsejere, præster, bønder og købmænd, som var nødsaget til at føre skriftlige regnskaber, indeholder Tue og Rasmus bog ingen regnskaber kun enkelte tilfælde af lån og tilbagelevering, er overstreget – sikkert når lånene er tilbagebetalt. Ligesom bagere og skomagere m.fl. har slagterne kunnet klare hverdagen uden regnskaber.

Inden vi nu præsenterer læserne for teksten i Tue og Rasmus lille bog, ser vi på den by de to slagtere levede i og de mennesker der boede omkring dem.

Byen Helsingør

Mellem 1500 og første halvdel af 1600-tallet voksede Helsingør til at blive en af kongerigets største byer efter København. I stærk konkurrence med Malmø, idet begge byer havde omkring 5.000 indbyggere. Helsingør havde kongens særlige bevågenhed på grund af byens betydning som overfartsted og den

4 Appel, Charlotte: Læsning og Bogmarked i 1600-tallets Danmark, side 672

Helsingør byplan fra Resens atlas.

I Fjerding
 II Fjerding
 III Fjerding
 IV Fjerding

1. Olai Kirke/Dansk Kirkegård
 2. Tysk Kirke/Mariæ Kirke/Fratergården
 3. Sortebrødre Kloster
 4. Gethuset

5. Rådhuset
6. Vejerboden
7. Spindehuset
8. Sjøleboderne
9. Herluf Trolles adelsgård/byens fattiggård
10. Rappenborg/Lappenborg
11. Lundehave
12. Lundegården
13. Bytinget
14. Bonthe Ko
15. Sognepræsteboligen
16. Sanden
17. Sletten
18. Lappen
19. Langebjerg
20. Iskulebjerget
21. Bjerget
22. Slagtertorvet/Torvet
23. Svingel/Svingelport
24. Rødeport/Lappeporten
25. Rosenkildeporten/Koporten
26. Kronborgporten
27. Pestkirkegården/Nye Kirkegård
28. Endelosstræde
29. Søstræde
30. Lille Jylland
31. Stranden/Strandgade
32. Stengade
33. Sudergade
34. Sct. Anna Gade
35. Brøndstræde
36. Kampergade
37. Klostergade/Allegade
38. Kongensgade
39. Fiolgade
40. Sophie Brahes Gade
41. Bjergegade
42. Galgebakken
43. Nye toldbod
44. Gl. toldbod

korteste afstand mellem landsdelene. Endvidere var byen blevet hjemsted for opkrævning af Øresundstolden. Helsingborg havde været en stor by i middelalderen, men mistede i løbet af 1500-tallet sin strategiske betydning, især fordi Krogen/Kronborg blev bygget i Helsingør, som betydeligt mere moderne borg og slot end borgen i Helsingborg, og trods det at Christian 4. i 1628 byggede en forvold med en voldgrav omkring Helsingborg, ligesom han byggede en mur omkring Helsingør.

I 1577-82 ombyggede Frederik 2. Krogen til det prægtige renæssanceslot Kronborg, fæstning og kongebolig – berømt og berygtet på samme tid i hele Europa.

Øresundstoldens indtægter var blevet den vigtigste indtægt for de danske konger. Guldet strømmede i bogstaveligste forstand ned i kongernes egen pengekasse, men det gav samtidig en stor omsætning af varer i selve byen. Lastet med alskens varer ankrede de europæiske handelsflåder op ude på Helsingør Red for at klarer Sundtolden. Nederlænderne havde over 50 % af de passerende skibe, den næststørste var den engelske handelsflåde, derefter fulgte de danske skibe. Sammenlignet hermed var de andre landes handelsflåder meget små. Indtægterne fra sundtolden var ved begyndelsen af 1600-årene omkring 100.000-130.000 rigsdaler for passage- og lastetold for de omkring

3.000-4.000 skibe der årligt passerede. Efter svenskekrigene i 1657-60 svandt indtægterne ind – til omkring 40.000 rigsdaler – for først at komme rigtigt op igen i 1675.

Helsingørs indbyggere

Sikre tal for antallet af indbyggere i Helsingør får vi først i 1672 hvor skattereformer, blandt dem byernes matrikelskat angiver indbygger-tallet i alle de danske købstæder. I Helsingør var der 4.033 skattebetalende indbyggere imod Københavns 41.500, mens Malmø (som i 1658 var blevet svensk) i 1672 var svundet ind til 3.000. I Jylland var Aalborg den største by i nævnte år med 4.181 indbyggere, mens der i Aarhus kun var 3.474 og Odense 3.808.

Byens embedsmænd

I byens rådhus på Stengade residerede byens borgmestre og rådmænd, hovedsagligt købmænd, dernæst den kongelige byfoged som indkrævede de på borgerne pålagte afgifter, desuden retsbøder til kongen. Han var også dommer på Bytinget samt rodemester dvs. skatteopkræver. Tolderen og toldskriverne indkrævede den "Lille Told", som man ydmygt kaldte indførelsestolden. Den "Store Told" var Øresundstolden, som blev indkrævet af kongens øresundstolder, der under sig havde toldskrivere og skriverkarle.

I 1632 havde Christian 4. udstedt en forordning og en toldrulle som bestemte, at der i

hver by skulle være en tolder og en toldskriver. Endelig var der kærneren, der skulle bestyre købstadens kasse og regnskab. Blandt hans andre pligter var at han skulle føre tilsyn med byens skov, tilsyn med bymarken og ikke mindst, lægge hus til bude, udsendinge og tilrejsende tjenere. Desuden skulle han give almisser til tiggere, nødstedte og landsforviste, så de ikke skulle være en last for borgerskabet eller gå rundt i byen.

Byens mur og porte

Helsingør var på grund af Øresundstolden og byens strategiske placering ved Sundet, så vigtig en by, at Christian 4. havde besluttet, at hele byen skulle beskyttes af en rigtig bymur. Det blev næsten til et helt fæstningsværk med fornemme porttårne, både imod stranden og mod Kronborg.

Langs hele stranden blev der bygget en mur som blev ført fra Kronborg og videre ud til det kgl. lystslot Lundehave (i dag Marienlyst Slot), hvor den blev sammenbygget med den i begyndelsen af 1600-årene opførte havemur uden om Kongens Have. Men på landsiden mod vest nøjedes man med at bygge stengærder omkring byens baghaver dvs. ud for Fiolgade. Byggeprojektet betød en stor udskrivning af bønder, fra hele tre nabosogne.

Oprindeligt havde bymuren mindst 7 tårne, selv om Resens Atlas kun viser 1. Der var et porttårn for enden af Sophie Brahesgade hvor toldboden lå og Øresundstolden blev indkrævet. Et tårn ud for Strandporten ved Brostræde

hvor byens toldbro lå, her var også hovedindgangen til byen fra stranden. Byen havde ingen havn kun ubeskyttede anløbsbroer.⁵

Byens hovedindgang fra landsiden blev kaldt Svingelport. Adelvejen (Strandvejen) førte trafikken fra Københavnsområdet, og var i øvrigt den eneste hovedlandevej til Helsingør. Gennem byporten kom man ind til byens Søndre Hærstræde – Stengade, som i den anden ende førte gaden direkte op til Kronborg Porten.

Mod nordøst lå Røde Port Lappeporten. Her kom trafikken fra Kronborgs staldgård Lundegaard og bebyggelsen på Lappen, ved det kongelige lystslot, og længere ud mod vest kom trafikken fra Kronborgs store ladegård Esrum, i det tidligere cistersiencerkloster. Gennem porten kom man ind til Sct. Anna Gade.

Fra landområderne bag byen, blev trafikken ført ind gennem Nye Kirkegårds Port, for enden af Stjernegade ved hjørnet af kirkegården. Stjernegade gik i mange år under navnet Tingstræde og senere Gammel Tingstræde, fordi byens gamle ting havde ligget der. Byportens beliggenhed ved Stjernegades udmunding blev den indirekte årsag til, at betegnelserne "Phiolens Stræde", Viol- eller Fiolgade vekselvis med Skidenstræde snart fandt anvendelse for det nordligste gadestykke. Dette hang sammen med, at byens borgere, når kongen eller bystyret, på grund af pestfare eller andet, påbød byens gader renses, fik for vane at smide affaldet umiddelbart uden for denne byport, hvorfra det snart atter sivede ned i gaden på grund af det skrånende terræn. Senere hen

beholdt gaden sit navn Skidenstræde og endte som Stjernegade. Det ironiske Fiolstræde overgik til det nuværende Fiolgade.

Endnu en port, blev kaldt Rosenkildeporten eller Koporten, her blev byens kreaturer drevet fra til Sudergaden, hvor mange af byens skomagere, og garvere arbejdede. Derfra blev dyrene drevet videre til deres stalde i købmandsgårdene eller til slagterne.

Accisen – også kaldet sisen – blev opkrævet ved byportene ved de såkaldte acciseboder, hvor en kongelig betjent stod for opkrævningen. Det var en afgift som betaltes til stat eller kommune ved salg af især indenlandske varer, oftest som afgift for fødevarer, som bragtes fra landet til byen.

Fra 1660 indkrævedes også konsumtionsafgiften ved byporten. Det var en indenlandsk nærings og forbrugsafgift, specielt en afgift af fødevarer, på linje med accisen.

Rådhus, kirker, hospital, fattighus og latinskole

På Stengaden lå Rådhuset, nabo til byens slagter- og fisketorv. Overfor lå byens sognekirke Sct. Olai også kaldet for den Danske Kirke, mens nabokirken Sct. Mariæ Kirke var den Tyske Kirke, det var karmelitermunkenes gamle klosterkirke, men efter reformationen nedlagt som klosterkirke og nu i brug af byens mange tysktalende og hollandske borgere samt Kronborgs soldater.

Selve klosteret var omdannet til Helsingør Almindelige Hospital. Her optoges folk i byen

⁵ Madsen, Lars Bjørn: *Helsingør Toldkammer, 1991, side 7*

der ikke kunne klare sig selv, men også folk fra hele landet, især kongens gamle soldater. Desuden var en fløj af klosteret omdannet til latinskole, takket været en donation af lensmand Herluf Trolle og Birgitte Gøye.

Nabo til Hospitalet, var byens fattighus som oprindeligt var karmelitermunkenes lille sygehus, men efter reformationen ombygget til adelsbolig for Herluf Trolle og Birgitte Gøye. I 1587 blev gården overtaget af Peder Brahe og Margrethe Gøye og gården kom til at hedde "de sjællandske Brahers Gaard". Nogle år efter blev gården udvidet med en stor fløj ud mod Sct. Anna Gade. I 1630 købte byens borgmester hele gården for at indrette den til byens fattighus.

I den anden ende af byen, tæt ved Svingelport, lå Sortebrødrenes kloster (Skt. Nicolaj), som efter reformationen var omdannet til bolig for fattige og håndværkere.

Klokke- og kanonstøberiet i Kongensgade

Mellem Sct. Anna Gade og Allegade – langs med Kongensgade hvor den nuværende Kronborgvej har sit løb lå det store Gethus, hvor kanoner til flåden og kongens fæstninger blev støbt. Gethuset var oprettet af Christian 4. sammen med de to virksomheder i Hellebæk – Hammermøllen og Kobbermøllen. De støbte kanoner blev fra gethuset transporteret til Hammermøllen hvor de ved hjælp af vandkraften blev færdiggjort. Ud over kanoner støbtes der i gethuset mange kirkeklokker til

landets kirker. I Hammermøllen arbejdede i en årrække den kendte kunstsmed Casper Fincke, hvor han smedede talrige af de kunstsmedarbejder, der i dag pryder vore slotte og kirker. Kobbermøllens produktion bestod af tagkøber og køkkengeråd til de kongelige slotte. De tre værksteder var kongens i tiden 1600-42, hvorefter selve våbenfabrikationen i Helsingør og Hellebæk var slut. Det store Gethus i Helsingør blev i 1658 nedrevet af svenskerne sammen med bymuren.

Kunstsmeden Caspar Finckes segl den 30. sep. 1652, 1653 og 1654 på kvitterede regninger.

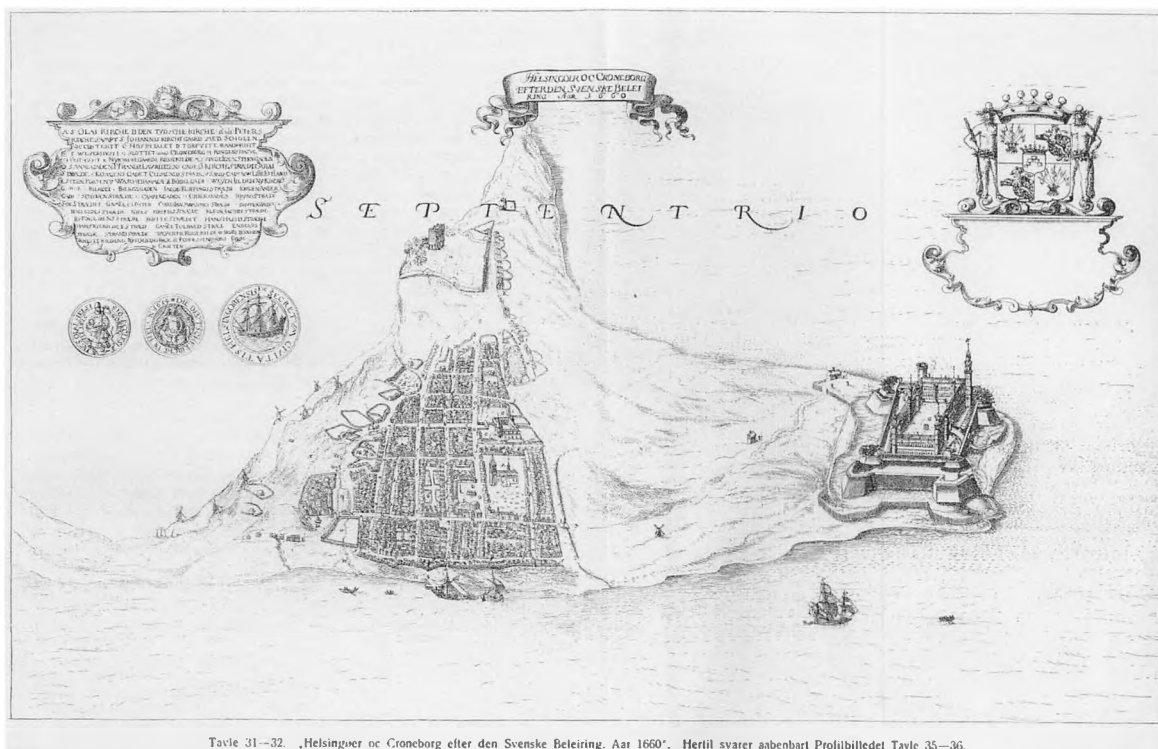
Op- og nedgangstider

Men det var ikke kun gode tider for byen, foruden pest var 1600-tallet præget af krige med svenskerne. Krige med besættelse som udmarvede hele landet. I Kalmarkrigen 1611-13 blev der udskrevet bønder og borgere øst for Store Bælt og iblandt blev der udskrevet borgere i Helsingør til hærens fodfolk. Men de krige som mest berørte Helsingør var Karl Gustavkrigene i 1657-60, hvor Danmark ved freden i 1658 tabte både Skåne, Halland og Blekinge. Kronborgs militære værdi viste sig at være en tom myte. Den 3. september 1658 blev slottet bombarderet og derefter belejret af svenskerne, som først forlod fæstningen den 18. juli 1660. Inden da havde helsingoranerne

den 29. oktober 1658 været tilskuere til et af verdenshistoriens store søslag og et af de mest blodrige søkampe i Norden mellem de svenske og danskerne og deres allierede hollandske flåder.

Helsingør ændrede ved Roskildefreden i februar 1658 totalt udseende og størrelse. 1/3 del af byens gårde og bygninger blev revet ned, desuden den flotte bymur, for at give plads for Kronborgs kommende store fæstningsanlæg. Dette anlæg var påbegyndt af svenskerne og blev videre udbygget af danskerne i 1688-90

med det store Kronværk, med Dronningens-, Kronprinsens- og Prinsessens Bastioner. Der var således ikke tale om en stor by nu, som vi kender den fra Resens ældste kort fra Christian 5. tid. Kortet viser Helsingør fra før 1658, mens kortet efter 1660 viser en væsentlig mindre by. Indbyggertallet var desuden reduceret betragteligt ved den store pest i 1654 således, at der nu fra omkring 5.000 indbyggere kun var 4.033. Endelig var byen blevet grænseby, dog stadig færgested, men vigtigst af alt stadig med retten til indkrævning af Øresundstolden.

Tavle 31—32. Helsingør og Cronborg efter den Svenske Beleiring. Aar 1660. Hertil svarer aabenbart Profilbilledet Tavle 35—36.

Helsingør og Kronborg efter 1660. Fra P.H. Resens Danske Atlas

Kronborg var fra at være en kongebolig, blevet en ren fæstning. Christian 4. havde efter at den store ulykke den 24. september 1629 hvor Frederiks 2.s pragtslot nedbrændte, ladet slottet genopbygge i sin fars ånd. Det enestående renæssanceslot “en uovervindelig fæstning, et vidunderligt skønt bygningsværk, hvor tage og guldtaarne i solskinet straalere som guld” var der ikke mere, når lige undtages slotskirken, der modstod ilden. Efter to år – i 1631 – bestemte kongen derfor at Kronborg Slot skulle istandsættes, men han manglede penge til det. Derfor blev Sundtolden i et år og to måneder forhøjet til det dobbelte, trods rigsrådets betænkeligheder, men nederlænderne accepterede. Rollen som kongebolig for kongen, hans familie og hof-

fet havde Frederiksborg Slot allerede fået i 1625 hvor byggeriet af det imponerende slot stod færdigt. Fra 1660 blev Kronborg en ren militær fæstning med skanser, til overvågning af trafikken i Sundet og indkrævningen af tolden med arkeli, bøsseskytter, gemene soldater, værksteder, håndværkere, vogne og skyts osv.

Det var her i denne by den store såvel, som den lille at en ganske almindelig slagterfamilie levede og arbejdede. Upåagtet, hvis det netop ikke var fordi, at far og søn i godt 70 år havde ført den lille lommebog eller tegnebog, hvori de nedskrev store og små hændelser fra deres hverdag. En familiekronniker der fortæller om liv og død i familien, om krig og fred og sågar mirakler i byen.

Maleri af Strandgade af Tom Petersen.

Tue Jensen Slagter

Tue Jensen indleder bogen med latinske tekster.

Inctum S. Paul Rom 6. kapitel: Stipendium
pccati morh.

– Døden er syndens sold.

Teksten er fra Paulus' brev til Romerne 6, 23
"Thi syndens sold er død, men Guds nådegave
er et evigt liv i Kristus Jesus, Vor herre."

Apud snuheam 7. cap.: Iram deminj portabo,
gvia penaviei.

– Jeg maa nu bære Herrens vrede, thi jeg
har syndet imod ham.

Sandsynligvis skal der stå Apud Micham 7. kapitel
iram domini portabo, quoniam peccavi

Dictum Manilij

Nahæntes morimu, finisg ab origine p...
det.

– Naar menneskene er nu født, da gæster
ham snart den grumme død.

Linjerne stammer antagelig fra den romerske
forfatter K. Manilius Astronomica IV linie 16.
(1. årh. e.Kr.) nascentes morimur, finisque ab
origine pendet. I hvilken udgave Tue har læst
det, ved vi ikke. Måske et citat fra sognepræ-
sten eller måske en skriveøvelse fra Helsingørs
latinskole.

Dictum Augusti

Vita nostra...hid aliucest l...lu...g mor-
tem.

– Vort levnet er intet andet uden et løb til
døden.

Vita nostra non est nisi cursus ad mortem.
Tekst som den store kirkefader, teolog og filo-
sof Aurelius Augustinus (354-430) har skrevet.

I...hæc reparatio vitæ est den thitt latig.

– De ... er intet andet end beredelse, til
det evige liv.

Efter disse indledende formanende og dystre
ord kommer på bogens side 4 den egentlige
begyndelse på Tue Jensen optegnelser.

1619
240 B⁷
Anno Domini
1619
Septimo die Augusti
Anno a partu virginis
1610
Septimo die Augusti
Omnia sunt hominum tenui pendencia filio
Et subito casu que valere rumpunt
Olla dicitur unum plumbum, lingua
in ledum dicitur, in casu dicitur
falso, in nos magister in ludo
1610
1610

Tegnebogens
sandsynlige
begyndelse
på side 4.

Tuufue Jenssønn

Helsingør

Anno á partu virgineo

1610 1 septimo die august

Omnia sunt dominum terui penden tua filio
Et habito lahu goæ valuere runnt.

– Alle disse menneskelige ting, hænger
udi en liden traad, de og hastig henfaldt, i
hvor mægtige de kunne være.

Oh Gud vær mig arme synder naadig og
barmhjertig for Jesu Christi skyld amen.
Gud give helse.

O Gud vær mig arme synder naadig og
barmhjertig for Jesu Christi skyld ammen.

Sirak 38 kapitel, Kap. 1, 3

Memor esto iudicij mei hic erit ostuutz nihi
heri, ... tibi hodie,

– tænk paa at lige som jeg er nu død,
saa skal og du dø, det var hos mig i gaar, i
morgen kan det være hos dig.

Sirak

Memorare novissimo tua x in æternum nom
peccabis.

– tænk paa det endelige saa skal du ikke
synde.

Diclum Hieronimj

Qvi se gvotidier recordatur esse morituruz
contemmit præsentia, et ad futura fe, Stinat.

– Hvem der daglig ihukommer at han
skal dø, den agter ringe om disse nærværen-
des ting og stunder efter de tilkommendes.

Sirak

Hodis rex cras cadaven hodis in regno, cras
in sepulehro.

– I dag en konge, i morgen et lig. I dag
i sin kongelige magt, i morgen udi graven
nedlagt.

Tue Jensen Slagters fødsel

Anno 1■38 den 3. oktober som var den
4. dag efter St. Mikkelsslag om morgenen
som klokken var ved 3 er jeg Tue Jensen
født her i Helsingør og er kristnet her i
St. Olufs Kirke og var mit tegn Krabben
(Krebsen) og blev jeg kaldet Tue efter min
salige moders fader.

Siden begynder med anno og et 1-tal og en –
ikke tilfældig – stor blækklat, hvorigennem
man med god vilje kan skimte et 5-tal, dernæst
fint og tydeligt 38 samt den 3. oktober osv.
Men hvordan vi end vender og drejer det, kan
det ikke passe at Tue er født 1538, så ville han
være 71 år da hans kone Anne Ibsdatter fødte
deres første barn, og Tue ville være 101 år da
han døde i 1640! Selvfølgelig ville det være
muligt, dog bestemt ikke sandsynligt. Men så
er spørgsmålet, om ikke blækklaten netop er
forsøget på en rettelse? (Hvis vi bytter om på
3 og 8 og skriver 1583 ville alt passe?) Han er
opkaldt efter sin morfar, hvis datter var Per-
nille Tuesdatter, der døde i 1622. Har han eller
Rasmus mon slet ikke set fejlen? Spørgsmålet
må vi indtil videre lade stå åbent. Hans stjerne-
tegn omtales nedenfor. Efter skriften at dømme

må det være sønnen Rasmus Tuesen som har skrevet det. Ingen har tilsyneladende tænkt på at rette det, og hvorfor sættes det ind så langt henne i den lille bog, på side 46? Er det fordi Tue ikke selv fik det gjort?

Item døde min salige fader ved navn Jens Nielsen her udi Helsingør den 4. juni anno 1606 i mellem 10 og 11 eftermiddag. Gud give ham og os alle sammen en glædelig opstandelse ammen.

Item døde og min salige broder ved navn Oluf Jensen her i Helsingør den 19. maj anno 1609 imellem 1 og 2 eftermiddag. Gud give ham og os alle sammen en glædelig opstandelse ammen.

Allerbagerst i tegnebogen har Tue skrevet om sin fars og brors død i 1606 og i 1609. Vi skal sandsynligvis se tegnebogens fint opsatte første sider med Tue Jensens præsentation af sig selv i 1610 som indledningen til tegnebogen, hvor han også citerer Romerbreve m.m. og, vigtigst nok, kapitel 38 af Siraks bog, som hører til det Gamle Testaments apokryfe bøger. Sirak repræsenterer den guddommelige visdoms væsen, men bliver med sine udvalgte sætninger en slags borgerspejl (som den forbilledlige borger) for Tue Jensen. Kapitlets afsnit handler om død og begravelse, om død og synd som gælder for alle, mig, dig og konge.

Dåb, ægteskab og astrologi i 1600-årene

Anno 1610 den 14. oktober blev der lyst første gang for mig Tue Jensen og Anne Ibsdatter her i Skt. Olufs Kirke, og var det evangelium om den øverstes datter hos Mattæus 9. kapitel, Gud aller mægtigste for din alleneste og kæreste søns død og pine skyld, give det maatte ske Gud til lov og ære og os til glæde og gavn ammen. Gud bønør os for sin kære søns skyld ammen.

Aar 1610 den 18. november blev jeg Tue Jensen og Anne Ibsdatter viet tilsammen her i S. Olls Kirke og gav mester Anders os sammen. Gud aller mægtigste for din aller kæreste søns død og pine skyld give det maatte ske Gud til lov og ære og os til glæde og gavn og en god forligelsesmaal amen. Gud bønøre os naadelig for din kære søns død og pine skyld ammen om Jairus datter, evangelisten Mattæus kapitel 9.

Indtil for 100 år siden brugtes det mange steder at "lyse til ægteskab" fra prædikestolen. Brudeparets navne blev oplæst i tre søndage, således at borgerne kunne se hvem der indgik ægteskab og henvende sig, hvis man mente at der var noget som ikke var rigtigt, hvis de var for nært beslægtede eller måske en var gift i forvejen. Præsten i ovenstående var kirkens øverste kappellan Anders Christensen Skovgaard. De gode ord som præsten gav dem med på vejen både ved lysningen og ved vielsen, var beretningen om Jesus der opvækker synagogeforstanderen Jairus' datter, der var død.

1110 1638 den 3 october 8000
Lover sand 7 dag 8000
M. P. L. 8000 om morgenen
Sone kloster hoven und 3
in ing sin fup fod 8000
selvger og at 8000
8: alle 8000
og hoven mit 8000
og berf ing 8000
8: Moders fover 8000

Bogens side 46
med Tues egen
fødsel.

Anno 1611 gik min kone Anne Ibsdatter i barselsseng, og fødte hun en ung datter og blev hun født om en onsdag i mellem 12 og 1 eftermiddag den 23. januar, og fik hun daab og kristendom søndagen der næst efter, som var den 27. januar og blev kaldet Anne efter min salige søster og var det gode himmeltegn baade for at tage lægedom og godt aareladende og godt bad at koppe den dag og var hendes tegn Vægten hendes faddere var som efterfølger, mandsfadder først: Klaus Urtegaardsmand gav 2 mark, mester Peither Muremester gav 2 mark. Kvindefaddere: Inger i Bonthe Koe holdt over fonten gav 2 mark, nok Risel Berntz gav 2 mark, nok frøken kistemager Dorthe Helvig, gav 1 mark, nok Maren Thommesis gav 1 mark, og 8 skilling, nok Anne Hakelsesskærer gav 2 mark, nok gav Maren Klausis hende 1 mark.

Anne har været højgravid da de blev viet og i 6. måned, da der blev lyst for dem første gang. Tue skriver ikke hvornår de blev trolovet, men trolovelse havde før reformationen (1536) ægteskabsstiftende virkning, og man havde ret til at flytte sammen. Blev kvinden gravid, anså man børnene som værende "ægte". Efter reformationen skulle trolovelse ske i overværelse af en præst og fem andre vidner, og det var under straf forbudt de trolovede at søge seng sammen førend de var "viet og givet sammen udi kirken". Trolovelse medførte pligt for de trolovede til at lade sig vie, og der var ikke uden gyldig grund adgang til at hæve trolovelsen, hverken ensidigt eller ved fælles aftale. Trods trusler, bøder og straf lykkedes det aldrig øvrigheden at overbevise menigmand om, at et par der var trolovet, endog af en præst i en kirke, ikke var ægtefolk og havde lov til at leve som sådanne.

Illustration fra bindets inderside: Matthæus 9, 18-26: Synagogeforstanderen Jairus og den blodsottige kvinde. Jesus og disciplene udenfor Kapernaums byport. Synagogen ses gennem portens åbning – forsynet med tagrytter og spir! Billedmageren har ikke set en synagoge, men vidste at den var en helligdom – en kirke – og en kirke har tårn og spir. Som i teksten kommer Jairus med skæg, Jesus i møde og kaster sig ned for ham og beder om hjælp. Samtidig rækker kvinden med blodninger sin arm frem for at røre ved Jesu kappe.

Ved Annes dåb var gudmoderen Inger i værtshuset "Bonthe Ko" ("Den brogede Ko"), der lå i Sct. Anna Gade på hjørnet ved St. Brøndstræde, her kunne bønderne samles, når de kom fra landet ind til byens slagtertorv bag rådhuset. Klaus Urtegaards og hans kone Marcn Klausis er faddere. Han giver 2 mark og hun 1 mark. Klaus kan være ansat i Kronborg Haves urtehøve, men kan også være en almindelig gartner.

Når en fødsel var vel overstået, fandt dåben sted få dage efter, meget ofte i hjemmet hvis der var risiko for at barnet ikke overlevede; men det har ikke været tilfældet for Annes fødsler, hvor alle 6 dåbshandlinger finder sted i Sct. Olai Kirke. Som det var sædvane i 1600-årene, tog man varsler af himmeltegnene for den nyfødtes helbred, om stjernerne og planeterne stod godt for åreladning og godt for at bade og få sat kopper ifølge den lille piges tegn, Vægten. Det kan man selvfølgelig straks undre sig over, for stjernetegnet den 23. januar er Vandmanden. Men her kommer astrologer os til hjælp. Stjernetegnet viser sig at være tegnet hvor månen står ved fødslen. Sandsynligvis havde månen en mere okkult betydning dengang end i dag, hvilket i sig selv er ganske interessant. Den lille pige er altså født i Vandmandens tegn med månen i Vægten. En sammenligning med den samtidige aarhusianske købmand Rasmus Thestrups, stambog for sin familie i 1600-årene, viser at forfatteren nævner både solen og månens stilling på fødselstidspunktet.

Træsnit med en fødende kvinde og i baggrunden stjernetegnet der tydes ved fødselstidspunktet.

Anno 1613 den 6. marts gik min kone Anne Ibsdatter i barselseng og fødte hun en ung søn og blev han født om en lørdag aften der klokken var imellem 6 og 7 og blev kaldet Jens efter min salige fader og fik dåb og kristendom søndagen der nest efter som var den 14. marts og var hans tegn Vandmanden, og var det godt bad at koppe, hans planet var Solen og Mars, hans aspekt var kvadrat. Fadderne var: Ertman gav 2 mark, Henrik Skrædder gav 2 mark, Henrik Jansen gav 1 daler, Gert von Halle gav 2 mark, Marcus gav 1 mark, Jens Fribytter gav 1 mark, nok Henrik Jansen gav ½ mark. Kvindefaddere: Fruen paa Rappenborg gav 2 mark, Berethe Jacobs gav 1 mark, Anne, Bror Slagters gav 2 mark, Sisse Vandkickers gav 1 mark,

Anne Hakkelsesskærers gav 1 mark, Trine Klausdatter gav 2 mark, Margrethe i Hammermøllen gav 2 mark, Gundel til Henrik Skrædders gav 2 mark.

Sønnens stjernetegn var Fisker med månen i Vandmanden. Tue nævner også solen og Mars, ligesom Tyge Brahe brugte i sit horoskop for Christian 4. (se om det senere), men man tyder ikke barnets videre skæbne ud af det.

Ved sønnens dåb er gudmoderen fru på Rappenburg. Hun var en fin dame, alene det at hun tituleres frue, og hun giver da også 2 mark i faddergave ligesom mandsfadderne. Rappenburg eller som det oprindeligt hed Lappenburg, var slotsfogedens smukke gård, som han havde opført ude på Lappen, hvorfra der blev drevet skole for de kongelige børn.

Der er 16 faddere mod kun 8 ved Anne Tuesdatters dåb, her som altid er der forskel på drenge og piger. Blandt fadderne var Anne, Bror Slagters, der giver ligeså meget som gudmoderen, nemlig 2 mark. Hun må være gift med en af Tues kollegaer, yderligere nævnes en skrædderfamilie, Sisse Vandkickers og Margrethe i Hammermøllen. De to sidstnævnte var begge gift med kongelige embedsmænd.

Mandsfadderne gav de sædvanlige 2 mark, en enkelt 1 daler og kvinderne 1 mark, bortset fra gudmoderen og slagterkonen. Ved valget af faddere søgte familierne altid at komme højere op end de jævne håndværkere, og en af de øvrige faddere var da også Gert von Halle som var murermester og våbenhandler. Som murermester arbejdede han i 1600 under kongens bygmester Hans von Andorffs ledelse på

byggeriet af det kongelige Gethus i Kongensgade, han var tillige leveringsdygtig i våben til arkeliet på Kronborg.

Anno 1614 havde Sverbor og Niels bryllup den 27. februar, evangelium om 4 slags sædejord, Lukas 8. kapitel.

Præstens bryllupstale er hentet fra Lukas 8, 4-8, lignelsen om sædemanden, ("noget faldt på vejen, noget blev spist af fuglene, noget faldt blandt tidsler").

Aar 1615 den 21. april flyttede jeg i Mathis Ledtogers hus for 6 sletdaler om aaret.

Tue flytter i 1615 ind i Mattis Ledtoger hus for en leje af 6 sletdaler om året, huslejen synes ret lille. Hvor huset lå, vides ikke, men efter hans navn at dømme er det sandsynligt, at han var garver (ledtoger), og som sådan har hans arbejde medført samarbejde med slagterne.

Anne Ibsdatter går i barsels seng igen

År 1616 gik min kone Anne Ibsdatter i barsels seng med sit 3. barn og fødte en ung datter St. Bodelsdag, som var en mandag om morgenen imellem 3 og 4 den 17. juni, og fik, så daab og kristendom søndagen der næst efter den 23. juni her i St. Olufs Kirke i Helsingør, og kristnede mester Niels hende og blev kaldet Marie efter salige Marine Klausis som døde i kongelig majestæts ur-

Juni måned i en astronomisk beskrivelse der viser bønder som klipper får. Over skyerne ses Krebsen, det himmeltegn, som gennemløber efter den 22. juni.

tehave og var hendes tegn Skytten. Hendes faddere var som efterfølger: Forst Hans Husum gav 2 mark, nok Kristoffer Smidt gav 2 mark, nok Peder Guldsmed gav 1 mark, nok Peder Hansen Skrifer gav 2 mark. Kvindefaddere: Lisbet Stenhuggers holdt over fonten gav 2 mark, Trine Blaas gav 2 mark, Gundel Gertz gav 2 mark, Karen, Markus Skrædders gav 2 mark, Kirsten, Peder Jydes Maren gav 1 mark [navnet igen udstreget], Marcen Andersis som var i Urtehaven gav 1 mark.

Den lille pige bliver opkaldt efter Marine. Urtehaven som Marine døde i, var den kongelige Lundehaves urtehave, Marine var også fadder ved Tue og Annes første barnedåb i 1611. Der er denne gang 10 faddere hvoraf en af kvindefadderne er Maren Andersis, der også arbejdede i Kongens Urtehave. Den lille pige blev født i stjernetegnet Krebsen med månen i Skytten. Faddergaverne var da steget en smule, og næsten alle betaler 2 mark. Gudmoderen der holdt barnet over dåben, hed Lisbet Stenhug-

gers. Præstens fulde navn var Niels Simonsen Glostrup, sognepræst i Skt. Olai.

Tre år senere melder triste tider sig for slagterfamilien

Anno 1619 den 26. oktober døde min salige lille pige Anne Tuesdatter, og døde hun om en tirsdag der klokken ringede 12. Gudfader allermægtigste for sin kære sons død og pine skyld giv hende og os alle sammen en glædelig og ærefuld opstandelse, Himmerig og det evige liv og salighed som aldrig kommer ende paa. Gud bonhøre mig naadelig for sin kære sons skyld, amen. Og prædikede hæderlig og vellærde mand mester Hans Kruse over hende her i St. Olufs Kirke, og var hendes alder paa det niende aar, der hun døde.

Anno 1619 den 16. november døde min salige lille pige Maren Tuesdatter om en tirsdag der klokken var 11 formiddag og blev hun syg om en lørdag eftermiddag og blev

begravet den 17. november om en onsdag og prædikede hr. Peder Lange over hende her i S. Olufs Kirke, Gud fader allermægtigste give hende og os alle sammen en glædelig og ærefuld opstandelse himmerige og det evige liv og salighed amen.

Den lille Anne blev kun 8 år som Tue skrev – i hendes niende år. Og bare 3 uger senere dør den knap 3-årige datter Maren. Begge bliver begravet dagen efter deres død, hvilket helt sikkert viser at dødsårsagen var pesten. Ved de fleste begravelser i 1600-årene varede det almindeligvis 3 til 5 dage inden begravelsen fandt sted. Året 1619 var som det foregående år et pestår og 913 borgere blev begravet fra Skt. Olai Kirke, mens vi ikke har tal fra Sct. Mariæ Kirke. Året efter, 1620, var et normalt år, hvor der kun blev begravet 91 personer fra Skt. Olai. (se senere).

Året 1620 er godt for kopsætning og åreladning

Aar 1620 den 23. december gik Anne Ibsdatter i barselseng og fødte hun en ung son om en lørdag der klokken var halv gaaen 10, som var lille juleaftens formiddag og blev kristnet 3. dagen, juledag derefter, og døbte mester Hans Kruse ham og blev kaldet Rasmus efter min salige kones moderbroder og var hans tegn Vædderen og var godt aareladende og 3 dobbelt godt koppesættende den dag han var født paa. Hans faddere var som efterfølger: Bastian Klejnsmed gav 3

Kobberstik af sognepræsten ved Olai Kirke Niels Simonsen Glostrup.

mark, 4 skilling, Tommas Jakopsen gav 4 mark, 8 skilling, mester Steffen gav 4 mark, 8 skilling, Johan Blaas søn Peter gav 4 mark, 8 skilling. Kvindefaddere var: Berethe Alexanders holdt over fonten gav 4 mark, 8 skilling, Gertrud i Staldgaarden bar barnet gav 2 mark, 4 skilling, frøken Kistemagers gav 2 mark, 4 skilling, Sisse Rasmus Slagters gav 3 mark.

Året som den lille Rasmus blev født i, var helbredsmæssigt intet mindre end et tredobbelt godt år for kopsætning og godt for åreladning.⁶

⁶ Almanakken anbefalede "vdualde aareladende" og "gaaet bad oc koppe"

Man må gå ud fra at begge behandlinger ikke har været gældende for den nyfødte, men en generel beskrivelse af året, eller måske gjaldt virkningerne fremover i livet. Det var almindeligt at lade sig årelade enten man fejlede noget eller ej. Åreladning og kopsætning var de traditionelle midler for at bevare helbredet.

Der var denne gang 8 faddere til stede ved dåben, og prisen for faddergaverne var nu oppe på 4 mark og 8 skilling for mandsfadderne, hvilket også gudmoderen Berethe Alexanders gav, mens Sisse Rasmus Slagters gav 2 mark. Den ene kvindefadder er Gertrud i Staldgården, dvs. Kronborgs staldgård Lundegård.

Item aar 1621 den [tom plads] marts da købte jeg vor kedel som Kirsten Peder i *Kior* i lades kedel for 5 daler og vejede han et lispund og en rigsmark pundet.

[følgende er kraftigt overstreget] Item anno 1621 den 21. november laante jeg R. Rasmusis uden Porten ... sletdaler

[følgende er kraftigt overstreget] Aar 1622 den 12. februari laante jeg her 2 halv femte mark endnu en sølvske.

Den 22. marts anno 1624 gav jeg Kjeld den daler paa Sverbors vegne.

Fire notater som blandt andet angår en kedel til en meget stor sum penge, intet mindre end 5 daler. Kedlen vejede et lispund, dvs. 12 kg. Tue nævner i de følgende år stort og småt mellem hinanden, antagelig er personerne familie

eller slagterkollegaer til Tue. Der er tilsyneladende forskellige lån som overstreges, sikkert når lånene er tilbagebetalt. Ifølge tegnebogen holder i 1614 to personer ved navn Sverbor og Niels bryllup, og man låner bestik og indbo hos hinanden. Tue skriver "aar 1622 den 12. februar laante jeg 2 halv femte mark og endnu en sølvske". Han har tilsyneladende fået pengene og sølvskeen tilbage, da det er streget ud i tegnebogen. Kort sagt omhandler bogen blandede sager, små og store imellem hinanden. De forskellige personer som nævnes, siger os ikke altid lige noget.

Herefter har tegnebogen en lang tekst, som virker som en afskrift af en skriftebøn. Den kan være skrevet med inspiration fra en af de syv bodssalmer i Gamle Testamente (51. salme). Det er en bøn om udslettelse af synder og renselse fra misgerninger og om Guds Ånd med frelsens glæde. Den er især tænkt til brug i forbindelse med nadvergang, hvor man kunne bruge en sådan nedskrevet syndsbeholdelse.

O almægtige visc, gode og barmhjertige Gud og fader, se til min arme sjæl, hvilken du haver skabt efter dit billede, og med din kære søn Jesus Kristi rosens blod, rensat beprydet, og toet, hende haver jeg med mine mangfoldige og grove synder, saa ret skændelig besmittet, at du næppelig kan kende din egen gerning. O kære fader jeg haver været din søn, hvilken du haver gjort saa saare vel imod, og beviste mig megen naade. Jeg haver tilforn været udi dit hus i stor ære, du haver i det hellige daabens sakramente naadelige anammet mig for

din søn og arving, saa haver jeg dog hvilket jeg vel [ord udtværet] maa bekende holdet mig saare ilde med din naades arv, jeg haver skændelig og lastelig ham fortæret, min ungdoms styrke, skønhed, liv, sjæl og vilje, forstand og timelige gods haver jeg skændeligen misbrugt til kødets og blodets vellyst, til vor sejr [et blad mangler, men fortsættes] og rig i morgen et vederstyggeligt og sørgeligt lig i dag over brede bord, i morgen i den sorte jord, derfor saa beder jeg dig du almægtige, vise, gode, og barmhjertige fader, for din kære søn Jesu Kristi skyld, vend dit ansigt fra mine synder, tænk ikke paa dem i din grumhed og vrede, jeg haver syndet imod Himlen og imod dig, jeg er ikke værd at kaldes dit barn, se dog til mig naadelig, og forbarm dig over mig. Thi jeg

er elendig og arm, jeg haver gjort mig selv uværdig til din naade, med mit onde levnet, jeg er haardelige saargjort, med onde tanker og begærelser, der bor intet godt i mit kød, jeg haver tit og ofte bedrøvet den Helligaand, at jeg mere haver efterfulgt min egen onde begæring, end din aands gode raad og indskyldelser, men o Gud og naadige fader, jeg beder dig, forkast mig ikke fra dit ansigt, du haver jo aldrig fra verdens begyndelse, foragtet nogen arm synder, der haver af hjertet begæret din hjælp og naade, saa kommer jeg arme forlorne søn til dig. O aller barmhjertigste milde fader og nedfalder for din guddommelige majestæts fødder, og bekender ydmygeligen mine synders mangfoldighed, for hvis skyld, jeg er ikke værdig, at jeg skulle kaldes din søn,

Illustration fra bindets inderside: Matthæus 17, 1-8: Forklærelsen på bjerget. De øvrige disciple står nedenfor bjerget med den månesyge dreng.

jeg beder dig o barmhjertige fader, gør mig som en daglønner i dit hus, giv mig naade til at gøre en retsindig kristelig politesse, her udi naadens tid, bespise mig med dit hellige ordens brød, at jeg og herefter maa i et godt forsæt vel og kristeligt leve og vandre fuldkommen efter dine budord og vilje til din lov, og min næstes forbedring, og min egen salighed regere mig med din helligand, paa det al mørkhed, vantro og kødelig begæring maa uddrives af mig, og optænde i mit hjerte igen dit ansigts og naades lys, saa at hvad enten jeg sover eller vaager lever eller dør, maa findes at være din egen, med liv og sjæl, og ikke af mine synlige eller usynlige fjender i nogen maade overfaldes eller fordærves, og endelige ved din faderlige barmhjertighed maatte komme igen

til naade, og til alle Guds børns værdighed og rolighed og til den himmelske arv i dit hus og evige rige amen, herre Jesus Kriste amen.

Et åbenbarligt skriftemaal og bekendelse for Gud, at bede om syndernes forladelse, og Guds naade af den 51. Psalme, miserere mej deus. Hvilken man kan altid bruge og besynderlig naar man haver i sinde at gaa til Guds bord.

Ved et skriftemål bekender man sine synder og får sine synders forladelse. Skriftemålet brugtes altid på Tues tid inden altergangen. Salme 51 i Salmernes Bog er netop en bøn om udslettelse af synder og renselse for misgerninger og om Guds barmhjertighed.

*Illustration fra bindets
inderside: Matthæus
21, 1-9: Jesu indtog i
Jerusalem Palmesøndag.*

Den 21. januar 1622 dør Tue Jensens mor

Item døde min salige moder Pernille Tuesdatter her i Helsingør den mandag morgen der klokken var imellem 4 og 5 som var dette evangelium: Om Cana Galliæa søndagen før og samme dag var der hun døde paa den 21. januar om morgenen tidlig, som var 1622 og prædikede Hans Kruse over hende. Gud give hende og os alle sammen en glædelig og ærefuld opstandelse paa den yderste dommedag med alle gode Guds udvalgte til liv og sjæl evindelig ammen.

Tue's mor dør mandag den 21. januar, dagen efter Hans Kruses søndagsprædiken om bryllupet i Kana (Johannes 2, 1-11), men der er også glædelige begivenheder i familien, Anne går nemlig igen i barsels seng og føder en dreng:

Item gik min kone Anne Ibsdatter i barsels seng anno 1623 den 6. maj om en tirsdag morgen der klokken slog 2 og fik daab og kristendom den 14. maj om en onsdag og kristnede hæderlig og vellærde mand mester Hans Kruse ham og blev kaldet Tue efter min salige morfader og var hans tegn Skytten. Hans faddere var som efterfølger: Jens Raffin gav ½ krone, Tønnes Ottesen gav ½ krone, Henrik Kræmmer gav ½ krone. Kvindefaddere: Margrethe Niels Jensens holdt over fonten gav ½ krone, Maren Beremeys gav ½ krone.

Stjernetegnet for den lille Tue var Tyren med månen i Skytten. Denne gang var der kun 7 faddere og deres faddergaver gives nu i kroner.

Aar 1623 gav jeg kvinderne paa huset 11 sletdaler og 7 skilling som Svend Andersen talte hende til og var overværende Ole paa Troppen og Rasmus Skrædder, Oue Hin-schil.

Kvinderne i huset kan være nogle tjenestepiger hos Tue.

Anno 1623 den 6. oktober (mandag) døde Kirstine Peiters laa med en hastig sygdom var frisk og før om lørdagen, men død om søndagen.

Kirstine Peiters hastige sygdom og død fra den ene dag til den anden, er som Tue's ord fra Sirak, 38. kapitel "tænk paa at lige som jeg er nu død, saa skal og du dø, det var hos mig i gaar, i morgen kan det være hos dig". Kirstine må være en af familiens bekendte.

Nok den 8. december samme (1623) aar gav jeg Hendrik Kremmer 12½ sletdaler paa huset og var mester Hans Bakker og Moritz over[værende].

Tue har tilsyneladende købt et nyt hus i 1623 af Hendrik Kremmer i overværelse af mester Hans Bakker og Moritz, som ellers er ukendte.

Illustration fra bindets
inderside: Markus 8, 1-10:
Bespisningsunderet, Jesus
bepiser 4.000 mennesker.

Tue beskriver sognets præster

Udi december maaned som var aar 1614
blev hr. Jørgen som var hører i skolen viet
til præst her i Helsingør]

Den 9. august 1624 beder bystyret om at få
hr. Jørgen Henriksen, en af skolens hørere,
ordineret, for at man igen kan få en rimelig
og fornuftig ordning på lørdagsprædikenen og
katekismusundervisningen. Ønsket opfyldes i
december, og i knap to år er hr. Jørgen nederste
kapellan ved Olai Kirke. Foto 90

Anno 1615 døde ærlige og vellærde mand
mester Søren som var sogneherre og provst
her til S. Olufs Kirke i Helsingør den 5.
februar, og blev begravet den 8. februar
derefter.

Søren Christensen Torndal var sognepræst ved
Skt. Olai Kirke fra 1590 til 1615 og ligger be-

gravet i kirkens kor. I 1585 var han rektor ved
latinskolen i Helsingør og blev 1589 sogne-
præst i Køge, men vendte året efter tilbage til
Helsingør. Han kaldes også ved navnet Severi-
nus Torndalus og var gift med Marine Lorents-
datter, der var enke efter David Lejel.

Nytårsdag 1622 til froprædiken (den tidlige
prædiken) fortalte sognepræsten Peder Lange
en historie om værdien af Jesu navn.

Paa ny aarsdag anno 1622

Paafaldt til froprædiken en historie om
dette velsignede Jesu navn, at der var en
mand som skulle rejse af byen og formedelst
at natten paatrængte ham, at han ikke kunne
komme til hus, da er han omsider bleven
vår en høstak paa marken, og der steget af
hans hest og haver velsignet sig med dette
højværdige Jesu navn, der han siger "udi
Jesu navn vil jeg lægge mig og sove i dette
hø", og der han haver ligget en tid lang, og
ikke kunne komme i søvn, er der kommen

Illustration fra bindets inderside: Johannes 10, 11-15: Billedet er en parafrase over hele kapitel 10 og hyrdeordene. Efter helbredelsen af en blind (kap. 9) rejser farisæerne spørgsmålet om Jesu identitet og legitimitet. "Hvem er han?". Og Jesus svarer med at bruge Guds navn "Jeg er". Han peger med stor pegefinger på den gode hyrde, som sætter sit liv til for fårene i kamp med ulven. "Jeg er døren", der ses en murindhegning og en låge midt i billedet. "Mine får hører min røst, og jeg kender dem og de følger mig, og jeg giver dem evigt liv." Hyrden med flokken er på vej ind i Gud Faders store gård med de mange boliger og varme og røg stiger op af skorstenen.

en karl gaaende, og var en troldkarl, og der denne mand ligger i høet, da siger han, til den, som han troede paa og havde omgængelse med som var Satan, og sagde "bryd mig halsen itu paa den mand der ligger i høet", saa svarede djævelen straks og siger, "nej jeg kan det ikke gøre for aarsagen, der han lagde sig ned i høet da betegnede han sig med det højværdige Herre Jesu navn, derfor kan jeg intet ondt gøre ham" da siger troldkarlen igen "bryd mig halsen itu paa hans hest og gør mig ham endda nogen fortræd" da svarede Satan straks imod igen og siger nej at han ingenlunde kunne gøre eller og var mægtig for at gøre, thi der han lagde sig i Jesu navn, da kunne der ingen gøre ham noget ondt eller noget som ham tilhøre i nogen maade, saa kraftigt er det søde Jesu navn sagde Satan og skulle det

være en præst der havde ligget i dette hø. Og prædikede hæderlig og vellærde mand hr. Peder Lange den historie Nytaarsdag anno 1622.

Endnu en prædiken om Jesu navn fortalte Peder Lange også i januar måned. Den handlede om martyren Ignatius, der havde Jesu navn indskrevet med forgyldte bogstaver i hjertet, og det kunne aldrig slettes.

Paa faldt og samme prædiken om Ignatius Martyr, at han skulle benægte Jesu navn, da svarede [han] dem som var ham imod, at han ikke kunne benægte for at dette Jesu navn var beskrevet og omtegnet i hans hjerte med forgyldte bogstaver, og der han blev kastet for de vilde bæster og løver, der han nu var død, da opskar de ham, og tog hans hjerte

David's Psaltere.

CL.

Halleluja.

En Tactpsalme først siert for Israels Jolek at de des mest stude forbeholdt at de hofte hans Helligdom og hans Throni Beskæftning det er hans Throni Himmel og Throni ubi Jerusalem det som hand besværet sin Thron med underlige Gieninger.

De opregner her de Todtles Strengeleger og Mindeca / hvor med dems Lof og Gudattermelis blef uerrettet. Men hoo de Christne staar all faadant strengeløst og Guds trængsel ubi de vangelis Prediken og forkyndelse.

De merck at alle Tactpsalmer ere idel forrettelse til de forkyndte og elendige Thronværgbeder / og lige saa meget / at GUD er naadig / og forlader gietne alle Synder / oc at hand vil gisne troost / paa at mand skal forvente sig alt got oc all trost af hannem.

Derfor er det en aabenbarlig Tactpsalme / oc alligvel baa hos hemmeligen Ettestpsalme. Ja oc en Tactpsalme / oc en Propheete som den det merck i exempel forkyndet GUDs Naade / oc LITTE at tro oc forrettelse sig paa hannem.

Det til hjælp oc den samme Bæmberette GUD for Konge oc GUDS KONGE JESUS CHRISTUS / hannem med Jaderen oc den Hellig / Jaand vere Lof til Ewig tid / AMEN.

Lofuet HERREN i hans Helligdom / Lofuet hannem i hans Nativis ubstrakte Beskæftning. Lofuet hannem i hans megen verdigheds / Lofuet hannem i hans store Hertilghed.

Lofuet hannem med Basuner / Lofuet hannem med Psaltere oc Harper.

Lofuet hannem med Truener oc danc / Lofuet hannem med Strenger oc Piber.

Lofuet hannem med klingende Svalter / Lofuet hannem med vakkende Smiter.

Alt det som hafuer Ande / Lofuet HERREN / Halleluja.

Ende paa Psalteren. 1693 Jun 17. *Handwritten note in cursive script.*

Fortale paa Salomons

Bøger.

De Salomons Bøger.

Den første er Salomons Ordsproed.

De Bøger hafue Nasen af Salomon. Den første er Proverbia. Salomons Ordsproed / huleken med rette maa kalbs en Bog om godt Oversimner / Thi hand lærer der ubi / at først giet Lof / for GUD oc Verden.

De besunderhae taer hand den dephae Bnadom for sig / oc leber dem gaadste Jaderlæge til Guds Gud / med trætthæ forrettelse / hvor vel det skal gaa de Fremme / oc med Træsel / huereledis de Gude blifue straffede. Thi Vnaden dommen er af sig self tilbønelig til alt Dnt / Der tilere de uforrette Jolek / der ick forstaa Nedsens oc Ducturens Treddhed oc Ondskab / oc ere all for suage til at inodhijaa ende Exempel oc fornaelst / oc kunde jo ick formaa at reatte sig self. Men / om de ick vel oplæris / ere de forderst ick oc fordynt / før de set sig om.

Vnaden er indvælg til alt.

Derfor hafue de vel behof / oc skulle jo end velue hafue lærere oc Regentere / der hand for mane arare straffe / taer / oc holde dem stedse til Guds Træ oc Gud / at de kunde staa Ducturens Verden oc kædet inod / som oc Salomon i dems Bog stulige oc rærlige giet / oc hand besværet sin Lærdom ubi Ordsproed / at hand dis lærere hand beartibis / oc med vilt oc løst besværet. At huert Vrenndle som træter at vilt blifue frem / moete vel med rette holde dems Bog

for sin daalige handbog eller Dnebog / oc leber tyt der ubi / oc slue sig Lof der ubi.

Thi det saar jo en Vey at gaa / Enten oc mand lader sin Jader tuete sig / eller Dbdelen straffe sig som mand pleger at si / Lader du fra mig / du løber ick fra Dbdelen. De det vaare get / at mand stedse paaminde Vngdommen om faadant / at de kinde visselige vide / at de skulle jo enten lide Jaders Ans / eller Dbdelens Euerd. Som Salomon i dems Bog stedse trær de Woændelige met Dden. Thi der vil bog met andet blifue af / GUD lader met blifue uforrettet / som mand ser ubi forfaringen / at de udlyge onde Skalte / saa underlige oc pærlige forderst / oc forste bog paa det sidste / Dbdelens Hænder / naar de mindst acte der paa / oc ere allertroegst. Tilaaendbarlige Vidne abged oc Legndere om / ser mand hos Vroene for alle Ligheder / Galier oc Teuler / huleke GUD formeget Værlig Regimente hofuer der lader stæ / til forrettelse for alle dem som ick ville lade sig ind derose af GUDS Ords / oc ick vere Jader dre lpdige.

Derfor kalder Salomon i dems Bog oc dem Daarer som foracte Guds Daberd / oc kalder dem / Diste / som stude sig efter GUDS Daberd. Hand meen oc der med / ick allertroegge Jolek / huleke hand besunderlige taer sig for at lære / Men oc saa alle hende Stæter / for dem huleke huleke

Side fra Skt. Olai Kirkes bibel med Peder Rasmussen Langes navn. Bibelen er Christian 4.s med P.H. Resens oversættelse.

af hans bug og ville se, om det var som han sagde, der de ser hans hjerte, da stod der med forgyldte bogstaver beskrevet Jesu navn, og des dybere de skar i dette hjerte, des mere stod dette Jesu navn der tegnet, saa det var intet andet overdraget med, end med Jesu navn og med forgyldte bogstaver.

Så bogstaveligt som legenderne fortæller det, ved vi ikke om Tue eller andre af menigheden har opfattet Jesu navn. Den 17. februar samme år prædikede Peder Lange i Almindeligt Hospital, dvs. Helliggejsthuset som Tue kalder det, og Peder Lange fortalte den følgende historie og afsluttede med at prædike over Matthæus 20, 1-16 der beretter lignelsen om arbejderne i vingården.

Der skrives en historie om en mand som syntes en hellig mand for verden og for sine gode gerningers skyld dristede sig til at skulle tjene sig himmerige med, thi han forlod sig der paa, deslige var der og en mand som boede i samme by som var en retskaffen kristen og en gudfrygtig mand, denne samme var synsk, at han kunne se noget mere end andre mennesker, deslige var der og en røver i den samme by og denne røver havde stjaalet og røvet og aldrig i sine dage gjort noget godt, andet end det som Vor Herre ilde behagede med sin synd og forseelse, denne gudfrygtige mand som syntes saa hellig for verden, han døde og der han var død, da græd han bitterlig og vred sine hænder, denne gudfrygtige mand som var synsk, og der almuen i samme by saa, at denne mand

var død, da sagde de alle og enhver, at denne mand som nu døde, er vist i Guds rige og i Himmerige, der denne røver som før er omtalet hørte det, at denne mand fik saadan et skudsmaal og godt rygte, tænkte han ved sig, hvad rygte monne du nu faa, naar du skal dø, andet end de siger, at du haver røvet og stjaalet alle dine dage og været en djævels lem, nuvel sagde han, jeg vil tage mig et andet sind for og omvende mig og bede Gud om naade og barmhjertighed, saa haaber jeg og tror vist at jeg vil og bekomme og faa syndernes forladelse Guds rige og det evige liv og salighed og en endelig og for al tingest vil jeg i mit hjerte fatte mig for og gaa til præsten og bekende alle mine synder for ham, og da haaber jeg og tror visselig, at ville blive et Guds barn, og der han løber i sit fulde forset og ville løbe til præsten, da falder han og styrter sin hals sønder, der denne synske mand saa dette, om denne røver, da lo han ret hjertelig, da blev han adspurgt af almuen der i byen hvorfor han lo over denne synder, efterdi der var tvivlsmaal om hans salighed, for han havde aldrig intet godt gjort, og han græd over denne gudsfrygtige mand, som længe siden var i Guds rige, da svarede han og sagde, i fare vild thi i saa ikke det jeg saa, for denne mand som syntes saa hellig for verden at være, saa jeg der han døde, da var djævelen til stede og tog hans sjæl og for til helvede med, thi han forlod sig paa sine gode gerninger og forgattede [glemte] at bede Gud om naade og barmhjertighed, at var vel grædelig sagde han, mens der denne arme røvere tænkte paa sine onde gerninger og

denne tilstundende straf som ham forestod, da græd han bitterlig angrede og fortrød sin synd, bad Gud om naade og barmhjertighed, og lovede sig ikke mere at ville synde, da lod Gud allermægtigste ham komme hastigt af dage, i saa maade, at han fandt ham udi et godt hjertelag, angrede og fortrød sin synd, og nu forlod Gud ham sin synd og straks tog ham til naade og Gud saa den gode mening, han havde om Guds naade og barmhjertighed, da tog Gud ham saa hastigt paa, det han ikke skulle falde fra Gud igen og synde paa ny igen, og jeg saa sagde han, at englen var til stede og tog hans sjæl og førte i Guds rige sagde han det var vel latters værd, og prædikede hæderlige og vellærde mand hr. Peder Lange denne historie i Helliggejsthus, og besluttede prædiken der med om vingardsherren Mattæus 20. Anno 1622 den 17. februar.

Peder Lange fortæller historien med lidt andre ord. Røveren der fortryder sit onde liv, som vil bede Gud om syndernes forladelse og det evige liv og salighed. Kort sagt, han vil føre et nyt liv. Den synske mand ler ad røverens død, fordi han ved, at han aldrig har gjort noget godt, mens han græder over den hellige mand, som havde gjort de gode gerninger. Han ser nemlig djævelen var til stede og de tog hans sjæl og for til helvede med den. Den hellige mand var så sikker på sine gode gerninger, at han glemte at bede til Gud om nåde og barmhjertighed, derfor græd den synske mand over ham. Altså sagt med andre ord, man skulle ikke være så sikker på sine egne gode gerninger og

salighed, at man glemte at bede Gud om nåde og barmhjertighed, men han der fortrød sit syndige liv og ville omvende sig, ham tog Gud til sig, og englen var til stede ved hans død og førte hans sjæl til Guds rige. Derefter sluttede Peder Lange søndagens tekst med "arbejderne i vingården". Matthæusevangeliet 20, 1-16. Det fremgår tydeligt at Peder Langes prædikener og advarslen om at Djævelen er til stede, har gjort et stort indtryk på Tue Jensen.

Om den gudfrygtige kejser Konstantino, en historie er, at han lod sig engang mærke, at han ville frafalde sin religion og til afguder og lod udraabe over al sin gaard, om der var nogen som ville og følge med og afstod denne religion, og ville de ikke med gode, da skulle de have en ugunstig herre og vige af hans gaard, da svarede de øverste af hans raad, om han ville fare fanden i vold saa ville og de og sige, at benægte deres religion, men hans undersøtter af det armeste folk kommer frem og siger, naadige herre og kejser, ville i tage vort liv af os og martre os i ynkelige maade, da ville vi heller lide det og miste dit venskab, end vi ville forsværge vor Herre og Gud, end falde nu til en anden religion og tro, da svarede han og sagde ja I er retskafne kristne, nu I der ville forsværge eders Gud viger af min gaard alle, thi jeg gider ikke se eder med mine øjne, fordi I var saa letferdeligen til at benægte og forsværge eders Gud, mens nu I gode tro undersøtter som ville heller martres i ynkelige maader, end forsværge eders Gud, kommer frem I skal nu her efter nyde den

tjeneste, som de skal nu miste, som saa letferdeligen ville formedelst mit ringe venskab skyld, forsværge og benægte den gode og trofaste Gud og frelser og give sig saa til fanden, og saa gjorde han dette arme folk til sit det øverste raad i hans gaard, paafaldt denne historie udi froprædiken i vor kirke, og prædikede hr. Peder Lange den historie den søndag før Fastelavn om den gode sæd. Anno 1622 den 24. februar, Lukas 8.

Denne prædiken om kejser Konstantin der vil frafalde sin tro, afsluttes med Lukas 8, 4-8, lignelsen om sædemanden.

Moralen i alle fortællingerne var klar nok og forståelig for samtiden. Teksterne har været opbyggelige for Tue og kunne gentages og bruges til hans egen oplæsning for familien. Han må have nedskrevet de lange tekster fra en bibel, da han ikke selv har ejet et eksemplar – ellers var der vel heller ingen grund til at nedskrive det. Christian 4. og bisperne udsendte netop på den tid direkte instrukser for husandagter i hvert hjem, hvor husfaderen skulle læse højt af bestemte bønner.⁷ Men vi ved, at der ingen bibler, katekismus, postiler el. lign. var i skiftet efter Tue og Anne's bo, altså må han have lånt en bibel af en i omgangskredsen. Lån af kirkens bibel, er utænkeligt. Meget få håndværkere havde i første halvdel af 1600-tallet bøger eller bibler, bønnebøger eller religiøse og opbyggelige skrifter. Til gengæld kan vi se at der i Rasmus' omgangskreds i midten af 1600-tallet er en-

7 Appel, Charlotte: Læsning og Bogmarked i 1600-tallets Danmark, side 189

kelte, som har påfaldende mange bøger blandt dem hollandske, tyske bibler sågar en engelsk bibel. Selv om meget i latinskolen og de danske skoler var baseret på udenadslære, må Peder Langes prædikener være lige lovlig meget for hukommelsens muligheder (se herom senere).

Aar 1627 den 25. marts som var en Paaskedag paafaldt udi prædiken en historie som Sanctus Ambrosius [biskop i Milano] havde skrevet at der var en ung karl som havde besøvet sig, med en kvinde og levede udi aabenbarlig hor og et utugtigt levned med hende blev han ofte og nogle gange paamindet at ikke saa skulle gøre, omsider drog han af byen og var borte i 3 eller og 4 aar kom da omsider igen.

Endnu en af Langes prædiker er nedskrevet.

Paa langfredag aar 1630 den [tom plads, 26.] marts

paafaldt i forne prædiken en historie om Kristi gode og store og medlidig bevægelse [overstreget og rettet til barmhjertig] han

til det menneskelig køn haver, iblandt andet blev af hæderlige og vellærde mand mester Peder Lange en historie foregiven om en biskop ved navn Carpus, at han prædikede og lærde i sin menighed. Iblandt tilhørene var der 2 forhærdede og forstokkede mennesker som intet ville agte eller adlyde hans skarpe prædiken han lærde, til og ofte straffede han dem og advarede dem om Guds store overhængende straf, som dem overhængde om de dem ikke forbedre ville, da i en syn saa denne biskop ved navn Carpus hvor, at jorden åbnedes i det saa han, at der samlede nogle ledige og slemme djævl, og i det han saa, blev han var de 2 forhærdede mennesker som intet ville lade sig der biskops prædiken gaa til hjerte, her de kommer frem med den og ville kaste dem ned i den gloende helvedes pøl og pine, da raabte til Gud i Himmerige, og som de havde de [to?] paa yderste af bredden til den gloende pøl, raabte de alt mer og mer til Gud i Himmerige, at Gud ville redde og befri dem fra den farlige hede, lovede de og vor Herre altid i deres ville tjene Gud og Gud hørte deres skrig og sagde til denne biskop Carpus, haver du set her hvor det haver sig haft med disse 2 mennesker, da sagde han ja der jeg hørte deres skrig og beraab sagde Gud da bøn hørte jeg dem om de ikke skulle komme i den kval og pine, og før de skulle komme der hen, da skulle jeg før lide min død og pine end engang for dem.

Langfredag i marts 1630 refereres igen en af Peder Langes historier. Denne gang om "Kri-

sti gode og store og barmhjertige bevægelse (gerninger) til menneskene", (Carpus var biskop i Lilleasien) "han prædikede og lærte sin menighed, og iblandt tilhørene var der to forhærdede og forstokkede mennesker som intet ville agte (ændre)". I et syn ser biskoppen jorden åbne sig, og der samler sig nogle lede og slemme djævl ... herefter følger hele prædiken der slutter med at Gud "paa yderste af bredden til den gloende pøl" hører deres skrig og frelser de to forhærdede. I prædiken taler mester Peder – han er nu blevet magister – meget indtrængende til menigheden om betydningen af Jesu offerdød og Guds frelservilje.

Det eneste skriftlige som er bevaret fra Peder Langes egen hånd, er en lille fortale til en oversættelse af Philip Nicolas' skrift om det evige liv. Lange har sandsynligvis været en streng og overbevisende præst for sin menighed. Af tingbogen fremgår det også at ikke alle så lige venligt på ham: "Fanden tage Peder Svendsen og mester Lange" sagde en borger en dag – og i et andet tilfælde mandede en borger sig mere eller mindre beruset op til at sige til ham på åben gade "din bøffel, du est ikke værd at være en præstemand, du har taget stikpenge ved fonten" – en hentydning til at Lange ved en stor barnedåb har set igennem fingre med, at der var større pragt og flere faddere end bestemmelserne sagde der måtte være. Påstanden fra borgeren fik efterspil og borgeren måtte bede om godt vejr og krybe til korset, mens Peder Lange gik fri.⁸

8 Torben Bill-Jessen: Borgerlige portrætter I Helsingør Domkirke, side 11

De to følgende år noteres intet, men i august 1633 er der endnu en prædiken fra Olai Kirke, der her kaldes "Den Danske Kirke". Beretningen handlede om kejser Maximilian som ville storme en by, men heller ikke her er hele teksten blevet afskrevet.

Kejser Maximilian (1459-1519). Han blev i 1508 kronet til kejser af det tysk-romerske rige. Maximilian var en af sin tids mægtigste mænd og kendt for at føre krig mod Frankrig og han indgik alliance med kong Ferdinand den Katolske af Spanien. Hans barnebarn Elisabeth blev Christian 2.s dronning.

Paafaldt der en prædiken i vor danske Olai Kirke aar 1633 den [tom plads] august som er sig tildraget udi kejser Maximilian primid, at der han havde taget sig for at ville løbe storm til en by, kalder han for sig sine overster, officerer og tilbyder dem at være sin gæst og der de sad i deres collatz og gjorde dem lystig, sagde han og aabenbarede dem, at han havde i sinde om morgenen, at ville løbe storm til den stad han havde i sinde om, hvor til at han dem bad og formanede, de skulle holde dem frimodig

stride og staa mandeligen om han var en ærlig herre, skulle han dem ærligen sold og lønne, og der han gik ud, og kom ind igen, saa han og blev var en af hans oberster sad og var ganske tvivlraadig og ilde tilfreds, sagde kejseren til ham, min søn hvad er dig om hjertet, hvi gør du dig ikke saa lystig, som de andre mine officerer, sagde hans naadige herre og kejser jeg er ganske ilde tilfreds og haver dertil en urolig samvittighed, om eders majestæt ville hjælpe mig, da kunde eders [?] vel gøre sagde kejseren min søn, sig frem, han sagde jeg haver oppebaaret saa mange dukater og penge af eders majestæt.

Kejseren Maximilian var berømt i hele Europa og har været de fleste kirkegængere bekendt. Mange billeder på Helsingørborgernes vægge var ofte udenlandske kobberstik hentet fra udlandet med bibelske motiver, men også mange med den romerske oldtid og fyrsteportrætter. Ud over de mange prædikener indeholder tegnebogen 2 salmer som stadig findes i Den Danske Salmebog. Den første salme er oprindeligt skrevet 1599 af sognepræst i Hamburg Philipp Nicolai (1556-1608), men bearbejdet af Hans Christensen Sthen (1544-1610). Sthen havde været øverste kapellan ved Skt. Olai Kirke i tiden 1566-83 og rektor ved latinskolen i Helsingør.

Kapellanen Hans Christensen Sthen (død 1610) ved Skt. Olai Kirke. Bomærke tegnet 29. nov. 1575.

Salmen har nr. 106 i den danske salmebog:

1.

Af højhed nu oprunden er
den morgenstjerne saa klar og skær,
fuld af sandhed og naade,
du Davids søn af Jakobs stam,
min konge god og min brudgom,
mig fryder alle maade,
herlig, kærlig,
skøn og mægtig,
stor oprigtig,
rig paa gaver,
lys och liv i dig vi haver.

2.

Du liden barn dejlig og køn,
Gud faders og Marias søn
o du højbaarne konning,
du est et hjertens lillium
Dit hellige evangelium
er sød som mælk og honning
herre, kære,
hosianna, himlens manna
dig til ære
lystig og glad saa vil vi være

3.

Du kender Jaspis og Rubin
indgyd du i min hjertens skrin
til dig kærligheds brynde,
at jeg maa dig af hjertens grund
elske og ære i allen stund,
og faa hos dig god ynde,
dig ske, Kriste,
brudgom kære pris og ære
at du ville,
mig fra synd og sorrig skille,

4.

Gud fader og Herre kær,
i din søn du af evighed
saa inderlig du mig elskte,
din søn haver trolovet mig,
jeg er hans brud saa ynderlig
til livet han mig frelse,
Eja Eja,
han det giver, at jeg bliver
i stor glæde,
hos sig i himmerigs sæde.

5.

Frisk er nu instrumenters lyd
zitter og lut med lyst og fryd
lader eder nu høre,
den stund jeg med dig o Jesus kær
min brudgom kær i tugt og ære
mig glad og lystig gøre,
synger springer,
jubler, trumpherer
Herren priser,
som mig sin naade beviser,

6.

Jeg er nu glad og meget fro,
min frelser er alpha og o,
begyndelse og ende,
Som mig med sig til evig tid,
i paradys til ro og lis
fra jammer og elende,
amen, amen kom o milde,
o Jesu lille, tøv ej længe,
efter dig mig fast forlænger.

Ved den næste salme oplyser Tue selv hvilken betydning salmen har for ham:

En trøstelig psalme for alle

dem, som i armod, fattigdom og bedrøvelse er forladne og synges lige som den psalme Fader vor udi Himmerig.

1.

Jeg løfter højt op øjne mind
naar jeg er sted i sorrig og pine
naar al min trøst forsvunden er,
til Gud om hjælp er min begær,
jeg tror paa ham visselig
han vil og kan forsvare mig.

2.

Paa megen styrke magt og ære,
paa rigdom visdom venner flere
vil verdens børn forlade sig,
paa min Gud jeg fortrøster mig,
han haver skabt himmel og jord,
han hjælper mig efter sit ord.

3.

Frygt Gud saa skal du stadig staa,
din fod skal dig ej glide fra,
dit kors skal dig ej syndig gøre,
dig ej fra Gud til djæveln føre,
Gud holder dig paa sandheds sti,
der skal du vandre frisk og fri.

4.

Din Gud som dig forvarer vel,
den som bevarer Israel,
han sover ikke nogen tid,

han slumre ej, men med stor flid
hans øjne altid aabne staar
seer til at du ej skade faar.

5.

Herren er selv din frelser sand,
hvad du gør med din højre haand,
i embede dit udi Gud navn
beskikket, han til nytte og gavn
hans skygge trøst hjælp og bistand,
gør at dig intet skade kan.

6.

Solen skal dig ej brænde om dag
og maanen dig ej om natten plage,
hvad ondt som dig tilkomme maa,
vil Herren selv bevare dig fra
skal du end her baade sukke og græde
din graad omvender dog Gud til glæde.

7.

Skal du end lide sorg og nød,
og det end vare til din død,
da tænk det faar en salig ende,
din død vil Gud til baade omvende
din sjæl vil han saavel bevare
at du skal leve foruden al fare.

8.

Naar du gaar ind, naar du gaar ud
hvad som du gør efter Guds bud,
hvad tid det er og paa hvad sted
sin lejde Gud dig giver med
at han er din beskærmer blid,
og hjælp dig til evig tid
ammen, ammen, ammen

Salmen som Tue Jensen har afskrevet, findes også i vor salmebog i dag, den har nr. 47. I dag synges kun 6 vers, versene 5 og 6 der nævnes her, er udeladt. Salmen er ifølge vores salmebog skrevet af Hans Thomissøn i 1565. Den kom med i den salmebog som han udgav i 1569, hvori han havde samlet en rig skat af reformationsårhundredets salmedigtning, dels optaget fra ældre samlinger, dels nu første gang trykt. Efter at salmebogen var udkommet, befalede kongen alle rigets bisper at sørge for, at et eksemplar af den blev anskaffet til enhver kirke, og at den skulle bruges i alle skoler, samt at ingen andre salmebøger førtes til købs på markeder eller andensteds, så vidt deres stifter strakte sig. I lange tider blev Thomissøns salmebog da også, om ikke den eneste kilde, så dog hovedkilden til al kristelig salmesang her i landet så vel som i Norge.

Når Tue afskriver hele salmen, må det ligesom ved bibelteksterne være fordi han ikke selv ejede et eksemplar af salmebogen. I øvrigt var der heller ikke mange salmebøger i byen i første halvdel af 1600-tallet.⁹

Kalmarkkrigen og udskrivning af mandskab

Anno 1611 den 27. februar blev her udskrevet folk af Helsingør til den svenske krig blev jeg og Tue Jensen antegnet med og det samme som var den 4. marts fik jeg 2

mark paa haanden og den 11. marts kom jeg løs igen formedelst Guds og menneskenes hjælp skyld og fik mine penge fra mig igen.

I begyndelse af 1600-tallet var det som tidligere nævnt kommet til flere uoverensstemmelser mellem Danmark og Sverige. På et møde i februar 1611 fik Christian 4. endelig bevilget krig mod Sverige. Hvad hæren angik, havde man i fredstid det adelige rytteri på ca. 1.300 ryttere, dertil 1.000 fodfolk udskrevet blandt borgere og bønder øst for Storebælt.

Mønstring af soldater foregik på torvene i de danske købstæder. Krigen blev imidlertid først officielt erklæret den 4. april 1611, men på det tidspunkt havde Tue Jensen for længst betalt sig fri for krigstjenesten. Han fik også sine penge med sig igen, hvordan han så har klaret det i løbet af bare en uges tid, men det gik altså "formedelst Guds og menneskenes hjælp". Danmark, Jylland og øerne blev ikke berørt af krigshandlingerne.

Skt. Olai Kirke og Helsingørs Jomfru

Anno 1614 den 31. oktober begyndte de at arbejde paa spiret her i Helsingør til St. Olufs Kirke og tyske tommermand var mesteren, ogsaa svendene 6 var de, at hugge hende op foruden mester.

Skt. Olai Kirke havde indtil 1614 kun haft sit trappeformede tårn på kirkens vestgavl, som var et ganske almindeligt landsbytårn, der var

⁹ Appel, Charlotte: Læsning og Bogmarked i 1600-tallets Danmark, side 740

kommet til i 1400-årene. Men kirken var vokset med antallet af indbyggere i sidste halvdel af 1500- og begyndelsen af 1600-årene, et trefoldighedskapel var kommet til på nordsiden, et våbenhus på sydsiden og et meget stort nyt kor med tagrytter ud mod øst. Den store bygning gav kirken næsten det tredobbelte omfang. I stedet for at opføre en helt ny kirke, byggede man uden om den gamle og beholdt kun dens nordmur og tårn. Mange kirker blev gradvist ombygget på denne måde. I 1559 blev Helsingørs sognekirke forvandlet fra en ganske almindelig beskeden landsbykirke, til Danmarks største købstadskirke, og nu i 1614 med et spir der kunne ses milevidt. Spiret var højere end det nuværende, der er 69 meter højt, og det gik under navnet "Helsingørs Jomfru". For at få et spir der passede til sundtoldens købstad, havde man på borgmester Hans Niensens befaling sendt et specielt bud til Ystad for at tage

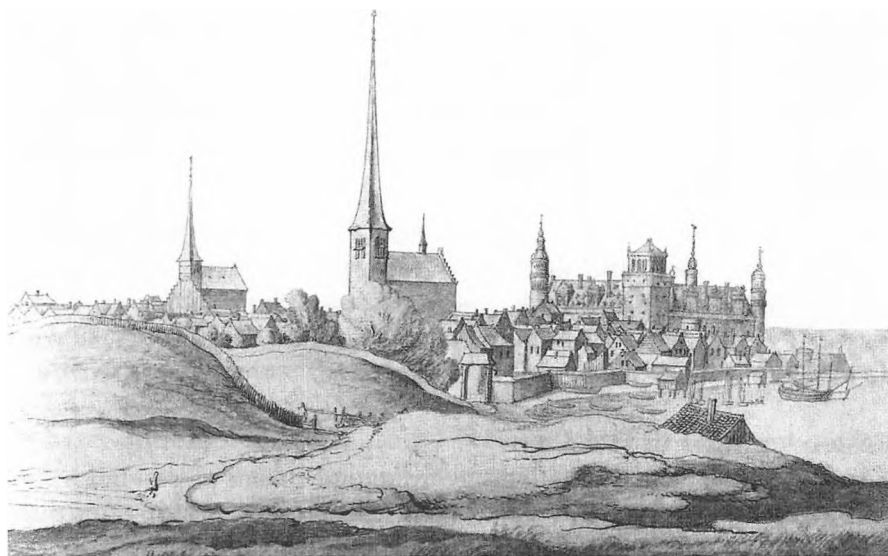
mål af det derværende kirkespirs højde, tydeligt nok med det formål for øje selv at få et der var højere.

Hans Nielsen rådmands bomærke, indskåret i to nu forsvundne stolestader i Skt. Olai Kirke.

Den store slåkklokke til Frederiksborg

Item aar 1615 den 9. februar var jeg Tue Jensen med [til] at drage den store klokke fra Gethuset og til skoven som kom til Frederiksborg ad den Nye Vej, som var en slaa-klokke. Var der 12 [tallet udvisket maaske 14] par heste for hende siden derfra og til Frederiksborg.

Helsingør 1645, spiret på Skt. Olai Kirke der kaldes Helsingørs Jomfru dominerer midt i billedet.

I 1615 havde Gethuset gjort en stor slåkklokke færdig, som skulle bruges på Frederiksborg Slot.

Det var ikke så lidt der skulle til af trækraft for at trække en klokke. Transport af de store klokker fra Gethuset har været begivenheder, der nok kunne få folk til at stimle sammen. Der krævedes 24 heste eller måske 28, ikke mindre til og fra Frederiksborg. Slagklokken til slottet var støbt af rotgieser Hans Wulff Entfelder i Gethuset året før i "kongelig majestæts egen nærværelse" den vejede 3.652 kg. Den nye vej var Kongevejen (Kongeveje kaldes for Nye Veje) anlagt af Frederik 2. og skoven må være Nyrup hegn.

Bymuren omkring Helsingør

Anno 1616 den 16. september satte sognefolkene i Esbønderup, Søborg og Tikøb stengærde omkring baghaven.

Christian 4. havde besluttet at Helsingør skulle beskyttes af en bymur. Han tænkte ikke kun på at bygge nye byer, men også på at befæste de gamle.

Kongen havde derfor besluttet, at Helsingør skulle beskyttes af en bymur. I et brev til byens borgmester og råd samt menige borgerskab bestemte han, at der skulle opsættes en mur, "til værn og beskærmelse og indbyggerne til gavn og bedste, hvis der skulle komme noget uformodet paa" som kongen udtrykte sig. Disse byggeprojekter betød en stor udskrivning af bønder, der kom fra hele tre nabosogne.

Frederik 2.s hurtigsejler ophugges til havnemole

Anno 1617 efter paasken begynder de at gøre paa den havn, tømmermændene at hugge stolper, og det samme aar da kom Gedion det store skib derefter fra København at skulle sænkes i juli fuld af sten, og den 4. august da sprang der en af kongens baadmænd fra raaen 4 gange paa det samme skib Gedion og dagen derefter.

Helsingør lå på et farligt hjørne og strandinger var hyppige i Sundet. De meget hårde vintre ødelagde bolværker og skibsbroer, og man begyndte byggeriet af den første lille havn i 1617. Helsingør havde 8 anløbsbroer, bygget op af brokister eller brokar, store tømrede kasser der blev fyldt op med sten, og som fungerede som grundlag for brostolperne. Det fortælles at færgemændene "hjalp stenkisten at udskyde paa vandet og hjalp udi en baad, at den stod lige, hvorefter de fyldte den med sten, indtil den ud af sten blev sænket".¹⁰

Skroget af et gammelt orlogsskib som Gedion var til stor hjælp i byggeriet, det har sparet tømmerne for arbejde. Gedion og Josaphat var blandt den lille eskadre på 8 orlogsskibe som i 1599 under Christian 4.s ledelse var på vej mod Ishavet til rigets nordligste fæstning Vardøhus og derfra videre til Murmanskysten i Nordrusland. Den 18. april kl. 10 om formiddagen 1599 var den lille flåde kommet

¹⁰ Pedersen, Laurits: Helsingør i Sundtoldstiden 1426-1857, bd. I, side 166

til Helsingør, hvor der blev kastet anker og af-fyret ni kanoner og musketter med løst krudt. Kronborg svarede igen med ligeså mange skud, hvorpå kongen gik i land i en skibsjolle og gik op til Kronborg. Klokken 2 sejlede flåden videre under kanonsalut fra Kronborg, og rejsen gik videre mod Ishavet.

Men ti år senere i tiden op til Kalmarkrigen blev de bedste af skibene fra Frederik 2.s tid moderniseret og hovedrepareret på Bremerholm. På Gedion havde der under Kalmarkrigen været en besætning på omkring 154-200 mand, men i 1617 var den danske flådes 32 år gamle orlogsskib Gedion udtjent. Her blev situationen i Helsingørs havn aktuelt. Gedion udgik ligesom skibet Josaphat af flåden i 1617 og 1619, og de blev begge slæbt fra København og sænket som molefundamenter i Helsingør.¹¹ Hvad vi skal lægge i det som Tue skriver, at kongens bådsmænd springer fra råen 4 gange på Gedion, det fortæller vel bare at råen stadig var over vandlinjen og bådsmændene kunne lide en dukkert.

Et vanskabt barn bliver født

Anno 1617 i august da blev her et underligt barn født som var meget vanskabt med en høj top og for[an] i panden var ret lige som et halvt rundt cirkel som skulle være lignet [lign] som et af hine staaltraadsbøjler de sætte i for panden og har igennem øren, og ned paa bugen, som der havde ligget en stor lammenyre.

¹¹ Probst, Niels M., side 130

16

25.

Pigebarn født med kunstigt opsat hår 1625. Billedet blev udsendt som "en advarsel mod udfordrende frisure under svangerskabet".

Nogle måneder senere samme år fortæller Tue om et vanskabt barn. Menneskelig abnormitet vakte stor opmærksomhed i 1600-tallets Danmark. Det er unægtelig lidt svært at forestille sig det arme barn, og at Tue som slagter billedligt set drager paralleller til en stor lammenyre er forståeligt nok. Vanskabninger var en form for rariteter der kunne vises frem. Det lå nært at se en advarsel – om børn som barnet med den høje top – i den forordning, hvor Christian 4. samme år, 1617, forbød enhver form for pyntesyge og ødselhed. Men Guds advarende hånd var med overalt, i en af 1600-årenes sven-

skekrige blev der født et pigebarn,¹² “der var et monstrum og havde en svensk hue paa hovedet”. I 1625 fødtes i Mørkhøj et pigebarn med kunstigt opsat hår. Det fik den lokale sognepræst til at udsende et skrift, hvor han forklarer vanskabningens misdannede hoved som Guds advarsel til dem, der overhørte øvrighedens forbud mod forfængelighed og luksus i mode og klædedragt. Billedet af barnet blev trykt og sendt ud som en advarsel mod alle, der imod Guds alvorlige trussel holdt stædigt ved de nye moder og forargelige klædedragter. Givetvis måtte hendes moder have båret en udfordrende frisure under svangerskabet.

Gode råd mod podagra, frost i benene og tandpine

For podall

Item tag duemøg og syed [kog] det i gammelt ol til det bliver tykt som grød, og gør et plaster der af, det med Guds hjælp hjælper, og er forsøgt.

Ind imellem har Tue givet plads til et par nyttige råd, her – podagra som Tue kalder Podall.

Ikke så underligt at Tue kommer med gode råd mod den lidelsesfulde gigtforn, råd han selv eller andre har forsøgt med gunstigt udfald. Podagra også kaldet for urinsur gigtforn, havde været kendt i mange hundrede år. Et akut urinsurt

gigtanfald kunne man givetvis ikke tage fejl af. Det ramte (og rammer) hovedsagelig mænd. Sygdommen har været meget almindelig i 1600-årene, og derfor kommer Tue med gode råd til sig selv og andre. Det typiske offer for sygdommen var og er en lidt overvægtig person der ser sund og livsglad ud, spiser godt og “lever livet”. Heldigvis kan sygdommen bringes under kontrol hvis den får den rigtige behandling. Det er den Tue kommer med – prøv selv!

For frost paa benene

Item tag hestemøg og syed [kog] i rent vand under lukket laag og sæt benene der i saa længe og saa hedt som du kan taale det hedd, indtil det bliver koldt igen, det med Guds hjælp, hjælper og er forsøgt.

Her giver Tue et godt afprøvet råd mod frost i benene.

Også Christian 4. havde problemer med frost i benene eller fødderne. Kongens klejnsmed og tidligere hammersmed Casper Fincke fremstillede i 1635 på Kobbermøllen i Hellebæk jerngjorde til et fortinnet kobberbadekar, to kobberstøvler samt en fodbalje som kongen skulle bruge til at bade benene i.

Også for ondskab i tænderne har Tue et middel.

Bulmefrø og nyt vox

at blande sammen og gøre et hedt jern varmt og tage et horn og brede det vox paa jernet at lade den røg gaa igennem det horn og [ned] i den onde tand.

¹² Steensberg, Axel (red.): Dagligliv i Danmark 1620-1720, side 148

Bulmeurt er et gammelkendt medicinsk middel, udtræk af bladene har en beroligende og smertestillende virkning på nerverne. Men forkert dosering har den stik modsatte virkning og er giftig, selv i små doser.

*Bulmeurt, hele planten,
men især frøene er stærkt giftige.*

Volden omkring Helsingør

Anno 1624 den 23. juni begyndte vi at arbejde paa denne vold omkring byen, som var bønder der gjorde det. Og var al Kronborg len at gøre [det].

Egentlig er det jo bare en fortsættelse af muren omkring byen som Tue omtaler i 1616. 1624 er det år hvor Kronborgs eget havnebyggeri påbegyndes. Byggeriet hænger sandsynligvis sammen med den endelige vold omkring byen, hvor bønderkarlene må "hjælpe at grave og opføre jorden" og bønderne af Kronborg og Fre-

deriksborg len må levere tørven. Kongen har derfor "tilskikket sin ingeniør, som skal afpæle, hvorledes samme fortifikation bedst kan anstilles", og han beder lensmanden fordele arbejdet mellem enhver af borgerne og bønderne. Man har endvidere bedt om at måtte bruge tømmer og kampesten, som er brugt til havnens bygning. Der bliver givet tilladelse til at bruge stene, men ikke tømmeret.¹³ Også den franske legationssekretær Charles Orgier der besøgte byen i 1634 nævner at den er omgivet af mure.

Tue Jensen som takserborger

Aar 1626 den 13. november var jeg Tue Jensen den ottende nemlig Erik Bager, Ole Nielsen, Peder Povlsen, Hans Jørgensen, Peder Persen sko[mager], Hans Slagter, Klaus Stenhugger og jeg Tue Jensen som og var Peder Svendsen og Hans Olsen raadmand med at bese disse vange og disse haver og om de stod ved deres rette aarlige aars jordskyld og funderet og stiftet torvet paa en anden jordskyld som der haver gaaen for og paa det at enhver kunne vide at rette sig, efter da blev det af Peder Svendsen, Hans Olsøn med de 8 mænd besluttet at hver som plads nummereret paa det at enhver som haver plads paa torvet skal tegnes ind i skattebogen navn ved sit nummer, paa det ingen urigtighed skal findes mere paa torvet efter denne dag.

¹³ Pedersen, Laurits: Helsingør i Sundtoldstiden 1426-1857, bd I, side 156

Borgmester Peder Svendsen og hustru Margrethes gravsten fundet i Skt. Olai Kirke ved restaureringen 2001.

Borgmester Peder Svendsens (død 1646) bomærke 1629, på to forsvundne stolestader i Skt. Olai Kirke.

Tue blev valgt som taksermand, et job man som borger ikke kunne undslå sig for. Sammen med de andre 7, altså 8 i alt, var de ude at se til byens vange (marker) og haver for at kontrollere om den årlige jordskyld passede, også jordskylden på torvet. Det indtegnedes derefter alt sammen i skattebogen med navn og nummer på hver person.

Sandsynligvis har der været problemer med de enkelte handlendes placeringer på torvet, problemer man kender fra andre danske købstæder. Det var unægtelig noget der havde betydning for Tue selv, idet torvet jo først og fremmest var slagtertorvet, og nummereringen gjaldt ham selv og hans kollegaer i faget. Hans Slagter må være Hans Eskild.

Det er samme år og året før, altså 1625-26 at en stor proces mod trolddom finder sted, hvor Tue er med som nævnsmand, (se kap. 3) men herom nævner han selv intet.

En ny byfoged ansættes

Aar 1627 den [26.] februar traadte Lars Underskriver ind i byfogedens sæde efter, at han havde svoret sin ed for Jørgen Urne paa slottet Kronborg og gjorde sin orats til menige almue, forne dag februar og der hos

Holger Olsen som og var forrige byfoged takkede af og fik gode skudsmaal af alle og enhver som samme tid paa vores raadhus til stede var, hvor ud over ingen havde harn at beskyldte i nogen maade andet end som ærligt og kristeligt var.

Holger Olsen byfogeds bomærke 1625, han var byfoged 1615, rådmænd 1626, fritaget for embedet 1629.

Byrådet og byfogeden varetog i fællesskab administration og retsudøvelsen. Byfogeden var i reglen en respekteret borger af købmændstanden, og han var tit medlem af byrådet. I 1600-tallet blev byfogeden også enedommer. Herudover havde byfogeden en række administrative funktioner. Som kongelig embedsmand var det lensmanden Jørgen Urne der sørgede for Lars' ansættelse. Ordet orats betyder en offentlig tale.

Den nævnte Lars der fulgte efter Holger Olsen som byfoged var Lauritz Christensen Rhod der var byfoged fra 1627 til 1630. Han var født i Fristrup i Aaby sogn i Vendsyssel den 2. oktober 1585 og død 1. maj 1651. Han var tillige rådmænd, tolder og i flere omgange borgmester her i byen.

*Borgmester Lauritz Christensen Rhods (1585-1651)
bomærke fra segl 12. maj 1619, han var borgmester i flere
perioder samt tolder.*

Om konger og dronninger i byen og i Lundehave

Anno 1614 laa kongen paa slottet med de unge herrer og hoffet til... [historien er ikke fortsat]

Ind imellem de mange historier fortæller Tue også om kongefamiliens besøg på Kronborg.

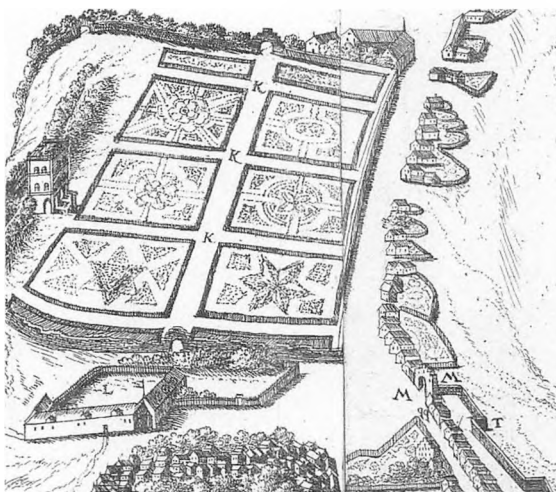
De unge herrer var hertugerne Christian, Frederik (den senere Frederik 3) og Ulrik, De tre prinser tituleres altid “de unge herrer”. Christian var 11 år, Frederik 5 år og Ulrik kun 3 år.

Derefter går der ni år før en begivenhed, som hele byen har kunnet overvære, finder sted med de kongelige som centrum.

Anno 1623 den 29. september som var en St. Mikkelsdag om en mandag da kom kongen og hans moder dronning Sophia med den unge herre [Christian, den udvalgte prins 1603-47] og hans brødre her til Helsingør, og blev kongens moder, paa samme tid baaren udi en lille stol med en himmel over i byen og udi Lundegaard og i haven og var der 8 karle tilsagt af kongens baads-

mænd 4 tog og 4 slap [vel skiftedes] og var særdeles [fint] klædt, og samme tid som var den 4. dag efter som var den 2. oktober da trak de herfra igen og ad København om morgenen, der klokken var halvgaæn 7 om en torsdag og blev der 9 skud af slottet afskudt.

Et festligt syn da Christian 4.s mor, den gamle 66-årige enkedronning, Frederik 2.s dronning,

*Lundehave med omgivende parterrehave og staldgården
Lundegaard i forgrunden men vendt omvendt af tegneren.*

blev båret gennem byen siddende i en lille stol med himmel over – båret af otte fint påklædte kongelige båds mænd – først til Lundegården, Kronborgs staldgård, derefter til “haven” – dvs. Kronborg Have eller Lundehave med det lille lysthus og den pragtfulde parterrehave med alle frugttræerne, de kongelige fasanhøns og kongens have på bakken bag det lille lysthus.

I 1634 den 9. august er Charles Orgier

sekretær hos den franske gesandt Claude des Mesmes, greve af Avaux i Kronborg Have uden for byen. Han skriver at han spadserede i den kongelige have og om haven at “den indbefatter omtrent to margin (tønder?) land. Paa en høj staar et lille lysthus med et eneste kammer, som har en yndig udsigt til havet og byen. Derinde laa en velskreven bog i manuskript hvilken var kong Christian den 3dies historie, denne konges portræt var ogsaa ophængt der, formodentlig havde han bygget dette lysthus”. Det sidste havde han ikke ret i. Christian 3. byggede Lundegården, mens det var sønnen Frederik 2. der byggede lysthuset Lundehave med den herlige have. Til haven hørte både lysthus, badstue, rendebane, fiskedamme med karper (Reberbanehaven) og en vandkunst. Rendebanen til turneringer og “dystrenden” var flittigt blevet brugt af de unge herrer (prinserne). Frederik 2. døde selv 4. april 1588 på Antvortskov Slot og nåede ikke at se havehuset med den smukke have.

Ild i Kristen Baggers mølle udenfor Svingelen

Anno 1626 den 19. december som var en tirsdag aften da klokken var imellem 8 og 9 gik der ild i Kristen Baggers Mølle uden(for) Svingelen, da opbrændte alt sammen, saa der var ingen ting igen, stencene brændte ogsaa slet [helt] op, og saa foruden saa meget korn rug det ikke var at sige af [som det ikke var til at sige] og ingen viste hvor ud af ilden kom [fra], og en part var i den mening at

møllersvenden blev opbrændt var prinsen og slotsherrn hos ilden og der [hvor] ilden gik paa, lod prinsen et stykke gaa over byen til et tegn at hjælpe thi de viste ikke andet end der var ild paa byen.

Helsingør har aldrig været udsat for de store bybrande som mange især jyske byer var udsat for i 1500- og 1600-årene. Enkelte lokale brande har selvfølgelig altid fundet sted.

Men det er unægtelig svært helt at forstå Tues tekst, ud over at Kristen Baggers mølle uden for Svingelen brændte helt ud. Møllen var den sydligste af byens stubmøller. Også stencene dvs. møllens store kværnsten, må være sprængt ved den kraftige varme. Det kunne forstås sådan at møllersvenden har haft en finger med i spillet. Måske betyder det øvrige at prinsen (den udvalgte prins Christian) og lensmand Jørgen Urne har været ved møllen inden ilden begyndte, og da de var tilbage på slottet, fik den opfattelse at der var ildløs i hele byen og derfor affyrede en kanon (et stykke) med løs krudt. Intet kunne være mere frygtet end ildspåsættelse i byerne. Ofte blev alene truslen om at brænde nogens hus af anset for lige så alvorlig som selve handlingen og straffen var døden.

Christian 4. på Kronborg i februar 1627

Aar 1627 den 10. februar som var om en lordag kom kongen fra Tyskland og hid til Helsingør og lod sig og samme dag ro ud

Christian 4. som han så ud i 1623.

omkring havnen og gik op til slottet langs ad Stranden og fulgte prinsen ham, og havde ikke kongen været i Danmark over aar og dag før mens ude i Tyskland der som krigen var, Gud bevare hans majestæt længe og vel fra al farlighed det ønsker vi af Gud altid.

Christian 4.s sørgeligt berømte indblanding i 30-årskrigen, også kaldet Kejserskrigen, var kun en enkelt blandt de utallige krige, der hærgede Europa fra 1618 til 1648, og trediveårskrigen gjorde forståeligt nok et uudsletteligt indtryk på samtiden, ikke mindst fordi antallet af nyhedsblade var vokset markant i årene 1625-29. Christian 4.s deltagelse i krigen som kredso-

berst i den nedersachsiske kreds fik et ulykkeligt resultat takket været slaget ved Lutter am Barenberg den 17. august 1626.

Mens kongen havde været væk fra landet, passede prins Christian i januar kancelliet. I begyndelsen af februar opholdt kongen sig på Haderslevhus, Rendsborg og Odensegård. Den 9. februar var han i København og den 11. februar var han på Kronborg for dagen efter at tage til Frederiksborg. I Helsingør fulgte borgerne kongen, der ikke havde været i Danmark i længere tid, mens han blev roet ud i den nybyggede slotshavn, for derefter at gå langs stranden op til slottet fulgt af prins Christian. Efter al sandsynlighed har kongen inspiceret Kronborgs færdige store havnebyggeri. Byggeriet havde fundet sted i årene 1624-26 mens krigen rasede i Europa.

Flåder og forlis på Sundet

Aar 1627 den 9. november som var en fredag før St. Mortensaften laa her en ganske stor flaaede skibe paa Reden, og iblandt af dem som var et nyt skib som aldrig havde gjort rejse før, kom ild i, og var der nogle fade krudt i samme skib og der det havde brændt 3 eller og 4 timer kom der omsider ild i forne krudt og slog skibet i tusind stykker saa at meste af skibet sloges i stykker iblandt flaaeden.

Det er uvist hvilken flåde og skib det har drejet sig om, men krudt i lasten har mange gange ført til skibenes forlis.

Flådemagt i Østersøen og syn i Øresund 1628

Aar 1628 den 29. januar som var en tirsdag om en højmiddag kom der en mand ved navn Peder Skrædder og med hans søn og køresvend fra Engelholm, blev vår over solen i luften udi en sky et klæde som drogs over fornævnte da iblandt andet blev vår et ansigt i fornævnte klæde og blev paa sikasten [mod slutningen] et menneske.

Anno 1628 den 29. januar kom der klokken var halv gaaende 12 om dagen, saa jeg saavel som de mænd med mig var, et grueligt tegn i luften som efterfølger – først blev jeg vår en klar straale som strakte sig langt paa himlen i syd og nord og paa den ende som strakte sig nord, blev et menneske ansigt som var stor med en krone paa sit hoved, og paa sikasten [mod slutningen] som et gammelt menneske siddende paa en stol, at tvende mænd kom til samme mand, med kronen paa, og gik for og bag for ham, og nejede og gjorde reverens for ham som sad paa stolen siden kom der udi luften 7 skibe, som jeg kunne tælle og tvende store skibe sit annammet [modtog] dem som kom fra syd og gav fyr [hilste] paa hver andre, saa jeg med mine egne øjne saavel som de med mig var baade ild og røg af fornævnte skibe, og paa sikasten blev de saa mangfoldige at vi ikke kunne tælle og til og ofte loffuerede [luve = drejer stævnen op mod vindretningen] mod hver andre og affyrede saa et hjerte maatte der over forskrækkes det at se, saa sandt hjælpe mig Gud, som til

er sandfærdigt, og er i lige maade sig ogsaa tildraget som skrevet er bekender jeg dette Peder Nielsen skrædder i Helsingborg, de mænd med mig var, var først min søn ved navn Thomas Pedersen, deslige min svend og den som lærde for mig ved navn Peder Svendsen, dette forskrevet saa vi udi luften ved Gud og hans hellige ord. Gud hjælpe os naadeligen og forbarme sig over os arme elendige syndige mennesker alle for Jesu Kristi hellige navns skyld – amen. Gud bønne os naadeligen for Jesu død og pine skyld – amen – i Jesu navn amen amen, amen. Det forfærdelige syn som Peder Skrædder i Helsingborg, haver set i luften da han drog fra Rosendal og til Helsingborg ved den Røde Mølle.

Det syn som Peder Skrædder i Helsingborg og hans søn og læremester har set, da han drog (red?) fra Rosendal i Luggude herred til Helsingborg og som genfortælles af Tue Jensen, er unægtelig ikke så let at forklare ud fra en moderne tankegang. Og dog! Vi kan hæfte os ved datoen den 29. januar og ikke mindst året 1628. Danmark/Norge befandt sig midt i Kejserkrigen. Christian 4. havde to år før lidt et afgørende nederlag den 17. august ved Lutter am Barenberg en katastrofe for den danske konge. Fra dansk side regnede man nu en trussel om invasion af øerne som absolut realistisk, og den danske flåde blev betragtet som “det fornemste og bedste forsvar for rigerne” efter at hele Jylland i 1627 var besat. I januar 1628 rådede den kejserlige flåde over 32 fartøjer. Den 2. januar blev der givet ordre til udskrivning af

44 styrmænd, der skulle være "kyndige", under Holsten, Mecklenburg og Stralsund, og ikke mindre end 2.000 bådsmænd, 800 på øerne og 1.200 i Skånelandene.

Peder Skrædder og de andre så en stor flåde og skibe der hilste på hverandre, hvilket kunne være de mindre eskadrer som blev udsendt, og som de havde hørt om. Lidt mere fantasi skulle der så til at se det gamle menneske med krone osv. Mod sædvane var eskadren og dele af flåden ude i januar, normalt skete det først i april måned, men vinteren må have været mild og Sundet isfrit. I øvrigt var flåden under Kejserkrigen kun udrustet eskadrevis, og først i løbet af 1628-29 oprådte den samlet og da under Christian 4.s egen kommando. Tågen i Sundet kan have fået mange fantastiske skikkelser til at opstå, vel vidende at også almindelige folk

var klar over at landet befandt sig i en oprustningstid, og man satte sin lid til kongen. Det gamle menneske der sad på en stol med krone på, kunne være forestillingen om den midaldrende konge selv, admiralen Henrik Vind har det næppe været, han var en relativt ung mand på 34 år. Så med lidt god vilje og med synet af de store skibes pragtfulde agterspejl med kongekrone og figurer kan vi godt følge Peder Skrædder, hans søn og mester på vej til det mærkelige syn på himlen under Kejserkrigen.

Men Peder Skrædders syn var ikke enestående i disse urolige tider. I Ribe var Jens Dinesen Jersin i 1629 udnævnt til biskop i Ribe.

Blandt de vanskeligheder han havde at kæmpe imod, var den stærkt udbredte overtro netop i disse tider med krig, kriser og dårlige vækstår, hvor det vrimlede med tegn, undere og varsler,

En del af den danske flåde på Københavns red.

Albrecht von Wallenstein (1583-1634). Hertug af Friedland og Mecklenburg og kejserlig general og feltmarskal i Trediveårskrigen, hvor han var leder for den troppestykke, der i 1627 og 1628 udplyndrede Jylland. Som den første kaldte han det noget andet: krigsskat.

som man selv eller kloge folk fortolkede. Der var bønder der så hele hæere og flåder i luften, en mand så Kristus “komme dumpende” ned fra himlen, og Guds engle viste sig for folk i skikkelse af gæs eller som ansigter med hænder og fødder. Og de der så synerne, valfartede til kloge koner, der udlagde synerne for dem.

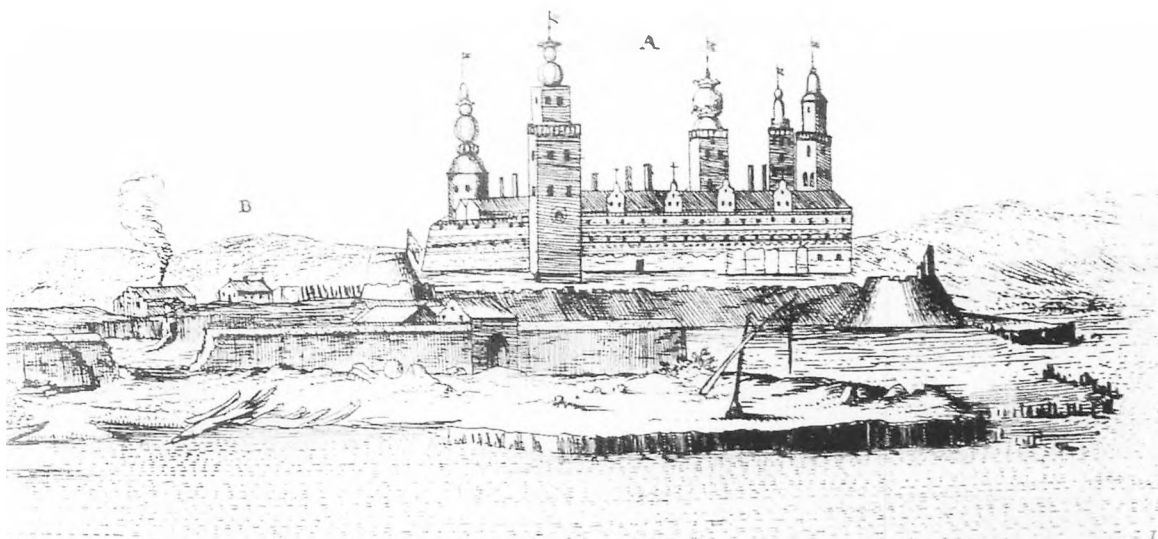
Der var en forklaring på hvorfor angst og uro bredte sig blandt befolkningen i hele landet. Hærføreren Albrecht von Wallenstein var i spidsen for de kejserlige tropper rykket op i Jylland. Her brød den danske forsvarsvilje totalt sammen, og kun fra slottene Breitenburg og Rendsborg blev der kæmpet tappert, indtil de faldt. Mange svigtede kongen, og hele Jylland blev hurtigt besat. Haderslev faldt den 27. september, Vejle den 2. oktober, Viborg den 6. oktober og Aalborg den 10. oktober. Danskerne søgte at appellere til den tyske kejser, idet man hævdede at Danmark egentlig ikke var involveret i krigen da kongen var trådt ind i konflikten

som hertug af Holsten – men intet hjælp, ej heller hjælp fra Frankrig, Nederlandene og England der var den egentlige årsag til at Danmark blev indblandet i krigen. Ingen fandt det værd at satse på Christian 4., og angsten bredte sig til bønder og borgere i det ganske land.

Anno 1629 den 24. september imellem torsdag og fredag nat der klokken var imellem 10 og 11 om natten paagik der ild paa Kronborg her i Helsingør og opbrændte det alt sammen, og dem som ilden var, kom fra var Bastian Krøll muremester og Moritz Stenhugger, og samme nat rømte Bastian bort og samme nat blev Moritz indsat i stadens kælder.

I 1629 bryder en stor brand ud, som blev en frygtelig ulykke for kongen, riget og ikke mindst for Helsingørs borgere: Kronborg brændte. Tue Jensen er øjenvidne til branden.

Ud over hoffet har der på slottet været vagten, som bestod af ca. 50 mand. Garnisonens øvrige soldater, ca. 100 mand, har været i deres logier i byen, hvorfra de har kunnet se, at alt bag Kronborgs vinduer stod i lys lue. En halv snes tjenestefolk, de fastansatte på slottet samt hofholdningen var på slottet fordi Kirsten Munk, højgravid, var ankommet til Kronborg med alle sine børn. Kongen selv var i Holsten. Den 1. september nedkom Kirsten Munk med en datter og derfor var de sædvanlige 40 dages barsel ikke overstået. Flere andre beretter om branden, bl.a. den svenske sekretær i Danmark Johan Feggræus. Håndværkerne Bastian Krøll og Moritz Stenhugger havde om eftermiddag

Frederik 2.s Kronborg før branden i 1629.

gen smeltet bly oppe i tårnet for at indstøbe jernankre i muren.

Da branden blev opdaget var Bastian stukket af, og Moritz blev straks indsat i Rådhusets kælder. I det senere forhør påstod han, at han hele tiden havde stået ude på stilladset, og at Bastian havde båret det smeltede bly ud til ham. Kongen havde nu også tidligere haft problemer med Bastian, vi ved desværre ikke hvordan sagen endte.

Murermester Bastian Krølls segl 14. maj 1617, 1618 og 1619. Han romte efter Kronborgs brand den 24. sep. 1629.

Et er sikkert, det enestående renessanceslot var der ikke mere, når lige undtages slots-

kirken, der modstod ilden. Efter to år – i 1631 – trods pengemangel bestemte kongen at Kronborg slot skulle istandsættes, men han manglede penge. Derfor blev sundtolden i et år og to måneder forhøjet til det dobbelte, trods rigsrådets betænkeligheder, som nævnt i indledningen.

Peståret 1629 i Helsingør

Anno 1629 den 15. december om aftenen der klokken var mellem 9 og 10 om en tirsdag aften, døde min salige lille søn ved navn Tue Tuesen. Og blev begravet om fredagen næst efter, som var den 18. december. Og prædikede hæderlige og vel-lærde mand mester Peder Lange over ham samme dag.

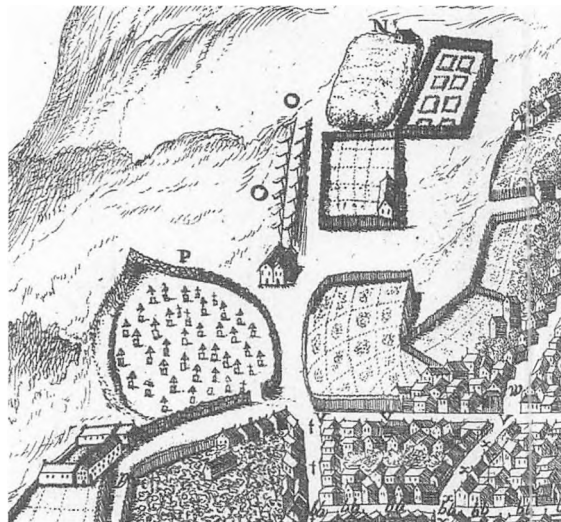
Selv om 1629 er året for en stor pestepidemi behøver det ikke have været årsagen til at Tue 6 år gamle søn Tue Tuesen døde. Mange andre årsager kan spille ind, bl.a. kopper, småkopper (børnepokker – skoldkopper), mæslinger og plettyfus der ligesom pesten angreb med få års intervaller.

1629 må virkelig have været et “Annus horribilis” for både konge og borger i Helsingør. Først brænder Kronborg, derefter sætter pestepidemien ind sidst i sommerhalvåret. Ud over i Helsingør grasserede pesten over det ganske land, og året beskrives af den fynske adelsmand og rigsråd Jørgen Brahe, “det aar pestilentse og blodsot her og der over det hele rige, saa og børnepokker og andre hidsige syge”. Karakteristisk for pesten var den springende, uforudsigelige spredning, og Brahe skrev sammenfattende at: “der døde mest i Skaane og Sjælland og meget i Norge, synderlig Bergen”. Køge blev ramt i 1629 og 1630. Heller ikke Jylland gik fri, her grasserede pestilens og blodsot meget heftigt i Viborg, og i oktober meldes om sygdom i Flensborg. I Kolding indrettedes pesthuse, så i året 1629 har de færreste nok bekymret sig over Kronborgs brand.

Er her i Helsingør ved døden afgaaet af denne grasserende pest og blodsot fra aar 1629 til 1630 1.100 og 18 mennesker fra august er der død 900 mennesker 200 børn 40 og 9... [teksten er ikke forsat].

I løbet af 1500-1600-årene oplevede Danmark epidemier og det ene angreb af pest efter det andet. Især pesten i årene 1601-03 havde væ-

ret hård og landsdækkende, den fik tilnavnet “Den Hvide Død” som henvisning til den meget store, berygtede “Sorte Død” i midten af 1300-årene. Derefter fulgte 1612, 1618 og 1619 og 1629-30 samt 1636, der alle var store pestår. Blodsot som Tue nævner, var et navn for forskellige sygdomme eller sygelige tilstande.

Pestkirkegården.

Tue Jensen blev takserborger igen

Fra år 1620 blev skatteligningen overalt varetaget af de særlige takserborgere. Oprindeligt havde det været borgmestre og råd, der varetog opgaven, men ligningen havde givet anledning til sammenstød med borgerne, hvorfor man fremover valgte 8 personer blandt byens fremtrædende borgere der sammen bestemte jordskylden af byggesteder. I 1630 var Tue Jensen takserborger igen og nu sammen med Johan Kruse der var formand,

Rådmanden Johan Kruses bomærke på korgitterbaluster
nr. 37 i Skt. Olai Kirke 1652.

Augustinus Skomager, Gregers Brøgger, Niels Plougmand, Rasmus Brøgger, Albret Siach, og Morten Skomager. Tue nævner ikke selv noget om udnævnelsen i tegnebogen.

Henrettelser i byen

Aar 1630 blev her i Helsingør 6 personer dømt af de højlærde i København at skulle miste deres liv for et dødsdrag [dødeligt] de havde begaaet imod byens vagtmester ved navn Klaus Skrædder, og den 25. januar samme aar blev de henrettet i Grønnehave og [da] den første sad for mestermanden ved navn mester Morten at skulle aflives, og hau ham i sine skuldre, stod [mestermanden] op gik sin vej, og mester Albert Bartskeer kom til ham og forbandt ham, saa mødte den forrige bøddel som havde for betjent byen her i Helsingør ved navn mester Hans, henrettede andre 5, hvilke som blev vel afhugget, og var deres navne som efter følger Johan Titke var den der kom til bartskeereren, den 2. Robert var en handskemager, den 3. Hendrik var en skrædder, den 4. Jon Gioing, den 5. [navnet mangler], den 6. Verner var en lademager, alle sammen var soldater her paa Kronborg.

Helsingørs bøddelsværd med mester Morten Skarpretters navn, han døde 1658. Taget som krigsbytte af C.G. Wrangel i 1658-60. Klinge er forsynet med stempel fra knivbyen Solingen. Nu i Skovklostets rustkammer, Uppland.

En begivenhed der nok skulle få borgerne til at stimle sammen, var de 6 soldater fra Kronborg som i 1630 blev henrettet i Grønnehave – garnisonens henrettelsessted – for mordet på byens vagtmester Klaus Skrædder, dvs. vagtmesteren der havde en stilling svarende til politiet i dag. Dommen blev afsagt af de højlerde dvs. professorer i København. Da mestermanden Morten skulle hugge hovedet af den første “hau” (hug) han ham i hans skuldre, hvorpå han rejste sig og gik sin vej. Derefter kom bartskeerermester Albert og forbandt staklen. Herefter måtte byens forrige bøddel hentes, for at henrette de andre 5 som alle blev “vel afhugget”. Den første person hed Johan Titke, det var ham der blev forbundet af bartskeereren.

Når mestermanden ramte galt, fik den dømte efter sædvane lov til at slippe med livet i behold og blev tilmed forbundet. Bødlen og skarpretterens uheldige hug kom den dømte til gode. Mestermanden havde ikke udført sit job til fuld tilfredshed, eller også har Gud grebet ind og ladet øksen falde så den dømte overlevede. I hvert fald måtte den tidligere bøddel foretage de øvrige henrettelser. Hvad der siden skete med mestermanden Morten, ved vi ikke.

Den tyske skarpretter Frants Schmidt ved en halshugning i 1591.

Tue fortæller at de alle var soldater på Kronborg, hvilket viser hvor broget en skare regimentet på slottet var. Datidens soldater havde ofte en baggrund som håndværkere af mange forskellige slags. Det var iøvrigt også en kendsgerning at enhver mand kunne få tjeneste i regimentet.

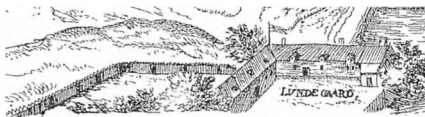
Om vejret og afgrøder

Item aar 1613 var her en god og stor olden paa bøgene over al Danmarks rige, at hvad ikke havde været i 20 aar forend, saavel som paa egne, Gud allermægtigste være lovet og benedide [velsignet] for sine gaver og velgerninger, fra nu og ind til evighed amen.

Der kom også gode tider til landet og noget der bestemt ikke var uvæsentligt for en slagter, var de gode år for olden.

Tue takker Vorherre for hans velgerninger. Ikke underligt at han er taknemlig. Ingen olden var det samme som ingen mad til byens grise, og dermed kun få flæskesider, som slagterne solgte ferske og røgede på torvet med de derefter forhøjede kødpriser. Hvis man ville have svin på olden i kongens skove dvs. Kronborg lens skove, skulle man inddrive svinene til Lundegaard hvor de blev brændemærket, og for hvert svin blev der betalt en oldengæld til lenet. I Kronborg len var der i 1644 omtrent 10.000 oldensvin, som gav lenet en indtægt på over 660 rigsdaler samt “367 gamle svin”; de var på

en bestemt dag blevet mærket på Lundegård, hvorefter de blev drevet til skovs.

Lundegården.

Tegning fra Helsingør Tingbog.

Anno 1614 den 15. maj (fredag) brød de det hus ned der æslerne stod i i Lundegaard og flyttede det ned til Toldboden.

Anno 1615 som var den 25. april, 14 dage efter Paaske var her et snefog [snevejr] som var saa stort som det havde været ved juletid, som varede i 8 dage til og fra [hverken mere eller mindre].

Aar 1624 den 25. november som var St. Karens aften da blev her saadan en skade gjort her af storm og uvejr som ikke i mange aar, var saadant før, først da blæste den lange

Gravsten i Skt. Olai Kirke over befalingsmand på Kronborg Christian Hansen Baden, død 1618.

stald ned i Lundegaard og slog der 16 heste ihjel af kongens og prinsens rideheste, og saa foruden mange der blev skamferede, og deslige blæste den Ny Kirke ned i Frederiksborg.

Det hus som æslerne stod i på Lundegaard blev revet ned og ført til toldboden. De store bygninger der ude fik lensmand Christen Hansen Kronborg den 21. juni 1613 – altså året før Tue skriver – besked på at istandsætte i Lundehaven

med døre og andet, så kongens vogne kunne sendes derfra.

En frygtelig efterårsstorm i 1624 går ud over den lange stald i Lundegården hvor kongens og prinsens rideheste stod opstaldet og 16 af dem blev slået ihjel. I samme stalde stod slottets arbejdsheste og æslerne, måske dem som blev skamferede. Det var bl.a. dem som brugtes til at føre byggematerialer til havnebyggeriet ved Kronborg. Æselvognen transporterede også kanonerne og klokkerne mellem det kongelige Gethus og Hammermøllen i Hellebæk by.

Den Ny Kirke i Frederiksborg der blæste ned, er Hillerød Kirke, som borgerne 3 år forinden havde fået Christian 4.s tilladelse til at opføre. Kvaliteten i byggeriet må have været særdeles ringe, for allerede i 1637 blev klokketårnet, der blev stående under den nævnte blæst, erstattet med en klokkestabel.

Aar 1627 den 12. februar som var en mandag aften der klokken var imellem 7 og 8 var her en torden og lyn, som det kunne være nogen tid om sommeren, som gav tvende store tordenslag hvis som meget var at undre, og folk blev meget bange og forskrækket, som de vel maatte, Gud forbarme sig over os arme elendige Adams børn alle.

Vandfloden på Lappen 1637

Aar 1637 den 13. december om en onsdag aftenen der klokken var mellem 8 og 9 paagik her i byen Helsingør en vandflod

med stor storm og højt vande, saa at det tog en ganske længe hus bort som stod paa Lappen i Arnold de Fines gaard som Søren Buggis datter havde købt ved navn Geske, hendes mand Johan Petersen, og gjorde den vandflod ydermere skade, borttog en ganske hob med korn og foder bort og meget mere, som de ikke selv ved, og haver været her den samme efter høst 3 store vandfloder, saa det gik op til alle husene paa Lappen, og tog kaalhaven bort, foruden i Helsingborg som og skete stor skade. Gud naadelig afvende fra os sin Guds vrede, som var vist en straf fra Gud, som ikke har været hørt i mange aar saadan en straf.

Det er ikke meget Tue skriver i begyndelsen af 1630'erne, men i 1637 fortæller han om tre efterårs-stormfloder og en i december, der let har kunnet oversvømme den lavt liggende bebyggelse på Lappen, hvorved kålhaverne, korn og foder forsvandt. Det voldsomme vejr blev betragtet som Guds straf over de syndige mennesker, som Tue skriver det var ikke set i mange år. Kystlinjen løb i 1600-årene helt ind til dér hvor jernbanen løber i dag. Stormfloden gik også ud over Helsingborg, så det må have været storm fra nordvest. Geske Buggisdatter og Johan Petersen havde købt Arnoldus de Fines gård på Lappen, hvilket vil sige hans arvingers, idet han selv var død i 1587. de Fine var organist og senere Frederik 2.s. kapelmester. Det var en familie som var velstående med et rigt bohavn, og gården på Lappen må også have været af en vis størrelse. Endnu 50 år efter de Fines død kaldes gården stadig for de Fines.

Foruden gården på Lappen havde familien De Fine en have et andet sted i byen.

Tue skriver om skibe i Sundet

Aar 1637 den 17. december gik det ostindiens skib til sejls her fra om en søndag eftermiddag der klokken var 5 og hed samme skib Kristianshavn, som og havde været i Ostindien til før og var der en ung karl paa samme skib ved navn Niels Bodelsen som er født paa Ven i Skaane er skriver paa nævnte skib Kristianshavn, Gud bevare dem alle sammen fra al ulykke og give dem lykke og beholden rejse og vide dem vel frem at komme efter Guds guddommelige vilje, Gud bønne dem og os naadeligen for sit hellige navn skyld amen amen. Og var paa samme skib Caspar Finkes søn ved navn Jørgen Fincke er konstabel paa nævnte skib ligeledes var og Jens Blocks stedsøn ved navn Peder Block som havde gaaet her i latinskole og formedelst hans udyd maatte drage den rejse hen, Gud omvende ham.

Det Ostindiske Kompagni var oprettet i 1616 efter engelsk og nederlandsk forbillede. Det var enorme mængder af udrustning og proviant som skulle med på sådan en sejlads, og skibet Kristianshavn havde før været på sejlads til Ostindien, først i 1622, senere i 1634 og nu i 1637.

Rejsetiderne var i slutningen af 1600-årene 8-9 måneder til udrejsen, 4-5 måneder i Indien og 8-9 måneder til hjemrejsen. I alt en rejse på halvandet år. Man forstår at Kristianshavns besætning havde brug for Tue Jensens fromme ønsker. Niels Bodelsen fra Hven var skriver på skibet. Casper Fincke, kongens dygtige klejnsmed, havde sendt sin ældste søn Jørgen Fincke med på turen som konstabel, sandsynligvis er det ham der bor i gården i Sct. Anna Gade overfor Casper Finckes hovedgård, desuden rejste en af latinskolens elever Peder Block – borgmester Blocks stedsøn – som åbenbart ikke havde været særlig flittig i latinskolen. Han var med på rejsen for at Gud kunne omvende ham. Han er derfor også sluppet for en vanærende straf. Sandsynligvis er de alle tre påmønstret i Helsingør.

Ostindisk Kompagnis skib Oldenburg saluterer i 1672 for Kronborg for at afsejle til Java. I forgrunden Helsingørs skibsbro.

27
Læste a 6 3 9 bleff min 8:
fader King end nu Jøffle Nat
vof den Jil Høiend d'ffine
Den Mergenon, da med d'leest
Gydenlig vof vore Cor den
for fader Guefou son, Jamvni
det Jellige Jig vordige
Gaftravandt, Det den
vidne Jil Jellig 3 Konger
den den Mergenon
Huden der Kofne var
i Mollum 12 By i
1640 den 6 Januari
den d'led Jergon Jamvni
den Jil Høiend

Siden der
fortæller om
slagter Tue
Jensens død.

Rasmus Tuesen slagter

Tue Jensen Slagter dør

Anno 1639 blev min salige fader syg anden julenat og laa til nyttaarsaften om morgenen, da meddelte hæderlig og vellærte hr. Peder Christensen, ham det hellige højværdige sakramente, og laa siden til Helligtrekongers aften om natten der klokken var imellem 12 og 1. Anno 1640 den 6. januar, da kaldte Herren ham udi Guds navn. Og prædikede hæderlig vellærde mand mester Peder Lange over ham. Gud give ham det evige Himmerig, og en glædelig og ærefuld opstandelse, efter døden det evige liv amen i Jesu navn, amen. Og var den tekst menneskes søn er kommen til verden at saliggøre alle synder.

Kirkens øverste kapellan Peder Christensen har været i slagterhjemmet hos den syge far og givet det hellige sakramente til den døende, og den 6. januar døde Tue Jensen. Sønnen Rasmus skriver desværre ikke hvor gammel han blev. Ifølge kirkens regnskabsbog blev han to dage senere begravet på den Danske Kirkegård. Vi ved ikke hvor deres hjem var, men efter at Anne var blevet enke, boede hun i en "vaaning liggende

imod Røde Port paa Sanden", dvs. et mindre hus. Der boede hun frem til sin død i 1649.

Rasmus har sandsynligvis overtaget sin fars slagtervirksomhed, han havde de nummerede pladser 1, 2 og 5 på torvet, som han betaler 5½ daler for, ligeledes får Rasmus en bod som Karen Træben før havde haft. Foruden disse boder ejer han også en slagterbod ved Stranden "tværs over for Sivert Albertsens gaard" som kostede ham 2 daler i leje til byen. Rasmus får som sin far flere tillidsposter i byens offentlige liv.

Aar 1640 den 5. april stod der en tjenestepige skrifte udi den danske Olai Kirke 3. Paaskedag for hun var til skrifte Paaskedag og forsov sig 2. Paaskedag, den tid præsten havde alt berettet folket og læste velsignelsen, saa kom hun frem, og skriftede hæderlig og vellærd mand hr. Peder Christensen hende.

En tjenestepige havde været til skrifte Påskedag i sognekirken, og dagen efter var den gal igen med pigen hun sov over sig og kom først i kirken da præsten i slutningen af gudstjenesten lyste velsignelsen over folk, her dukkede

så synderen op, hvorfor hun måtte til skrifte endnu engang 3. Påskedag. Skriftemålet havde til hensigt at pigen her kunne bekende sine fejl og synder, og hr. Peder kunne, når hun angrede sin handling, give hende syndsforladelse.

Anno 1640 den 17. april døde min salige broder Jens Tuesen om torsdag aften, da klokken var i mellem tolv og et, og prædikede hæderlig og vellærd mand hr. Peder Christensen over ham, om en søndag og var det evangelium "Jeg er en god hyrde" [Johannes 10, 11]. Gud give ham og alle tro kristne sjæle det evige Himmerig, efter døden det evige liv, amen i Jesu navn, amen.

Kun 4 måneder efter sin far døde så Rasmus' broder Jens, også her prædikede Peder Christensen ved hans kiste. Jens må være død pludseligt da det ikke nævnes at præsterne har været i hjemmet for at give ham sakramentet. To dage efter betalte familien samme pris – 1½ daler for gravstedet – men her betaltes kun 1½ daler for ringning med sogneklokken og de to klokker i tagrytteren, hvilket var en normal ringning.

Hændelser i Sundet – Torstensonkrigen 1643-45

Anno 1644 den 17. februar om eftermiddagen kom der klokken var 3 kom svensken ud i Helsingborg den 22. ditto kom der 5 af vore konges skibe og skød deres støkker [kanoner] af til Helsingborg. Og svensken skød

til igen og skød bramstangen af fokmasten af et af kongens skibe, saa holdt de op.

1644 var året for endnu en krig mod svenskerne. De 5 kongeskibe som Rasmus så, var en del af den danske flåde, hvoraf svenskernes kanoner skød bramstangen af fokkemasten på et af kongens skibe. De mange stridigheder mellem Danmark og Sverige om magten i Østersøen havde skabt voksende forbitrelse mellem de to lande. For Danmark gjaldt det om at sikre øerne mod fjendtlig invasion, og i februar og marts udsendtes adskillige enkelte skibe og mindre eskadrer, der havde til opgave at ødelægge eller bemægtige sig alle skibe og skuder på den jyske østkyst og vestkysten af Skåne og Halland. Den kommende fredsaftale mellem Sverige og Danmark blev underskrevet den 13. august 1645 i Brömsebro. Her gav Danmark afkald på de store norske grænseområder Härjedalen og Jämtland samt Østersø-øerne Gotland og Ösel, desuden afkald på Halland i 30 år. I september forlod den svenske hærstyrke Helsingborg. Det skriver Rasmus om den 9. september.

Anno 1645

Pinsemorgen forgik det store skib udi Norge og drev paa et blindt skær som kaldes Sophia, og der blev 2 smaa skibe ogsaa borte.

Meldinger om krigens forløb kom hurtigt til Helsingør, og Rasmus beretter om skibet Store Sophias forlis. Historien var den, at den nyudnævnte danske admiral Ove Gjedde den 4. maj 1645 havde fået instrukser om med "rigens fla-

ade” at gå til Nordsøen for at søge fjenden og opbringe alle, der ville gøre fjenden tilførsel af vare og gods. Kort efter skulle han etablere en blokade af Göteborg, hvor der lå en styrke på to mellemstore og 12 små skibe. Gjedde ankom til den store danske fæstning Varberg den 19. maj 1645. Herfra sendte han det mindre skib Rosengalejen med en besætning på 36 mand på rekognoscering, men skibet blev taget af det nederlandske skib Fama. Dagen efter sejlede Gjedde til Hisingen ud for Göteborg, men fire

dage efter forliste Gjeddes flagskib, Store Sophia, som Rasmus beskriver det, ved at støde på et blindt skær under en kraftig storm. Alle 300 ombordværende samt admiralen selv blev reddet, og admiralen slap med et brækket ben. En af skibets kanoner – støbt af rotgieser Hans Kemmer i Helsingørs Gethus i 1629 – blev bjerget fra skibet.

Anno 1645 den 9. september drog svensken af Helsingborg tog af samme med sin armè.

Det kongelige våben fra en af kanonerne på "Store Sophia" støbt af Hans Kemmer i Helsingør Gethus. Nu på Søfartsmuseet i Göteborg.

Præsteskite i sognekirken

Anno 1646 den 25. april døde vores provst og sogneherre mester Peder Lange, og blev begravet udi vores danske Olai Kirke den 4. maj og prædike hæderlig og vellærte mand hr. Peder Christensen over ham. Gud give ham det evige Himmerige efter døden det evige liv, amen.

Anno 1646 den 14. juni blev hæderlig og vellærde mand mester David Christensen, kaldet til sogneherrer, her udi vores danske Olai Kirke, og læste provsten i Ramløse ham ind, ved navn hr. Saxe, og prædikede han her udi vores kirke, og var det evangelium "Det fortabte faar" [Lukas 15, 1-7]. Og faldt der udi hans prædiken hvorledes at dr. Morten Luther, havde en hel hof med munke for sig og prædikede for dem, om den kristne tro, og iblandt dem alle var der en munk, og han lo deraf og agte intet hans prædiken, da kom Fanden, og slog ham under hans øre, det vandt sten der af, og sagde til denne munk, forbandet være du den dag du var født op paa, du slemme lem, og han sagde til munken Gud give det var mig, hvor gerne ville jeg afstaa synden med rette og bedre mig, viste du saa vel hvad det betyder som jeg ved, da skulde du det vel afstaa Gud give det var mig, saa mulig som det er dig.

Sognepræsten Peder Rasmussen Lange var død 25. april 1646 og blev begravet under gulvet i Skt. Olai Kirkes kor. Kirkens nederste kapellan David Christensen indsattes i sin nye stilling som sognepræst af provsten i Ramløse hr. Saxe.

Hr. David var bysbarn fra Helsingør hvor hans far havde været borgmester. Hr. Saxes prædiken indeholder en historie om Luther der prædiker for et hof af munke (hof skal antagelig i denne sammenhæng betyde en ejendom eller gård). En af munkene griner ad Luther, her dukker så Fanden selv op og "slog ham under hans øre, det vandt sten deraf" det betyder vel at Fanden har slået meget hårdt (?). Fanden selv forklarer ham, at bare det havde været ham muligt, havde han gerne omvendt sig.

De hårde isvintre

Anno 1646 var her saa streng vinter at de kunne gaa og age og rige [maa være ride] herfra Kronborg og til Helsingborg. Den 21. januar gik jeg over til Helsingborg, og Peder Hansen færgemand og købte jeg 3 stude i Helsingborg og drev Peder dem over fra Helsingborg, og hid til Helsingør.

Den lille istid er en betegnelse på en køligere periode, som begyndte efter en varmeperiode i middelalderen og sluttede i midten af 1800-tallet. De koldeste vintre i 1600-tallet var omkring årene 1660 og 1674, men som Rasmus skriver, var vinteren 1646 også streng. I Øresund kunne man gå sikkert over isen syd for Kronborg, dog holdt den stærke strøm en åben rende fri lige ud for Kronborgpynten. Ud over disse vintre beskriver flere almanakker kølige og regnfulde somre.

I årene 1639-45 havde handlen med stude særlig gode muligheder i Helsingborgs op-

Januar 1697 hvor omkring 100 hollandske matroser var gået ud på isen for at fiske, da isen brød op, drev de til søs. Alle – på nær en – blev dog reddet.

land – især Engelholms marked og Sønder Åsbo herred hvor der var et godt opdræt af kødkvæg i modsætning til Helsingør og Tikøb. Kvægmarkederne i Skåne var en nødvendighed for kødleverancerne til Helsingørs borgere – da byens eget opdræt på bymarkerne næppe talte mere en eller to køer pr. husstand. Kun ganske få velhavere havde en større besætning, som borgmestre og købmænd med 4-5 køer og nogle kalve.

Rasmus Tuesen og Ellen Lauritsdatter bliver gift

Anno 1647 den 30. marts blev jeg trolovet med min fæstekvinde ved navn Ellen Lauritsdatter, og trolovede lærde mand mester David Christensen efter højmessens, og var det evangelium “Naar trøsteren kommer” Johannes kapitel 16 [15].

Anno 1647 den 7. juni anden pinsedag blev der lyst første gang for mig Rasmus Tuesen og Ellen Lauritsdatter, og var det evangelium Jesus sagde til Nikodemus “Saa elskede Gud verden”. [Johannes 3, 1-21].

Rasmus og Ellen blev – som skik var – først trolovet af sognepræsten. Her er det lidt svært at afgøre hvor mester David har sit ord til de trolovede fra, måske er det ordet der står i Johannes 16, 16-33 om Jesu genkomst.

Lykken varede ikke længe for i august bliver Ellen syg.

Anno 1647 blev min fæstekvinde syg, den 5. august meddelte hr. Peder Christensen hende det hellige højerværdige sakramente.

Ellen må have været alvorligt syg siden hr. Peder er i hjemmet og giver hende det hellige sakramente som især brugtes til døende folk. Men ikke desto mindre:

Anno 1647 den 3. oktober blev jeg Rasmus Tuesen og Ellen Lauritsdatter viet tilsammen her i Helsingør i vores danske Skt. Olai Kirke, og gav hr. Peder Christensen os tilsammen, og var det evangelium om “Enkens søn af Nain” [Lukas 7, 11-17]. Gud aller mægtigste for din aller kæreste søns død og pine skyld, give det maatte ske Gud til ære og os til glæde og os til gavn og en god forligelsesmaal og andre til et godt eksempel, Gud bønføre os naadelig for din kære søns død og pine skyld amen.

Ellen er kommet sig over sin alvorlige sygdom, og to måneder senere står hun brud i Skt. Olai Kirke. Det var hendes andet ægteskab idet hun tidligere havde været gift med en Søren (efternavnet ubekendt). Ellen og Søren havde sammen fået datteren Anne. Datteren Anne blev senere gift med bageren Frans Vernicke, og de fik sønnen Bernt Fransen.

Teksten som hr. Peder prædikede over ved vielsen, foregår i landsbyen Nain. En enkes eneste søn er død, og Jesus møder ligtoget udenfor byens port; her forbarmer Jesus sig over den grædende enke, og siger til kvinden “Græd ikke!” hvorpå han siger til den døde “Unge mand jeg siger dig, staa op! og den døde satte sig op og begyndte at tale”. Som vi får at vide – var også Rasmus’ hustru Ellen hårdt ramt af sygdom – og måske som et mirakel blevet helbredt.

Den udvalgte prins Christian dør i 1647

Anno 1647 døde vores aller naadigste herre prins hertug Christian den 5. den 30. juni. Ringede her i Helsingør med alle klokkerne ½ time, Gud give ham det evige liv efter døden, amen, amen.

Den 2. juni var den udvalgte hertug prins Christian 5. død på Schloss Korbitz i Sachsen i en alder af 44 år. Det var en sand katastrofe og sorg for Christian 4. Kongeparrets førstefødte søn var død kort efter fødslen og prins Christian var kongeparrets næstældste søn, født i 1603. Christian blev som femårig valgt til tronfølger og hyldet i både Norge og Danmark. Kongen sørgede for at han fik en nøje tilrettelagt opdragelse og uddannelse, ligesom han selv havde fået. Men resultatet blev ikke efter kongens ønske, hvilket heller ikke har været let. Dels var prinsen sygdomssvækket som barn og ung, og kongen har hele tiden bestemt hans livsførelse. Hans vielse med Magdalena Sibylla af Sachsen var den største og dyreste fest, der nogensinde var afholdt i Danmark. Foto 98

Anno 1647 den 8. november blev vores aller naadigste hr. prins Christian den 5. begravet i København i vores Frue Kirke, og ringede her i Helsingør med alle klokkerne to timer, Gud give ham det evige Himmerige alle tro kristne sjæle.

Alle klokkerne ringede i Helsingør i to timer for den kongelige begravelse i København. Senere blev kisten ført til Roskilde Domkirke hvor han blev stedt til hvile. Christian 4.s kappel i domkirken var færdigbygget i 1640-41, og kongen havde beordret det i brug i 1642. Men selve det pragtfulde gravmæle var ved at blive færdigbygget på Tøjhuset. I februar 1647 udbrød en brand i Svovlhuset. Der opbevarede krudt og fyrværkeri. Ilden bredte sig til Tøjhuset og raserede rustkammersalen, som lå over kanonhallen. Taget og alt, der befandt sig over kanonhallens hvælvinger, brændte. Ved branden blev kongens pragtgravmæle af alabast ødelagt. Det skulle have sikret hans omdømme efter hans død. Det eneste, der blev tilbage af gravmælet, er kongens hoved. Derudover mistede kongen også sin våbensamling og sine harnisker og faner. Det var ikke kun hans egne, men vistnok også pragtgenstande, der havde tilhørt hans far og farfar. Den 69-årige konge var så rasende over tragedien, at han ville have slået den ansvarlige officer i jorden med sin stok, hvis ikke hans ledsagere havde forhindret det.

Mirakler og Christian 4.s død

Anno 1648 den 28. februar om en mandag der klokken var 5 om aftenen døde vores aller naadigste herre og konge Christian, paa lysthuset i København i Kongens Have og var jeg udi Frederiksborg blev mig berettet i sandhed, at der udrandt af kong Frederik den første af hans næse blod og af dronning Margrethes den højre tommelfinger under

neglen, og skede det til Hans Pedersens og han havde alle de gamle konger aaschillered [afmalet] og skede den 29. februar anno 1648 og ringede her i Helsingør med slotsklokken og alle klokkerne den 3. marts.

Blot en halv årstid efter at prins Christian var død, døde Christian 4., og riget stod uden tronfølger. Konge i 60 år – det længste nogen dansk konge har været på tronen, ikke så mærkeligt at han for datiden og eftertiden stod og står som den store nationale konge. Respekten for den af Gud indsatte konge blev fremmet og holdt i hævd af kongens enestående byggerier.

Mens Rasmus var i Frederiksborg, skete der sære og underlige ting i Helsingør. Rasmus beskriver hvordan skilderier hos den kongelige majestæts øresundstolder Hans Pedersen (han var død 1645) artede sig. Tolderen havde sin gård på Stengaden op imod slottet. Her boede nu hans arvinger og i hjemmet hang 12 glas-tavler. Men tavlerne må være de oldenborgske konger og forgængerne, bl.a. Margrethe 1. hvis negl på højre tommelfinger bløder og Frederik 1. som får næseblod.

Anno 1648 den 18. november blev vores aller naadigste herre koning Christian den 4. salig udi herren begravet udi vores Frue Kirke, indsat med megen stor herlighed og prosession, og begyndte de her at ringe i Helsingør med alle klokkerne den tid klokken var 8 og varede til klokken var 2 eftermiddag og blev saa gjort ligprædiken efter ham udi den danske Skt. Olai Kirke og prædikede hr. Rasmus og var taget den

af kong David Salme, deslige udi den Tyske Kirke. Gud give ham en glædelig og ærefuld opstandelse efter døden det evige liv amen, i Jesu navn amen.

Frederik 3.s kroning 1648

Anno 1648 den 23. november blev vores aller naadigste herre og konge kong Frederik den 3. kronet i København, kom først ud af Københavns Slot al adelen gaaende alt 3 tilsammen, efter dem kom alle gesanter og efter dem kom de Danmarks raad ridende paa kostelige heste og meget udstafferede og bidslerne og sadlerne var treffelig baldyrede, efter dem red Aage [Ove] Gede rigens admiral og førte guld æblet, efter ham red Anders Bilde, rigens marsk og førte det kongelig sværd, efter ham red hr. Christen Tommesen kansler og førte den kong[ens] spir [septer], efter ham kom hr. Corfis alt felthovmester og førte kronen, efter dem kom hans majestæt selv paa en sort hest ridende og 8 herremænd bar en himmel over ham [den] var af sort og hvid silke og gik der et ½ hundrede drabanter ved hver side og fire sølv kedel trommer [pauker] og femten trommetter [trompeter] og alle havde sorte fløjlsklæder og kapper af sorte fløjl og hver havde en sølv trommette [trompet] og blæste udi og drog de lige til vores Frue Kirke, og var der gjort et kosteligt hus paa Amager Torv og meget herligt udstafferet, som han red igennem, og [da] de gik ud var der lagt rødt klæde som de red og gik paa og for

lige til kirken, og var kirken meget herlig udstafferet og blev kirken straks tillukt og varede vel i to timer, og var der 3 bisper og satte kronen paa ham, den tid det var saa fuldendt, saa kom han ridende paa en hvid hest og havde da en hvid himmel over sig, og var der 4 herremænd som bar den, og havde da kongen kronen paa sit hoved, og sværdet ved sin side, og scepteret udi sin haand og smykket paa sit bryst, og red lige som de red til kirke, og red lige af slottet til, og der red dronningens broder bag efter ham, og andre fremmede gesandter, og der gik 2 herolder for kongen og kastede baade guld og penge, og de var 4-kantede, og for de lige af slottet til og der blev løsnet mange stykker af paa kirkegaarden og om slottet og inde ved Tøjhuset.

Den meget omhyggelige beskrivelse af Frederik 3.s kroning i Vor Frue Kirke beskrives som en øjenvidneskildring; Rasmus kan have været i København og set på festivitassen, som har gjort et stort indtryk. Men man kan virkelig undre sig over at Rasmus kan huske detaljerne så grundigt. Eller også har han blot citeret fra en trykt fremstilling. Den første avis i Danmark udkom i 1634 på tysk.

Den to timer lange ceremoni gik i store træk ud på at den udvalgte konge der først blev tituleret "Hans Naade", blev salvet til konge og derefter tituleret "Hans Majestæt". Inden kongen forlod kirken, gav han ifølge gammel skik en række af landets fremtrædende mænd ridderslaget. På vejen fra kirken til slottet passerede kongen en på Amagertorv rejst æres-

port, hvor han modtoges af 12 unge adelige piger klædt i hvidt, med palmegrene i hænderne og kranse på hovederne. Rasmus Tuesens beskrivelse er detaljeret hvad angår optøget igennem byen.

Næste dag var det dronningens tur til at blive kronet – men da var æresporten fjernet i nattens løb, efter ordre fra den emsige rigshofmester Corfitz Ulfeldt. Dronning Sophie Amalie blev en af Ulfeldts modstandere i spillet omkring regeringsmagten, og hun blev den senere hovedansvarlige for Leonora Christines 22 år lange fængselsophold.

Anne Ibsdatter, Tue Jensens enke, dør

Anno 1649 den 27. maj om en mandag om aftenen blev min salige moder syg og laa til torsdagen som er den 31. maj, da meddelte hæderlig og vellærde mand hr. Peder Nielsen, hende det hellige højærværdige alters sakramente, til hendes synders forladelse, og laa saa til fredag aften der klokken var ½ gaaen 12 om natten, som var den 1. juni, da kaldte herren hende i Guds navn, og blev hun begravet den 6. juni paa den danske Skt. Oluf Kirkegaard, og prædikede hæderlig og højlærde mand mester David Christensen over hende, og var den tekst over hende den 38. Davids salme de 10 vers der af, Gud give hende og alle tro kristne sjæle efter døden det evige himmerige, amen, amen.

Anne Ibsdatter døde efter lige så kort sygeleje som de fleste af familiens øvrige medlemmer. Kirkens øverste kapellan Peder Nielsen gav den døende i hjemmet det hellige sakramente og tilsagde hendes synders forladelse. Men det var sognepræsten der prædikede ved begravelsen, verset lyder: “Herre, du kender al min attraa mit suk er ej skjult for dig.” Anne fik samme ringning med Olai Kirkens 5 klokker som Tue. Den danske kirkegård var pladsen rundt omkring sognekirken, som var det normale sted for byens borgere at blive begravet. Fattigfolk kom ud på “Pestkirkegaarden” ved nuværende Nygade. Inde i kirken blev kun folk af byens fineste og rigeste borgerstand begravet.

Anne blev efter datidens målestok en ældre kone. Hun blev gift med Tue i 1610 og kan dengang havde været 20-25 år. Desværre kender vi ikke hendes fødselsår, men da hun døde i 1649 må hun have været i tresårsalderen – måske mere. Som nævnt indledningsvis er vi jo heller ikke sikre på Tue’s fødselsår.

Tue og Anne får 6 børn i tiden 1611-23 hvoraf kun de to drenge Jens og Rasmus når voksenalderen. Da Anne dør skylder hun 425 daler og 3 ½ mark væk, hendes gods og formue takseres til 290 daler, 6 skilling. Altså ingenting at arve – kun gæld. Men skiftet giver os lejlighed til at få et indtryk af hendes hjem. Hun boede ude ved Røde Port nær Casper Finckes gård på Sanden i 1. fjerding. Ved skatteinddrivelsen i 1645 bor hun her sammen med sønnen Rasmus og færgemanden Peder Hansen. Huset vurderes til 100 daler (se kapitel 3).

Rasmus udpeges til tingmand og formand for tinget

Anno 1650 blev jeg tingmand Rasmus Tuesen, og sad jeg tinget den 21. januar og var de andre som efterfølger, først Anders Fuglekonge, og Niels Sporemager, Jørgen Grøn, min svoger Frans Bager, Joen Skrædder, Hendrich Krogemager og Torsten Krogemager og var jeg Rasmus Tuesen formand det aar til 1651.

Rasmus blev valgt som formand for tinget blandt en kreds af byens håndværkere og bedre borgerskab. Vi kender lidt til nogle af dem: Den rige Niels Sporemager der ejer en gård på Stengade op imod Kronborgs port, formodentlig har han haft gode leverancer til slottet. Jørgen Grøn er lidt af en altnuligmand, skrædder, skoflikker og især høker, han bor på Lappen skråt over for Kongens Have. Joen Andersen Skrædder bor ved slagtertorvet og Henrik Bendtzen Krogemager nede ved Strandmuren ved en af byens broer, dvs. at han boede i Strandgade. Sammensætningen af tinget synes at være godt repræsentativt blandet.

Anno 1650 den 26. marts døde Ludvig Slagter, om en torsdag morgen, blev begravet den 30. ditto, Gud give ham en glædelig opstandelse, efter døden det evige liv, amen.

Ludvig Slagter hvis egentlige navn var Kruse, var en af Rasmus Tuesens kollegaer. Han boede i byens 2. Fjerdings, dvs. midt i byen hvor også flere af byens slagtere boede, her havde han en

slagtersvend og 2 tjenestepiger. Ved Ludvigs begravelse betaltes 5 daler for ringning med alle 5 klokker fra Olai Kirke. Ringning med kirkeklokkerne gav kirken en nødvendig indtægt; da der ingen kirkeskat var, måtte brugerne betale for brugen af kirkens faciliteter.

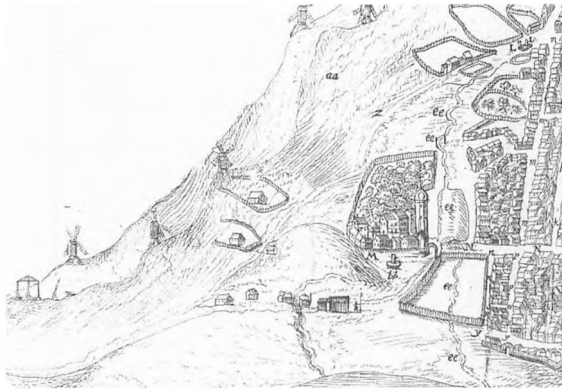
Anno 1651 den 11. marts døde salig Vibrand Mayis og blev begravet den 16. marts og var en fredag jeg Rasmus Tuesen med og bære hos og blev lagt i Fraterhaven, Gud give ham og alle tro kristne sjæle det evige Himmerige, efter døden det evige liv amen.

Den kun 37 år gamle Vibrand May var af hollandsk afstamning (se kapitel 3). Som den tysk- og hollandsktalende del af befolkningen hørte han til Sct. Mariæ Kirke, derfor begravnes han i kirkens Fraterhave, dvs. inde i den gamle klosterhave, og Rasmus er med til at bære kisten.

Forbryderne og den trekantede galge

Anno 1650 den 12. april blev den trekantede galge hugget af alle tommermændene her i byen og blev rejst den samme aften, og blev der 2 misdædere hængt om morgenen, som var Paaskeaften, og lagde de Svend Slagter ud med dem og raabte de paa ham i deres yderste akt hvor han borttrømte straks de fik tyven.

På et prospekt af bycn fra 1660 af P.H. Re-sens ses den trekantede galge på bakken uden

Helsingørs vestlige del efter 1660. Tv. på kortet ses den trekantede galge.

for Svingelport nær en af byens stubmøller. Tilsyneladende har den ikke altid stået klar, i hvert fald hugger alle tømmerne galgen aftenen inden de to misdædere bliver hængt den følgende morgen. Den trekantede galge havde den fordel at der kunne hænges flere på en gang, den brugtes af byens øvrighed, mens en vippegalge der i 1600-årene stod på stranden ud for Kronborg, blev brugt af militæret; i løbet af 1600-årene blev den udskiftet med en galge med en tværligger på to stolper. Om morgenen inden de to forbrydere blev hængt, havde de råbt på Svend Slagter i deres yderste nød, antagelig har han anklaget dem for tyveri eller lignende, men han var tilsyneladende stukket af. Det er lidt svært at forstå. Historien er i virkeligheden lang selvom det ikke fremgår af Rasmus' tekst, så handler det om to forbrydere ved navn Poul Poulsen og Nilaus Nielsen.¹⁴ De to havde klokken 4-5 torsdag morgen den 14.

¹⁴ Pedersen, Laurits: Helsingør i Sundtoldstiden 1426-1857, bd. II, side 146

april (datoen passer ikke helt med Rasmus' beskrivelse) banket på hos Svend Slagter i Sct. Anna Gade, mens Svend og hans folk lå og sov. Poul Poulsen og hans staldbroder Nilaus Nielsen spurgte Svend om han ville købe en liden stud af dem. Svend gik op til torvet, mens de to blev siddende i stuen. Samtidig havde to folk fra Nivå, Anders Joensen og Helle Lauridsen, klaget til byfogeden Anders Hansen over at de var blevet bestjålet. Nilaus forsøgte at stikke af, men blev fanget på Skarnbakken (lodsepladsen) mod Røde Port. Imens var Poul Poulsen sluppet væk, han blev dog hentet af bysvendene. Under forhøret blev der afhørt folk fra Trørød og Vedbæk.

Tegning fra Helsingør Tingbog.

Nilaus erkendte sagen, de havde stjålet en kedel, en økse og kvæg i Trørød. Poul havde ikke fået brød i to dage og de havde intet tjent ved tyveriet, og i Nivå havde de taget Helle Lauridsens bryggerkeddel samt økse. De skulle endvidere have taget hest eller øg i Egebæk Sand, Poul tog studen og Nilaus kvien og de ledte dem til Svend Slagters have. Nilaus beklagede sig over at have været i Skåne såvel som her i landet (Sjælland), og han ville gerne have tjent og "torsket" for sit brød, men han havde ingen tjeneste kunnet få, og måtte lide sult og

nød, hvilket var årsagen til hans gerning. Han bad derfor om nåde og ikke om ret. Ved første retsmøde spurgte man de bestjåede om de ville have deres stjålne ting med sig. De stjålne sager blev vurderet til 5 daler for kvien, studen til 7 daler og kedlen til 8 daler, 1 mark. Efter flere retsmøder afsagde retten dom at Nilaus Nielsen og Poul Poulsen skulle straffes efter loven til "galge og gren", og bønderne fik deres koster igen. Retten der afsagde dommen, var byfogeden, en borgmester og tre rådmænd.¹⁵ Vanærende forbrydelser som tyveri og natlige forbrydelser blev straffet langt strengere end drab på åben gade. Intet under at de to tyve blev straffet med galgen.¹⁶

Svend Slagter hed egentlig Svend Nielsen, men blev normalt kaldt ved sit håndværk, han boede i Sct. Anna Gade sammen med Johanne Michelsdatter i gadens nordligste ende, hvor han ud over sin bolig havde en anden lille ejendom i 1645.

Uro i Sundet

Anno 1652 begyndte krigen eller orlov imellem hollænderne og engleskerne, om foraaet.

Når Rasmus bruger ordet orlov (orloffuen = krig), forstås krigsflåden eller som det senere

¹⁵ Pedersen, Laurits: Helsingør i Sundtoldstiden 1426-1857, bd II, side 148

¹⁶ Pedersen, Laurits: Helsingør i Sundtoldstiden 1426-1857, bd II, side 148

bliver til orlogsflåden, dvs. Rasmus er godt underrettet om den politiske situation i Europa takket været indkrævningen af Øresundstolden i Helsingør. De Forenede Nederlande havde udviklet sig til verdens førende søfarts- og handelsnation med kolonier i Ostindien, Afrika, og Amerika. Rasmus er velorienteret om forholdene imellem Nederlandene og England. Nederlandenes førerposition var truet af den voksende engelske handelsflåde og i 1652-54 førte det til krig mellem de to lande.

Ildebrand, skatter og Rasmus som takserborger

Anno 1652 den 18. december... blev ilden til hus taget mellem..... som jeg gjorde selv størst flid der

En lokal ildbrand på et hustag, hvor Rasmus åbenbart har været med til slukkearbejdet. Siden er skrevet helt ud, men teksten er meget uforståelig.

1652 den [datoen aldrig skrevet ind] krævede jeg kongeskat med min svoger Frans Bager, og var det skat takseret paa 400 rigsdaler.

Kongeskat var indtil 1660 den årlige skat til kronen. I juli 1624 blev udskrevet en høj kongeskat, der i Skåne fik store konsekvenser, da bønderne der nægtede at betale. De 400 rigsdaler i 1652 er kun det halve af byens kongeskat

i 1630. Rasmus indkræver skatten, dvs. at allerede i 1652 må han have været takserborger.

Anno 1653 var jeg takserborger og var Hans Michelsen formand der iblandt Jens Tolkarl, Daniel Grydestøber, Frans Bager min svoger, Rasmus Tucsen, Joen Schreder, Mogens Skomager, Jens Rosendal.

Rasmus og hans svoger Frans er takserborgere, ligesom Tuc Jensen var det i 1630 sammen med 7 andre. Det har givetvis ikke altid været lige rart at passe det job. En væsentlig årsag til mange sammenstød mellem byens borgere var netop skatteligningen. Det var folk som Rasmus og folk fra hans omgangskreds der var valgt til det job: Svogeren Frans Vernicke Bager og skrædderen Joen Andersen, som før er nævnt. Jens Toldkarl må vel være en person ansat ved tolden og Mogens Skomager samt Daniel Torsen Grydestøber, sidstnævnte boede med sin hustru på en gård i Sudergade med have.

Grydestøber Daniel Torsens (død 1667) bomærke på korgitterbaluster nr. 3 i Skt. Olai Kirke 1653.

Takserborgerenes formand handelsmanden Hans Michelsen befandt sig en hel del højere oppe i borgerskabets hierarki end de øvrige. Han døde den 28. april 1658, og hans skifte viser hans righoldige bo. Hans Michelsen ligger da også begravet med sin hustru under gulvet

inde i Skt. Olai Kirke. Han boede på hovedgården der lå "imod Svinglen" med en bolig ved porten hvor han havde sit bryggeri, og han ejede derudover mange ejendomme.

Handelsmanden Hans Michelsens (død 1658) bomærke på korgitterbaluster nr. 62 i Skt. Olai Kirke.

Anno 1655 den 26. februar blev jeg taget paa et nævn paa Iver Nielsens Anne som laa hans barn udi ihjel, som hed Dorte Iversdatter, som var 6 uger og nogle dage gammel som blev dødt imellem søndag og mandag nat som var den 18. februar og var mændene deres navn som efterfølger formand Valentin Korn, Rasmus Tucsen.

Bomærke for Valentin Korn, graveret i korgitterbaluster i Skt. Olai Kirke. Han skal sammen med studenten Gregers Hansen have forrådt Kronborgs sammensværgelsen 1659. Han levede endnu 20. apr. 1670 og omtales 1679 som forrige præsidet i Landskrone.

Rasmus er udtaget som nævning af tingsforsamlingen. Tinget kunne ikke selv undersøge en sag, derfor valgte man nævninge af sin midte. Den lille Dorte Iversdatter blev "lagt ihjel". I en reces (lov) af 1615 hed det: Ligger nogen

kvinde, for sin forsømmelses skyld, sit eget eller andens barn ihjel, skal hun første gang derfor tage åbenbar afløsning efter ordinansen, og derforuden efter hendes lejlighed give noget til de fattige; sker det anden gang, da straffes hun på sin hals. og senere i Danske Lov af 1683 var ordlyden ændret fra “nogen kvinde” til “Ligger forældrene deres egne børn ihjel af forsømmelse”, osv. Vi ved ikke hvilken straf Anne fik, måske har hun kunnet nøjes med at give noget til de fattige og ellers skrifte sin synd i kirken.

Dyr tid

Anno 1651 var her i riget saa dyr en tid at en skæppe rug kostede 5 mark og stundom 6 mark, en skæppe korn 3 mark en skæppe havre 2 mark Gud være æret nu.

Anno 1654 kan vi købe en skæppe rug for 24 skilling – 22 skilling og vel for – 20 skilling en skæppe korn for 1 mark, en skæppe havre for 10 skilling.

Kornpriserne er faldet og dyrtiden omme. Rasmus nævner rug og havre for sig, mens han med “korn” mener byg. Kornpriserne i Danmark på rug og byg kulminerede i perioden fra 1631-50'erne, hvorefter de faldt.

Rasmus bestjæles

Anno 1654 den 17. februar stjal der mig en dreng fra, ved navn Jens N. og var han født udi Søllerød som paa hin side Ronsti Kroe

[Rungsted Kro?], over 100 daler og bekom jeg udi igen 58 daler 1 mark hver daler til 64 skilling danske og i brød han her ud af Raadhuskældereren 20. februar 1654.

Rådstueprotokollen supplerer historien, så det kan forstås således, at for retten på rådstuen den 17. februar 1654 blev om eftermiddagen fremført en ung dreng ved navn Jens Jørgensen, som tjente Rasmus Tuesen. Rådstueprotokollen kalder ham dog her Jørgensen (N. brugtes dengang når navnet var ukendt). Jens havde for nogle dage siden stjålet guld og penge fra Rasmus. Nu gik han til bekendelse og berettede, at han “næst forleden Kyndelmissedag” (2. februar) om natten, tog en lægtehammer, og “slog et slag eller to paa et søm som en fiæl var tilslaget med, for et vindue, for et kammer”, herefter krøb han så ind ad hullet og lagde sig oven på sengen, hvor han blev liggende til om natten klokken ved 2 slet, da krøb han ned igen, og tog 2 nøgler af hans madmoders skørt, med den ene lukkede han en kiste op og tog guld og penge, med den anden nøgle lukkede han skrinet op og tog også her penge. Han forklarede at han ville have penge til klæder. Da hans broders kone undrede sig over hvor han havde de mange penge fra, da svarede han at det var drikkepenge. Jens bekendte at broderen og dennes kone havde købt både en foret hue, et par sko til ham og noget klæde. I afhøringen står at tyven Jens “det kaste han fra sig til hans broder, paa hans gulv, og han tog det op, og er nu befunden hos forne dreng”. Broderen der hed Hans Jørgensen og var arbejdsmand i Helsingør, bekendte at Jens havde kastet det

stjålne guld på gulvet, og han havde taget det op, deriblandt var en englot (en engelsk-fransk guldmønt fra hundredårskrigen tid – krigen mellem England og Frankrig 1337-1453, den vejede 2,32 g, 10 dukater og svenske skovpenge (det er penge tjent ved skovarbejde). Derudover havde Jens foræret broderens barn et lille stykke guld og en rigsdaler.

Den 20. februar melder rådstuens protokol¹⁷ at Jens Jørgensen er stukket af fra rådhuskælderen. Jens er tilsyneladende ikke fanget ved domsafsigelsen mandag den 27. februar. Broderen Hans Jørgensen som havde “baaret hæl og del med sin halvbroder” der nu i rådstueprotokollen kaldes for Jørgen Hansen og er halvbroder, dømmes til straks at “pakke her fra byen med hustru og børn, og sig her aldrig mere lade finde, under straf som vedbør”.

Helsingborgs befæstning

Anno 1654 om foråret begyndte hans majestæt kong Frederik den 3. at lade gøre Helsingborg fast.

Anno 1657 om foråret begyndte de at arbejde om Strandmuren for Helsingborg.

Grundet den politiske udvikling i Europa begynder Frederik 3. i 1654 at bygge en vold over en ny strækning omkring Helsingborg. Man fjernede det middelalderlige tårn Kærrens øverste del og bestykkede den igen med

kanoner. Muren som i 1644-45 var bygget sammen med den middelalderlige, blev brudt ned til 2 meters højde og der blev opført flakerings-tårne med kanoner. Der blev i de følgende år frem til 1657 bygget en mur med 7 bastioner, og udenfor lå en vandgrav. En mur påbegyndtes også nede ved vandet, og på havnebryggen placeredes kanoner.

Den store pest i 1654

Det sene forår var ildevarslende, og en af de allerstørste pestepidemier ramte byen allerede i juni måned. Rasmus takserer jordene i peståret og antallet af døde.

Fortegnelse paa hvis af her er jordnet udi den grasserende pest Anno 1654 fra den

1) juni maaned	24 lig
2) juli maaned	89 lig
3) august maaned	492 lig
4) september maaned	728 lig
5) oktober maaned	533 lig

Er her udi dette aar død her udi Helsingørs menighed fra Anno 1654 og til ...

Anno 1654 den 14. juni døde Søren Thønnessen om en fredag morgen, der klokken var 3, døde Thønche Thønnesdatter den samme dag, og blev de begge to begravet den 16. ditto, om en søndag, og var det evangelium, om de falske profeter [Mattæus 7, 15-23].

¹⁷ Helsingør Raadstuebog 1652-56, side 74 (Laurits Pedersens afskrift)

Den 17. juli [1654] døde Annike Thønnesdatter om en mandag der klokken var ni om morgenen og blev begravet den 18. ditto, Gud give dem det evige himmerige, og i en glædelig og ærefuld opstandelse efter døden det evige liv, amen i Jesu Navn, amen.

Her får vi uhyggeligt billede af Helsingør by i en pesttid. Blandt de afdøde er Tønnes Bager og 3 børn, som var i familie med Rasmus Tuesens første hustru Ellen Lauritsdatter. Børnene dør inden for kort tid, sønnen Søren og datteren Thønche samme dag og datteren Annike tre dage efter. Begravelsen af de 3 børn kostede 69 daler og 3 mark, Frans Vernicke Bager der er arving på sin hustrus vegne, afslår at få del i arven, der er på 23 daler, mod at arven gives ligeligt til de 3 overlevende børn Johan og Michel Tønnesen og Berendt Fransen.

Bager Tønnes Tønnesens bomærke.

Anno 1654 den 19. juli døde Christen Pedersen vejer og blev begravet den 23. ditto og var det evangelium om den utro husholder [Lukas 16, 1-13]. Gud give ham og alle tro kristne efter døden det evige liv. Gud give ham og alle tro kristne sjæle, efter døden det evige Himmerige, og en ærefuld opstandelse, Gud bønne det for Jesu navn skyld, amen i Jesu navn, amen.

Vejeren boede på Stengade (i dag nr. 67) hvor vejerboden lå. Også Christens kone Bodel Jensdatter døde under pesten og ægteparret efterlod sig to umyndige børn, Søren og Jens Christensen. Vejerboden har ikke været stor, allerede i 1495 havde tolder og rådmand Hans Persen foræret byen "to væggerums hus lige over for hans gaard". Præstens prædiken om den utro husholder (godsforvalter) nedskrev Rasmus ikke.

Anno 1654 den 2. august der klokken var ni begyndte her en formørkelse udi solen og endte den tid at klokken var 11 om midt dagen, hvor ud over at solen var ganske formørket, og var saa mørk at man kunde ikke se at læse udi en bog uden dagens hvide lys hvor ud over at der var spaaet at verden skulle forgaa, straks der efter faldt pesten saa gruelig og paa her i menigheden.

Solformørkelsen varslede jordens undergang og samtidig blev byen angrebet af pest. Rasmus må huske galt, idet solformørkelsen indtraf efter at pestepidemien allerede havde raseret i juni, juli, august og september, men det var i august måned der kom virkelig mange lig. Syn og varsler var som tidligere nævnt en del af 1600-årenes univers. I 1598 fx havde folk på himlen set tre sole og tre regnbuer over Oldenburg. Hvad det betød "kunne kun Gud vide".

I Helsingør rev pesten også flere af Rasmus Tuesens bekendte væk. Intet under at der var spådomme om jordens undergang, der kobledes sammen med solformørkelse og pest. Det følgende år 1655 taler også for sig selv.

Mindeplade fra Stengade 53 der beretter om pesten på tysk: "Mange ærgrer sig over, hvad han ser, og må dog finde sig i at det sker" 1654.

Anno 1655 – 2.168 døde mennesker der født her i byen i dette aar fra anno 1654 og til anno 1655 – 183 der udi var iblandt uægte børn 20.

Først i 1657 aftager pesten på hele Sjælland da var 13 % af landbobefolkningen døde.¹⁸ På ejendommen Stengade 53/Bjerggade 1 sidder idag en lille stenplade, der er væsentlig ældre end huset, med en tekst fra 1654 hvor Helsingør var hjem søgt af den skrækkelige pest.

¹⁸ Personalhistorisk Tidsskrift, 2008:2, side 237

Indbyggertallet i Helsingør i 1654 er anslået til ca. 4.000 personer inden pesten, men antallet af indbyggere må være gået kraftigt ned. I København tog pesten 25 % af byens befolkning, og noget lignende kan være gældende for Helsingør. De næste 60 år var der ingen pestepidemier, den mest positive udvikling i sidste halvdel af 1600-årene. En stor pest i det øvrige Europa i 1660 var gået uden om Danmark. Da pesten dukkede op igen i Danmark i 1710-11, døde 1/3 af byernes befolkning i Helsingør og i København, mens det øvrige land gik fri.

Prins Christian hyldes og bryllup i slagterfamilien

Anno 1655 den 6. august blev vores aller naadigste herre, og prins hyldet udi Kobenhavn, og vellærde ud af Danmarks riger, Gud give at han maa leve længe og komme land og riger til glæde og gavn.

Prinsen der hyldes og anerkendes som tronfølger, er den 9 år gamle og kommende Christian 5. som var født i 1646. Hans forældre Frederik 3. og Sophie Amalie af Braunschweig-Lüneburg, var blevet gift i 1643. I 1646 havde ægteparret taget ophold i Flensborg, hvor de levede under meget beskedne kår, ifølge Christian 4. "uden et lagen". Først i 1648 efter Christian 4.s død var ærkebiskop Frederik, kongens næstældste søn, valgt ved et stændermøde til konge.

Anno 1655 den 21. oktober havde min hustrus salige broderdatter, ved navn Margrethe Pedersdatter bryllup i Helsingborg med velagtede karl Volff Hendrichsen Koch, Gud give dem en god forligelse maalt, at det maa ske Gud til ære og dem selv til gavn og bedste og andre til et godt eksempel, Gud bønne det for din kære søn, amen i Jesu navn, amen.

Tilsyneladende er pesten aftaget så forordningen fra 1625 og 1643 om at man ikke måtte holde store bryllupper eller anden festivitas ikke er gældende mere.

Svenskekrigen 1657-60 set fra Helsingør

Anno 1657 den 3. juni drog herolden her fra Helsingør og over til Helsingborg, som var en onsdag, og rejste saa hemmeligen hen, indtil han kom til Laholm, som var en torsdag morgen, der lod han blæse udi trompet og var saa udi hans ganske faabit (habit?) og rejste lige til Halmstad.

Anno 1657 den 7. juni begyndte vores arme og rejse over til Helsingborg, og slog deres lejr udenfor Helsingborg paa deres fællede, og var generalen hr. Axel Urup, næst der efter kongens halvbroder som var fru Vibekes søn ved navn Ulrich Christian Gyllenløve, Gud aller mægtigste give for din kære søns skyld, give dem lykke og sejr at overvinde deres fjender, og træde dem ned under deres fødder, Gud bønne os for Jesu Kristi skyld, amen i Jesu navn, amen.

Danmark erklærede svenskerne krig den 5. juni 1657 (datoen passer ikke helt med Rasmus skrivelse) hvilket blev gjort ved at herolder i al hemmelighed red til fæstningen Laholm, en middelalderlig fæstning som var ombygget i første halvdel af 1600-årene og et knudepunkt for angreb mod Sverige. Krigserklæringen overbragtes af herolden, samtidig blev der blæst i trompet, på samme måde som det skete ved "udblæsning" af herredagene.

Den danske krigserklæring blev modtaget den 20. juni af den svenske konge Karl 10. Gustav i Thorn i Polen. Han var nærmest lettet over at kunne trække en del af den svenske hær

Ulrik Christian Gyldenløve (1630-58) søn af Christian 4. og hans elskerinde Vibeke Kruse.

ud af den polske krigsplads, hvor svenskerne var, uden at det skulle fremstå som en retræte.

I 1657 blev der derefter gennemført udskrivninger af nyt mandskab til Sveriges krigsmagt. Ved soldaterudskrivningen skulle alle mand som fyldte 15 år, påtegnes af præsterne og siden inspiceres af særlige udskrivningskommissarier over hele Sverige. Da krigserklæringen kom, gav rigsdrosten Per Brahe ordre til at alle tropper i Kronobergs og Jönköbings län så hurtigt som muligt skulle trække sig sammen til Markaryd, det traditionelle mobiliseringssted nord for rigsgrænsen. I midten af juli havde Brahe samlet 3.700 mand ved Markaryd, men den danske hær i Skåne var endnu ikke forberedt på at gå mod og over grænsen til Sverige.

I den anden ende af riget trængte Karl Gustav den 21. juli ind i Holsten med ca. 9.000

mand, og i løbet af efteråret beherskede svenskerne hele Jylland.

Anno 1657 var her saa stor streng en vinter at de kunne age og ride over til Helsingborg paa en seks uger tid.

Året 1657 fik ligesom det følgende år en af de hårdeste isvintre i 1600-tallet. I seks uger kan man gå til Helsingborg. Natten til 30. januar 1658 hvor bæltene var frosset til, gik Karl 10. Gustav over Lillebælt ved byen Hejls med 8.500 mand. Derfra videre til Odense hvorefter hele Fyn var besat. Hvorefter den svenske hær via Langeland gik over isen til Lolland og videre op til København.

Freden i Roskilde 1658 og den efterfølgende krigserklæring

Anno 1658 den 18. februar blev den fred sluttet imellem Sverige og Danmark, og gav kongen af Danmark, Skaane, Blekinge, Bornholm, Bohus og Trondhjem, til kongen af Sverige til evindeligt arv og eje.

Den 16. februar var svenskerne nået til Høje Tåstrup på vejen til København hvor freden blev sluttet den 18. februar og den 27. februar endelig ratificeret i Roskilde.

Rasmus nævner ikke Halland. Den del af Danmark havde man allerede ved freden i Bremsebro måttet give afkald på i 30 år, men nu blev det for evig tid.

De svenske tropper forlod imidlertid ikke

Danmark, og da alt åndede fred og ro, og man troede at hverdagen havde sænket sig over det stærkt udplyndrede land, brød svenskerne freden blot 5½ måned efter fredsaftalen, og et svensk rigsråd besluttede at angribe og erobre hele Danmark. Rasmus noterer:

Den 7. august 1658 faldt svensken her ind paa Sjælland og belejrede København, til lands og vands.

Den 6. august sejlede et svensk ekspeditions-korps fra Kiel mod Korsør hvor en svensk hær på ca. 2.000 ryttere, 4.000 mand fodfolk og 50 kanoner gik i land den 8. august. Efter 3 dagsmarcher indledte Karl 10. Gustav den 11. august en belejring af København. Kronborgs rolle i den efterfølgende måned fik betydning for svenskernes forsyninger til det nyerhvervede Skåne og Småland.

København belavede sig på en kraftig modstand og langvarig belejring, hvor kong Frederik 3. – kraftigt opfordret til at forlade byen – udtalte de kendte ord “Jeg vil dø i min rede”. Hvorefter han besluttede sig til at blive i hovedstaden og deltage aktivt i modstanden.

Ved den svenske konges landgang på Sjælland i august 1658 deltog Ulrich Christian Gyldenløve ved forsvaret af København. Rasmus nævner ham den 7. juni 1657. Et udfald fra Amager Port mod Dragør, hvor Karl Gustav nær havde sat livet til, blev også Gyldenløves sidste våbendåd, han døde kort tid efter af en febersygdom han tidligere havde lidt af ved forsvaret af Fyn. Rasmus’ ønsker for hans helbred fik ingen virkning. Under hele byens belejring

stod hans kiste over jorden; kongen ville først lade hans bisættelse ske, når by og land var frie. Den deltagelse der vistes fra københavnernes side ved hans bisættelse, var et storslået bevis på den store folkeyndest han som den unge, tapre og uforfærdede kongesøn havde vundet sig i de år, han virkede for sit fædreland. Han døde i København kun 28 år.

Anno den 17. august kom svensken her til Helsingør med en del fodfolk, og et regiment rytteri og laa her for Kronborg i 19 dage og marcherede den 20. ind.

Med blot to linier beskriver Rasmus svenskerne indmarch i Helsingør uden at nævne det voldsomme bombardement af Kronborg den 3. september. Han nævner blot at et regiment rytteri og en del fodfolk “lå for Kronborg i 19 dage og marcherede den 20. ind”. Det kræver unægtelig lidt flere ord. Den 17. august 1658 ved ettid om natten, stod den svenske hær under generaladmiral Carl Gustav Wrangels kommando med godt 3.000 mand rytteri og fodfolk i Helsingør mod 250 mand på Kronborg. Wrangel var blevet opsøgt af nogle af Helsingørs borgere. De var udsendt af byens borgmester og råd og havde tilbudt svenskerne overgivelse og anmodet om beskyttelse af byen. De fortalte også svenskerne, hvor dårlig stand Kronborg var, idet fæstningen havde fået de sidste skanser opført i 1636, men bemanningen var i øvrigt meget lille. Det der betød noget for byens borgere, var byens handel og indtjeningsmuligheder som sundtoldsby og ikke specifikt det “nationale” tilhørsforhold: dansk eller svensk.

Kronborg bombarderes den 3. september 1658 og belejres

Anno 1658 den 6. september gav de Kronborg over, som var en mandag om middagen som klokken var $\frac{1}{2}$ gaaen 2 slet, marcherede de danske ud og de svenske der ind.

Efter at en spion – den fæstningskyndige ingeniør Erik Dahlberg – havde tegnet og registreret Kronborgs skanser og artilleri sandsynligvis fra tårnet på Skt. Olai Kirke, påbegyndtes belejringen og senere bombardementet af slottet. Svenskerne måtte grave løbegrave for at kunne nærme sig Kronborg. Stor skade på den svenske hær voldte kanonerne i Kronborgs store tårn, hvorfra den hele tiden var blevet beskudt, og samtidig sendte det danske skib Snarensvends kanoner den ene salve ind over byen efter den anden. Den 21. august havde svenskerne skudt hul i det store tårn, og kort efter styrtede en stor del af tårnet sammen. Der var store tab på begge sider. Den 26. august var der 60 sårede og et ukendt antal døde. Alligevel holdt fæstningen stand.

Den 3. september havde svenskerne indledt et voldsomt bombardement af Kronborg, der blev beskudt med 24 kanoner af svær kaliber, hvilket medførte store ødelæggelser af både bastioner, fæstningsmure og kassematter. Den 6. september kl. 9 om formiddagen overgav oberst Beenfældt sig på trods af Frederik 3.s udtrykkelige ordre til ikke at overgive sig men kæmpe til sidste mand. Alligevel overgav fæstningen sig skønt der var rigeligt med forråd. De sejrende svenskere rykkede ind på slottet.

Det var et hårdt slag for Københavns befolkning. Især da nogle af Kronborgs sværeste kanoner (kartover over 25 kaliber) blev bragt til de svenske belejrings tropper. Rasmus skriver at de danske marcherede ud – (men ikke at) halvdelen af besætningen på Kronborg, hvoraf mange var sårede, straks gik i svensk tjeneste, hvilket var ganske almindeligt.

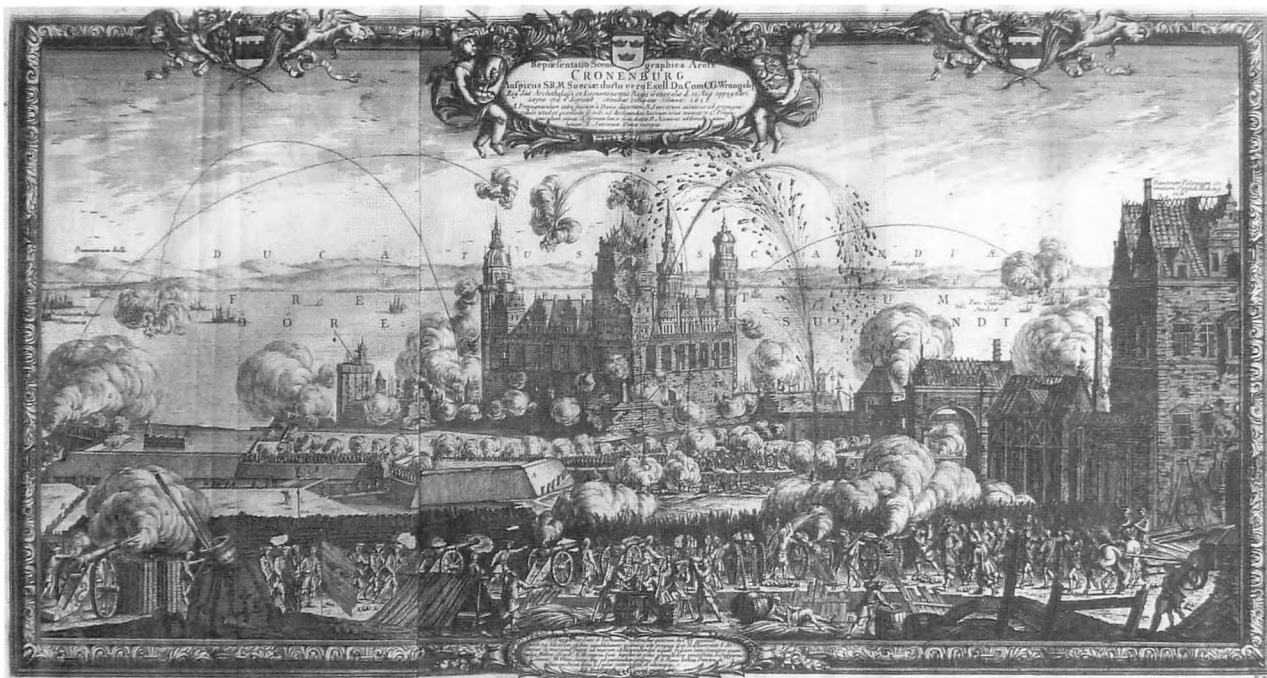
Nogle af de svære kanoner fra Kronborg blev bragt til de svenske belejringsværker ved København hvor de blev brugt mod byen.

Den svenske hofembedsmand Johan Ekeblad skriver den 9. oktober i et brev fra Helsingør til sin far i Stockholm om “at der arbejdes paa slottet med at reparere det, som er skudt ned, hvilket helt umuligt kunne gøres i løbet faa aar, saa skrækkelig medtaget er det. I synnerlighed en ynck at se paa, hvordan de skønne gemakker og skilderier er ilde medtaget. De løbegrave og batterier som vores hær har gjort, maa borgerskabet kaste til igen, hvilket er meget surt for dem og de siger at bønderne plejede at arbejde ved slottet og ikke de, men andre tider, andre skikke”, slutter han lakonisk.¹⁹

Mens krigen rasede videre i andre dele af landet, kunne Helsingør ånde lettet op indtil videre til trods for ødelæggelserne. Men ikke så længe, idet en nederlandsk flåde var på vej for at undsætte det hårdt trængte København fra svenskernes belejring.

Anno 1658 den 19. oktober kom hollænderne, her med en del mægtige skibe, ved en 35 orlogsskibe foruden komfardifare.

19 Sjöberg: Johan Ekeblads brev

Svenskerne bombarderer Kronborg den 3. september 1658.

Rasmus ser den hollandske flåde ankomme til Sundet. Den øverstkommanderende admiral Jacob Wassenaer van Obdam havde fået den opgave at beskytte den nederlandske skibsfart på Østersøen, men også støtte den danske konge mod svenskernes vold. Dernæst skulle flåden sikre tropper der skulle undsætte København og Kronborg og bryde enhver svensk modstand med magt. Den nederlandske politik gik ud på at stabilisere forholdene i Norden og ikke på at skaffe hverken Danmark eller Sverige en dominerende rolle i Østersøen.

Anno 1659 den 22. oktober gik den hollandske flåde som var general admiral hr. Staten Obdam af Holland med en 40 sejlere

imellem Kronborg, og Helsingborg meget stolt, og skød der mange stykker efter skibene, meget fra Helsingborg og slottet og broen og volden og ikke at man kunne se nogen skade de bekom, skibene skød meget forfærdelig til Helsingborg og gjorde en stor skade paa byen, og skød Lisebet hr. Hansis død, Gud give hende en glædelig opstandelse.

Den 23. oktober 1658 (Rasmus har skrevet fejl) ankrede den imponerende hollandske flåde op på Lappegrunden. Den bestod af 35 orlogsskibe, fire brandere (skibe fyldt med brandbare sager der sendtes mod fjenden), og 12 transportfartøjer med proviant og soldater (de

sidstnævnte er dem Rasmus kalder for komfardi). Orlogsskibene førte i alt 1.270 kanoner og var bemandede med 3.993 bådsmand og 2.200 soldater, dvs. i alt 6.200 mand. Flåden var inddelt i tre eskadrer, ledet af flådechefen Jacob Wassenaer van Obdam ombord på det nye skib Eendracht der førte 72 kanoner. Admiralløjtnant Corneliz de With førte Brederode med 54 kanoner, og admiralløjtnant Peter Florizoon var chef på Joshua.²⁰

Slaget i Sundet den 29. oktober 1658

Anno 1658 den 29. oktober om en fredag morgen som klokken var udi mellem 8 og 9 slet, da gik den hollandske flåde her udi gennem Sundet og blev der skudt mange stykker efter dem fra Kronborg og fra Helsingborg og ingen traf, og gik lige paa den svenske flåde og komfaret, mange komfardi skibe til København, og varede slaget til klokken var et slagen, og blev der mange mennesker forlisset på begge sider.

De hollandske admiraler ventede på gunstig vind til at fortsætte ned i Sundet for at komme danskerne til hjælp. Hvis svenskerne angreb med alle deres skibe på én gang, skulle hollænderne gøre det samme. Indsejlingen i Sundet skulle ske så langt som muligt over mod Helsingborg, så man undgik Kronborgs kanoner.

²⁰ Probst, Niels M.: Christian 4. Flåde, Den danske flådes historie 1588-1660, 1996, side 301

Samme dag som meldingen kom om hollændernes ankomst til Sundets indløb, besluttede man i det belejrede København at foretage et udbrud med syv skibe for at angribe den svenske flåde sydfra når kampen begyndte. Rigsadmiral Henrik Bielke om bord på Trefoldigheden fik kommandoen over disse skibe.

Syd for Kronborg lå den imponerende svenske flåde. Den bestod af 43 orlogsskibe og seks brandere og galioter (rundgattede galeasetaklede skibe). Orlogsskibene var bestykket med 1.605 kanoner, og bemandede med 4.055 bådsmand og 2.423 soldater, i alt godt 6.500 mand. De fire eskadre blev ført af rigsadmiral Carl Gustav Wrangel der sejlede i spidsen for hele flåden (samme Wrangel som havde bragt Helsingør og Kronborg så mange problemer) på Victorie, ført af admiral Claes Hansson, Bielkenstierna førte på Draken, H. Giertsen Sjöhielm på Cesar og admiral G. Wrangel (en bror til Carl Gustav Wrangel) på Herkules.

Rasmus og sikkert alle Helsingoranere må med bange anelser have fulgt den hollandske flåde, der havde lagt sig mellem Kronborg og Helsingborg. Den svenske konge Karl Gustav var redet fra Kronborg og ud til Galgebakken – ud for Svingelport. Derfra kunne han følge slagets gang med kikkert og se sit splinterne flagskib “Victoria” med Wrangel, som rigsadmiral blive stærkt medtaget og miste sin manøvreedygtighed. Skibet kom dog fri og drev i ly af Kronborgs kanoner. Den hollandske Witte de With’s skib Brederode blev beskudt kraftigt, og efter en heftig kamp, hvor der blev kæmpet på skibets dæk erobredes skibet af svenskerne. Men allerede ud for Snekkersten

kæntrede Brederode og gik til bunds. Mens kampen bølgede, drev flåderne mere og mere sydpå. De medbragte transportbåde – som Rasmus nævner – gled stille og roligt uden om de kæmpende skibe og nåede efterhånden til København. To af Rasmus' skrivelser indeholder næsten det samme, hvor den første er dateret den 22. oktober som må være forkert med årstallet 1659, mens den 29. oktober 1658 er rigtigt nok. Måske har Rasmus tilføjet den første skrivelse på et senere tidspunkt, hvor man som flere andre i byen registrerer at en svensk rytter, som red gennem Strandgade, blev skudt midt over af en stangkugle, så hesten løb med den underste del, og en kone, som boede ved Blegedammen sad hjemme ved sin spinderok, hun fik begge fødder bortskudt af en kugle. Hun hed Lisbeth Hans Hansen. Rasmus kalder hende Lisebeth hr. Hansis og tilføjer "Gud give hende en glædelig opstandelse". Efter 6 timers kamp trækker den svenske flåde sig tilbage under Kronborg, mens den nederlandske flåde fortsætter til København, hvor den blev modtaget med stor jubel. I kap. 3 uddyber vi det store søslag.

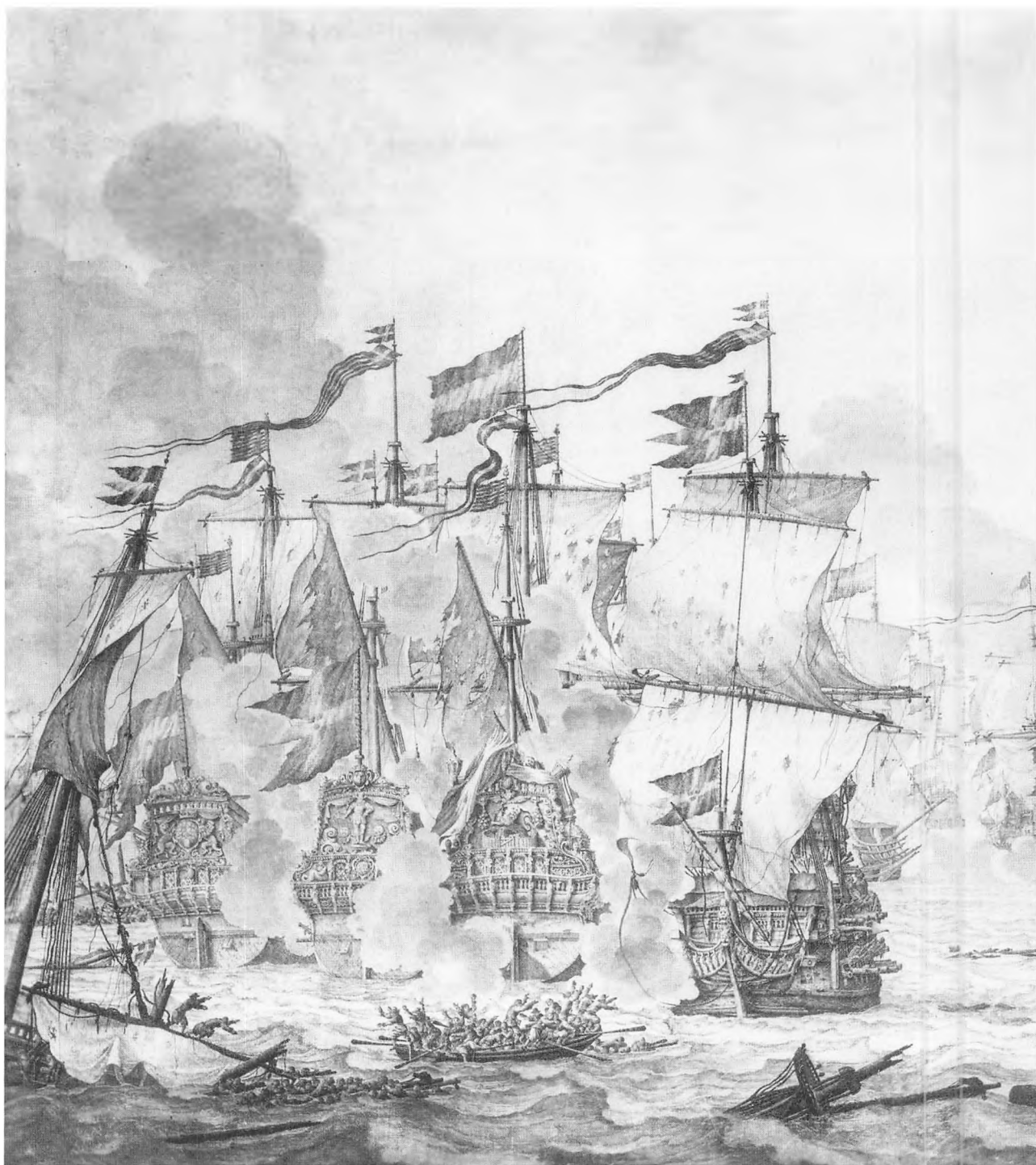
Krigsåret 1659 i Helsingør og København

Anno 1659 den 11. februar om natten imellem et og to slet, gik de svenske storm paa København, og blev slagen tilbage ud igen, og forliste der meget folk fore, og blev der grev Steenbok og en engelsk generalrytter blandt og mange høje officerer.

I Helsingør er meldingerne om svenskernes storm på det belejrede København hurtigt kommet frem. Ved ankomsten af de sejrige hollandske hjælpetropper efter det store søslag i Øresund, fik forsvaret i København nyt mod, og man blev i stand til at modstå den svenske storm på København. Natten mellem den 10. og 11. februar 1659 var en stor del af angrebsstyrken samlet bag Valby bakke, hvorfra de indledte angrebet. Over et snedækket landskab stormede næsten 10.000 svenske soldater frem mod voldene. Men officerer, soldater, adelige, borgerlige, hofbetjente, studenter og håndværkere og byens kvinder var alle beredt til kamp. Kampen kom til at vare i 6 timer. Da Karl 10. Gustav lod blæse tilbagetog, skete det i vild uorden. Svenskerne opgav angrebet og trak sig tilbage til deres lejr Carlstad (omkring Brønshøj). Kun ca. 12-15 danskere havde mistet livet, mod ca. 2.000 døde og 900 sårede svenskere. Byens kirker ringede, som tegn på at København havde afvist svenskernes angreb, og Danmark var frelst fra den fuldstændige undergang.

Mens krigen til søs rasede videre, arbejdedes der flittigt med at nedrive mure og huse i Helsingør, som stod for nær fæstningen, så denne lettere kunne fortificeres. Det var alle de riges gårde og haver i de to karréer øst for Klostergade (Allegade) der fjernedes. Men det har ulmet i byen og allerede i løbet af januar

» Van der Veldes tegning viser den nærkamp som general admiral Obdam på *Eeendracht* blev indviklet i mod slutningen af slaget i Øresund.

1659 opstod der planer, kaldet "Kronborgsammensværgelsen", om at gencrobre Kronborg fra svenskerne, og i juni forsøgte kuppet gennemført. Men planerne lykkedes ikke og de implicerede dømedes til døden og udsattes for pinligt forhør. Rasmus nævner intet om dette kupforsøg.²¹ I København gik der oven i købet rygter om, at Karl Gustav var faldet og hans hær var i opløsning; der blev solgt nyhedsbreve med dårlige nyheder om Sverige, nyheder, som københavnernes gerne ville fæste lid til, selv om de var dårligt underbyggede. I det hele taget begyndte den trykte nyhedsstrøm at vokse under Svenskekrigen; bogtrykker Melchior Martzan havde det første privilegium at trykke ugentlige aviser på dansk og tysk; der var tydeligvis et stort behov for at vide mere om både indenrigs- og udenrigspolitiske begivenheder.

Anno 1659 den 6. april som var den 4. påskedag om eftermiddag kom den engelske orlogsflåde her udi Sundet som var saa mange skibe.

Ude i Sundet ser Rasmus nu den engelske orlogsflåde ankomme. Et muligt angreb fra vestmagterne, England og Frankrig, var foranstaltet på foranledning af englænderne, der frygtede at Nederlandene gennem et svensk nederlag skulle skaffe sig handelsfordele i Østersøen. England havde i april sørget for at sætte en flåde

21 Den 13. juli 1659 skriver Ekeblad hjem om Kronborg sammensværgelsen, mens Rasmus overhovedet ikke nævner den

i form af 44 skibe på plads ved indsejlingen til Sundet. Den engelske flåde var anført af Edvard Montagu, jarl af Sandwich.²²

I foråret forstærkedes svenske positioner på Langeland, Falster, Lolland og Møn, delvis med hjælp af den engelske orlogsflåde. Den engelske flåde var bemanded med 9.000 mand og proviant til 6 måneders tid. De allierede havde nu magten over Østersøen.

Anno 1659 den [tom plads] august gik den engelske flåde hjem til England, og intet udrettet ikke heller var udi noget slag.

Den engelske flåde sejlede hjem uden at det var kommet til slag, men den hollandske blev og genoptog sin hjælp til Danmark, og som Rasmus skriver, blev det ikke til noget slag. Han noterer blot at englænderne sejler hjem (det var den 24. august). I København forhandlede der om fred, men der var ingen tegn på at svenskerne ville gå med til det. En nyudrustet flåde fra Holland var sat søen. I København havde man længtes efter dette, fordi alle sagde at dens admiral de Ruyter var mere dansk end admiral Obdam.²³ De Ruyter skulle have 3.000 soldater med sig foruden matroser til flådens fornødenhed. Rasmus nævner først de Ruyter –

22 N. Sjöberg udg.: Johan Ekeblad ser også flåden og han skriver til sin far: "den 6. april forleden onsdag kom den engelske flåde hertil med 44 skibe med deres bedste skibe. En mægtig skøn flåde med over 9.000 mand og proviant til 6 maanedes tid"

23 Matthisen Hjørring, Anders: Eyers eller Beleyrings Dagverck, side 202

eller de Ruyter som han staves – i sin optegnelse i foråret 1672.

Admiral Michiel Adriaenszoon de Ruyter (1607-76) den største søhelt i Hollands historie.

Sidste halvdel af året 1659 blev en kamp til søs med søslag og landgang på de tilbageerobrede øer. I København havde man i løbet af september forberedt invasionen af øerne, og den 1. oktober havde de Ruyter forladt København med invasionsflåden. Den 31. oktober gik danskerne og hollænderne i land ved Kerteminde den 2. november, men det afgørende vendepunkt i krigen for Fyns vedkommende skete den 14. november 1659 hvor krigen sidste store slag blev udkæmpet ved Nyborg. Den svenske general, grev Erik Steenbok, havde ca. 6.000 krigstrætte soldater mod en dansk-polsk-brandenburgsk hær på 15.000 krigstrættede soldater. Efter få timers blodig kamp var den svenske hær fuldstændigt besejret, og Karl Gustav rejste svækket tilbage til Sverige. Generalerne Steenbok (som Rasmus omtaler 11. februar 1659) og Sulzbach flygtede i åben båd

over Storebælt til Korsør, hvor kong Karl 10. Gustav selv modtog dem med ordene “har fanden taget faarene, kunne han gerne have taget bukkene med”.²⁴ Søkrigen sluttede i december hvor havnene frøs til.

Karl 10. Gustav dør

Anno 1660 den 13. februar, døde kongen af Sverige ved navn Carl Gustav i Götenborg.

Ganske uventet døde den svenske konge Karl 10. Gustav efter fem dages sygdom kl. 2 natten til den 13. februar under et ophold i Göteborg kun 37 år gammel. Kongen var ikke helbredsmæssigt nogen sund person, men med en højde på 170 cm og et livmål på 1 meter, svarede han til tidens forestilling om en mand med magt og rigdom, hans læger var imidlertid bekymrede for ham. Årsagen til hans død var en forkølelse der satte sig til lungebetændelse. En tilstand som blev forværret af den behandling han fik af sine urolige læger.

Anno 1660 den 23. februar gik her en flaade skib forbi imellem Kronborg, og Helsingborg som var Hollands skibe og var der ... [resten af siden er ubeskrevet og 2 blade er udrevet].

Den Hollandske flåde indledte den 17. februar en blokade af Landskrona med over 20 skibe. Men da kongen var død fire dage forinden,

²⁴ Cramer-Petersen, Lars: *Carlstad*, side 40

var svenskernes stilling uklar, og forhandlingerne endte i våbenhvile. Admiral de Ruyter måtte under protest forlægge flåden til en position mellem Hven og København. Svenskerne sendte en eskadre til Østersøen og forsøgte en blokade af København. Blokaden blev ophevet den 31. marts og svenskerne forsøgte sidst i april at sende ti utjenlige orlogsskibe, deriblandt de forhenværende danske Oldenburg og Fides, til Stockholm. De var lastet med "kongelige sager", dvs. plyndringsgodset som blandt andet indeholdt Kronborgs fontæne. Da de den 25. maj passerede Drogden, blev de arresteret af de Ruyter. Skibene blev frigivet, men ikke før freden var forhandlet på plads og dokumenterne lå klar til underskrift den 26. maj. Dagen efter blev freden undertegnet i København.

Karl 10. Gustav.

Fredsaftalen i København 1660

Anno 1660 den 27. maj blev freden sluttet imellem kongen af Danmark og Sveriges riger, den 31. ditto kvitterede de svenske lejren for København, som var vor Herres Himmelfartsdag, og var jeg Rasmus Tuesen udi København den samme dag og rejste til lands op, herfra og til København og var jeg den første af Helsingør der rejste derhen til lands.

Rasmus rejste ad landevejen "op herfra til København" samme dag (Kristi Himmelfartsdag) som freden mellem Danmark og Sverige blev sluttet. Lejren "Carlstad" som svenskerne lige efter den 29. oktober 1658 havde opbygget på højdedragene ved Utterslev og Brønshøj ca. 6 km fra Københavns volde, blev nedrevet af svenskerne efter den 27. maj 1660.

Rasmus var øjensynligt den første som nåede frem fra Helsingør, som han noterer – ikke uden tilfredshed. Ved fredsslutningen den 26. maj gik Trondhjems len og Bornholm tilbage til Danmark/Norge, mens områderne øst for Øresund forblev svenske. I løbet af juli måned forlod alle svenske tropper Danmark.

Anno 1660 den 18. juli marcherede de svenske ud af Kronborg, og de danske der ind, som klokken var ved ungefær 10 slet.

Anno 1660 den 27. august kom vor aller naadigste herre og konge Frederik den tredje her til Kronborg og besaa alt værkerne det svenskerne havde gjort, og var

det første efter belejringen og rejste bort til København den 29. august.

Frederik 3. er i Helsingør og beser for første gang efter belejringen de påbegyndte fæstningsværker som svenskerne har arbejdet på. Svenskerne forlod Kronborg den 18. juli som Rasmus skriver. Allerede tre dage efter bombardementet af Kronborg og den efterfølgende besættelse udbedrede svenskerne de forvoldte skader på slottet og værkerne. Den svenske generalkvartermester Erik Dahlberg havde udarbejdet en plan for udbygningen af forsvarsværkerne. Helsingørs magistrat klagede over den svenske indkvartering og belejring, som var gået hårdt ud over byens ca. 3-4.000 indbyggere. Som transportkorridor var Helsingør særlig udsat, og det havde kostet byen 300.000 daler. Indkvarteringen havde i Køge og Roskilde kostet lidt over 100.000 rigsdaler hver. Til sammenligning med tidens priser så fik en ingeniør 300 rigsdaler om året, en god hest kostede 40 rigsdaler, en ko 6-10 og et får 5. Transportarbejde til Kronborgs nye fæstningsanlæg krævede 100 mand om dagen. Karl 10. Gustav havde vel tænkt sig at Kronborg skulle forblive svensk, i den plan indgik sikkert også den svenske konges forhåbningsfulde beregninger af Øresundstoldens storslåede indtægter.

Begravelser og forlovelser i Helsingør i krigsårene 1659-60

Anno 1659 den 22. januar døde min kære svoger Frans Vernicke bager, og blev begra-

vet udi Fraterhaven som var den 27. ditto, Gud give ham det evige Himmerige, efter døden det evige liv, amen i Jesu navn, amen.

Imens krigen rasede til lands og til vands havde der været begravelser og forlovelser i slagterfamilien. Rasmus svoger Frans Vernicke Bager med det tyske navn hørte til i Tyske Kirke, han var gift med Anne Sørensdatte, datter af Søren og Ellen Lauritsdatte. Ellen var født i Helsingør og hun var i 1647 blevet gift for 2. gang, nu med Rasmus Tucsén. Frans Vernickes gård lå ud mod Stranden (Strandgade) ved siden af en af byens største skatteydere, kræmmer Hans Jensens gård. Hans Jensen var død, og nu boede hans enke Karen der.

Anno 1659 den 22. september som var i mellem torsdag og fredag nat, da blev min salige hustru syg og laa, til den 2. oktober og døde en søndag morgen, som vi havde levet tilsammen udi 12 aar, og blev begravet den 6. oktober, og provst hæderlig vellærde mand hr. Hendrich Hendrichsen over hende som var en torsdag, og var den tekst af kong Davids Salme, den 51 de tre vers, Gud være mig naadig efter din miskundhed. Gud aller mægtigste, give hende en glædelig og ærefuld opstandelse efter døden det evige liv. Gud bonhøre det for Jesu Kristi skyld, amen, amen i Jesu navn amen og var hendes navn Ellen Lauritsdatte og var født i Helsingør.

Ved Ellens begravelse betalte Rasmus 3 mark for 1 pund vokslys som skulle brænde ved høj-

tideligheden. Heller ikke for gravstedet på den Danske Kirkegård og for ringning med alle Olai Kirkens 5 klokker blev der sparet. Præsten der prædikede, var kirkens øverste kapellan Henrik Henriksen Godske.

Anno 1659 den 23. november havde jeg trolovelse med min kæreste, Anne Pedersdatter, og trolovede hr. Hendrich os tilsammen, Gud aller mægtigste, give det maa ske Gud til lov og ære, og andre til et godt eksempel, og en god forligelsesmaal, Gud bønhøre det for Jesu Kristi skyld, amen.

Det er gået meget hurtigt med et nyt giftermål for Rasmus; blot to måneder efter at Ellen Lauritsdatter var død, trolover kapellanen Rasmus og Anne Pedersdatter. For at et borgerhjem kunne fungere i 1600-tallet måtte en mand nødvendigvis havde en medhjælpende kone. En kvinde kunne tilgængæld godt klare sig som enke uden mand.

Anno 1659 den 27. november blev der lyst første gang for mig og min kæreste Anne Pedersdatter, i Skt. Olai Kirke, Gud give det maatte ske Gud til ære, og andre til et godt eksempel.

Anno 1660 den 8. januar blev jeg Rasmus Tuesen viet tilsammen med min kæreste fæstekvinde Anne Pedersdatter udi Skt. Olai Kirke, som var det evangelium der Jesus var tolv aar gammel [Lukas 2, 41-52], og gav hr. Hendrich Hendrichsen os tilsammen til froprædiken og stod vores bryllupkost, paa min kæreste faders sal. Gud aller mægtig-

ste, for Jesu Kristi skyld give at det maatte ske Gud til lov og ære, slægt og venner til glæde og gavn, andre til et godt eksempel, deslige os til en god forligelsesmaal og et glædeligt og et lykosaligt nytaar, Gud bønhøre os naadelig for din kære søns død og pine skyld, amen, amen i Jesu navn amen.

Anne Pedersdatter var datter af Peder Nielsen Brygger og Ingeborg Rasmusdatter. Anne havde været gift en gang før med Jørgen Truelsen Brygger. De havde sammen fået datteren Karen Jørgensdatter som i 1660 var 7 år gammel. Jørgen Truelsens gård lå på Sct. Anna Gades vestre side. Bemærkselsværdigt er det at der bliver lyst for Rasmus og Anne allerede den 27. november første gang. På det tidspunkt må Jørgen Truelsen altså være død. Skiftet over hans bo sker den 3. januar og allerede den 6. januar står brylluppet mellem Rasmus og enken Anne.

Ægteparret Peder Nielsen og Ingeborg Rasmusdatter var overordentlig velstående.

RB R

Brygger Peder Nielsens (død 1661) bomærker på korgitterbaluster nr. 60 i Skt. Olai Kirke 1652.

Anno 1660 den 20. marts døde min kærestes moder ved navn Ingeborg Rasmusdatter om natten imellem tre og fire som var tirsdag og onsdag morgen som klokken var halvgaaen 4 slet, og blev begravet den 27. marts udi Skt. Olai Kirkegaard og var den tekst af skabelsens bog det 23. kapitel de

to første vers og prædikede hæderlig og vellærde mand over hende hr. Hendrich Hendrichsen, Gud give hende en glædelig og ærefuld opstandelse, efter døden det evige liv, amen.

Rasmus' svigermoder Ingeborg Rasmusdatter fik med sin mand 5 døtre, blandt dem Anne Pedersdatter. Et skifte udfærdiget næsten et år efter hendes død i februar 1661, fortæller om fælles gods og mødrearv der deles mellem Peder og hans døtre, der alle er blevet godt gift. Skiftet viser et overordentligt velstående hjem. Rasmus Tuesen har hermed giftet sig ind i en rig familie, der sætter ham i stand til at udvide slagtervirksomheden med den langt mere givtige bryggervirksomhed.

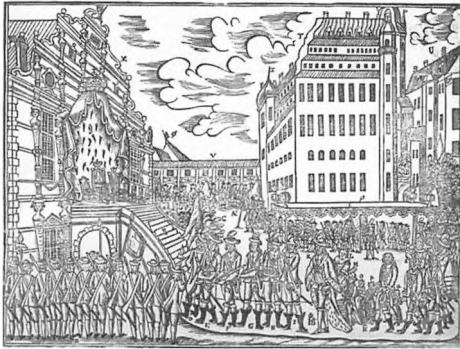
Arvehyldningen 1660 og enevælden indføres

Anno 1660 den 18. oktober blev min aller naadigste herre og konge kong Frederik den 3. hyldet i København, til en arvekonge, og børn efter ham.

Ganske kortfattet noterer Rasmus den 18. oktober 1660 at Frederik 3. blev hyldet som arvekonge. Arvehyldningen fandt sted under en højtidelig ceremoni den 18. oktober på pladsen foran Københavns Slot, hvor Frederik 3. siddende på en tribune ved børsgavlen modtog edsaflæggelsen fra stænderne. Derefter blev enevælden den 10. januar 1661 endeligt befæstet som det nye forfatningssystem i Danmark. Kongeloven der blev færdiggjort i 1665, var den stærkeste enevældige magt, nogen europæisk konge havde haft.

Illustration fra bindets inderside: Fortællingen fra Lukas 2, 41-52: Jesus som 12-årig i templet.

Frederik 3. hylides den 18. okt. 1660, hvor han bliver Danmarks enevældige konge. Prospekt af optøget.

Året 1661

Anno 1661 den 22. maj gik min kæreste, udi barselsseng, som var en onsdag aften, som klokken, var halv gaaet syv, og fødte en ung datter, blev kristen søndagen der efter, og kaldet Anna Rasmusdatter, efter min salige moder, og var det Vor Herre Himmelfartsaften som hun blev født og var hendes tegn under Løven, hendes faddere, var som efterfølger ærlig velbyrdige mand Eilert Holch, oberst paa Kronborg gav hende, til fadergaver seks dukater, Johan Leen vinhandler i København gav hende [beløbet ikke indført], og mester Enevold til Frederiksborg, min kæreste søster Inger Pedersdatter bar barnet til kirken og Trine, Mads Mortensen holdt barnet over fonden og gav [beløbet ikke indført] min kæreste søster Maren Pedersdatter var fadder og gav 1 daler.

Rasmus er efter sit ægteskab med Anne Pedersdatter kommet i et højere socialt lag i byen end hans far. Han er ikke kun slagter nu, men også brygger, hvilket giver pæne indkomster, foruden gården i Sct. Anna Gade får han nu en stor gård i Sudergade, og en finere omgangskreds. Ved Anna Rasmusdatters dåb var Eiler Holck, der netop var udnævnt året forinden som oberst og kommandant dvs. øverste militærledelse på Kronborg, blandt fadderne. De 6 dukater han som fadder gav, var mange penge. De øvrige mandsfaddere, Johann Leen vinhandler i København og mester Enevold til Frederiksborg, var nok heller ikke hvem som helst. Rasmus' svigerinde Maren Pedersdatter blev senere gift med en brygger Anders Lauridsen. Inger Pedersdatter der bærer barnet til kirke, var også svigerinde til Rasmus.

Anders Lauridsens bomærke på korgitterbaluster nr. 4 i Sct. Olai Kirke.

Aar 1662 den 23. juni gik min kæreste Anne Pedersdatter i barselseng som var St. Hansaften, og om morgenen imellem 8 og 9 og fødte en ung datter, hendes tegn var Vandmanden, og blev kristnet søndagen der efter, som var den 29. ditto og var det evangelium Jesus lærde af skibet, Lukas i det 5. kapitel [versene 1-11] og blev kaldet efter min kærestes salige moder hvis navn Ingeborg Rasmusdatter, hendes fadder var

Johan Vinandt, mine svogere Jacob Jacobsen og Jørgen Holmer, kvindefadder var Sille, Jørgen von Fellens holdte over fonden og Karen, Johan Arentz, Gud give hun maa leve, vokse og gro, Gud til ære fader og moder til glæde og gavn, ammen i Jesu navn.

Næste år er Anne igen i barselsseng med en datter. Den lille er født i Vandmandens tegn dvs. Krebsens tegn med månen i Vandmandens tegn. Blandt fadderne er gudmoderen Sille, Jørgens von Fellens kone der ligesom Eiler Holck hører til blandt samfundets allerøverste sociale lag.

Jørgen Holmer var toldvisitør (søn af Nickel Holmer Christian 4.s skibskaptajn og øverste visitør i Danmark og Norge). Hans kone var Karen Pedersdatter, søster til Anna Pedersdatter, og han var dermed ligesom Jacob Jacobsen svoger til Rasmus. Johan Vinandt var vinhandler og en af byens velhavere. De boede i en gård ved Nye Kirkegård.

Vinhandler Johan Vinandts (død 1669) bomærke på dåbsgitterbaluster nr. 1 i Skt. Olai Kirke 1656.

Karen som var kvindefadder, var gift med Johan Arentsen som var perlestikker og købmand, han/de boede ved Svinglen hvor han ejede en gård, men betalte leje af grunden til Skt. Olai Kirke. Selv havde han et stolestade i den tyske kirke ved den søndre mur, og hans hjem var fyldt med købmandsvarer. Han havde også to

køer og en hel del penge. Mange perlestikkere var indvandret fra Nordtyskland, og nogle arbejdede for hoffet, flere havde specialiseret sig i hesteudstyr; sandsynligvis hørte Arentsen selv til en af de mere jævne udøvere i faget, der også havde sin købmandshandel.

Anno 1664 den 14., 15., 16. juli blev koret opsat i den danske Skt. Olai Kirke og blev det gjort i Holbæk, søndagen der efter, gik Maren, Melschior Garvers udi kirke, som var den 17. ditto og var ved den første der ofrede og paa med mange øjner.

I de nævnte dage fik Olai Kirke sin nye altertavle som afløser for den gamle tavle fra Esrum Kloster. Tavlen var udfærdiget af alterbygger og billedskærer Lorenz Jørgensen fra Holbæk.

Der var tradition for at kvinder der havde født et barn, skulle ledes ind i kirken af præsten og ofre på alteret. Melschior Olpius ledertoer (garver) og hustruen Maren havde haft deres nyfødte dreng Christian til dåb 1. søndag efter trinitatis (12. juni) 1664, hun holdt altså sin kirkegang ifølge Rasmus ca. en måned efter dåben og alles øjne har været rettet mod hende da hun som den første er gået op til det nye alter med sin offergave.

Anno 1664 den 9. og imellem den 10. december om morgenen som var det evangelium om tegn i sol og maane, lod sig se en kometstjerne med et stort langt ris efter sig nyet, der efterlod sig en anden stjerne til syne, som riset til føren af den før vendte hen af syd, den sidste vente hen i øster hvad

de haver at betyde er Gud bedst bekendt, at vi maatte afstaa vores mangfoldige synder, og indfalde til vores frelser, Jesu Krist. Gud bon[hore] det ammen. Straks der efter i december maaned, fangede der saa en stærk vinter at fryse og sne, at de kunne age, ride og gaa til Helsingborg udi marts maaned. Anno 1665 dog blev der en ung karl som ville ledsage to skræddersvende over til Helsingborg, dog blev udi februar maaned, som var den, Gud være hans sjæl naadig.

Der havde været forskellige observationer af klare kometer i 1600-tallet, som i virkeligheden måtte være tilsynekomster af den samme komet. Måske er det en af disse tilsynekomster som Rasmus fortæller om. Rasmus sætter den hårde vinter der fulgte (grundet menneskenes mangfoldige synder), i forbindelse med kometstjernen – som han kalder den. Det blev igen en af de hårde vintre, hvor man kunne “age, ride og gaa til Helsingborg” i marts måned. Men en ung karl som ville ledsage to skræddersvende til Helsingborg dør. Isen har ikke været lige sikker alle steder. Foto 131

Anno 1666 den 1. juli om en søndag morgen imellem fire og fem, som var Maria Besøgelsesaften og faldt det evangelium, om det fortabte faar Lukas i det 15. kapitel [versene 1-7] gik min kæreste i barselseng og føde en ung datter, blev kristnet sondagen der efter og blev kaldet Ellen Rasmusdatter, blev opnævnt efter min salige hustru Ellen Lauritsdatter, hendes faddere var som efterfølger borgmester Martin Owe, Søren

Pedersen forrige skriver her paa Kronborg nu forvalter over Færøerne, Peder Iversen styklojtnant paa Kronborg, Maren Melschiors holdt barnet over fonden, Anne salig Frans Bager var og fader tog af hovedet af barnet.

Maren, Melschiors Olphius kone er igen gudmor for Rasmus' nyfødte datter, døbt Ellen efter Rasmus' første kone. Anne salig Frans Vernicke Bagers enke er huemoderen, det er hende der holder huen under selve dåben, og ikke hoved af barnet. Dernæst fornemme faddere som Søren Pedersen forrige skriver på Kronborg nu forvalter på Færøerne og borgmester Martin Owe. Men den lille Ellen når ikke at bliver ret gammel. Allerede den 30. september dør hun.

Aar 1666 den 30. september døde min salige lille datter ved navn Ellene Rasmusdatter, som var en søndag aften og var det evangelium om enkens søn af Naien Lukas i det 7 kapitel og blev begravet.

Frederik 3. dør 9. februar 1670

Anno 1670 den 9. februar døde vores aller naadigste herre og konge salig kong Frederik udi København, der klokke var 12, Gud give ham en glædelig og ærefuld opstandelse med alle tro kristne efter doden det evige liv, amen i Jesu navn, er salig hensoven paa Københavns slot.

Anno 1671 den 7. juni blev vores aller naadigste herre og arve konge Christian den femte salvet paa Frederiksborg, til Danmark og Norges konge, med megen stor herlighed, som aldrig sket er ud af Danmarks konger.

Tres år gammel dør Frederik 3. af lungebetændelse, og over hele landet ringer kirkeklokkerne. Klokker Ole Andersen i Sct. Mariæ kirke får 10 daler og 2 mark for at ringe i 8 uger fra den 17. februar. I samme øjeblik blev hans søn arvekonge og enevoldsherre. I Kongeloven som var nedskrevet i 1665 – men ikke trykt (det blev den først i 1709) – stod at kongen skulle lade sig salve for “jo før jo bedre at annamme og bekomme Gudsvelsignelse og herrens kraftige bistand”. Den første officielle højtidelighed i Christian 5.s regeringstid – kongens salving – blev da også noget ganske enestående, helt anderledes end de tidligere kroningsfester, idet kongen som den første, som enevældig monark besteg Danmarks trone. Salvingen foregik som Rasmus skriver den 7. juni 1671 i Frederiksborg Slotskirke.

En forhøjning i kirken nåede fra alteret og til midten af skibet hvor tronen stod, overtrukket med rødt klæde, mens de tre trin op til den var dækket af et rødt fløjlstæppe. Tronstolen var den som i dag befinder sig i riddersalen på Rosenborg. Den var forsynet med purpurfarvet silketøj med broderede guldblomster, sløjfer, guldsnore og guldfrynser. Foran tronen blev for første gang opstillet de tre søvløver, som også nu findes på Rosenborg. På kirkens alter var anbragt den diamantprydede guldæske med sal-

vingsolien samt den i gyldenstykke indbundne og med sølvfutteral forsynede Kongelov.

Den engelsk-hollandske krig begynder i 1672

Anno 1672 udi foraaet begyndte krigen imellem Holland, og var deres fjender kongen af Frankrig kongen af England som er mægtig tre kongeriger, kurfyrsten af Cöllen, og biskoppen af Münster imod de hollændere, og taget mange steder, og skanser, fra provinserne udi forne Holland og den Engelske flaade og den Franske flaade retirede sig og gjorde admiralskab med hverandre, og de begge flaader var over hundrede skibe stærk med de franske og engelske, og de hollændere var saa henvend 80 skibe stærke, foruden branderer, og andet mer smaa skibe og de hollændere beholdt søen, og fik 14 oststindienfarer, beholden til Holland og var den hollandske generaladmiral de Rytter

Rasmus har godt styr på de engelske, franske og hollandske flåder i søslaget ved Solebay på østkysten af England. Krigen kan han have læst om i tidens nyhedsblade eller aviser der udkom som månedlige eller ugentlige nyhedsblade.²⁵ Fra 1672 var England og Frankrig, for tredje gang i krig med Nederlandene, og krigen bredte sig til det øvrige Europa, hvor

²⁵ Appel, Charlotte: Læsning og Bogmarked i 1600-tallets Danmark, side 414

to alliancer delte Europa. Frankrig, Sverige og Hannover på den ene side, Nederlandene, Brandenburg, den tyske kejser og Spanien på den anden. I 1674 sluttede Danmark sig til den sidstnævnte anti-franske alliance.

Michiel Adriaenszoon de Ruyter som Rasmus omtaler, var den mest kendte søhelt i Hollands historie. I 1659 var han som tidligere nævnt viceadmiral for den nederlandske hjælpeflåde i Danmark. De Ruyter blev dengang før sin afrejse fra Danmark gode venner med Frederik 3. og optaget i den danske adelstand. Han fik årligt i sin levetid en pension på 800 rigsdaler svarende til 2.000 gylden. Han opnåede stor berømmelse og blev da også en berømt mand i Helsingør.

Midt i den europæiske krig, hvor Danmark havde valgt side med Brandenburg og Holland døde Rasmus' svoger.

Anno 1674 den 3. marts døde min kære svoger salig Jørgen Holmer som var en tirsdag aften som klokken var ti om aftenen, og blev begravet den 13. ditto udi den Tyske Kirke, og prædikede hæderlig højlarde mand mester Gert over ham og var, den tekst over ham Jeremias profet, det 17. kapitel, som det femte vers, "men velsignet er den mand, som forlader sig paa Herren og Herren er hans hob" i lige maade det 6 vers "han er ligesom et tre, der er plantet ved vandet og er rodfast hos bækken thi om heden end kommer, frygter han dog ikke, men hans blad bliver grønne og han sørger ikke naar et tørt aar kommer, men han bærer frugt foruden afladelse", Gud give ham

en glædelig og ærefuld opstandelse, efter døden, det evige liv, ammen i Jesu navn, ammen [i vores bibel er det versene 7 og 8].

Jørgen Holmer var 1661 fadder ved Rasmus og Annes datter Ingeborgs dåb. Ligprædikenen stod sognepræsten mester Gert for, men han var sognepræst i Skt. Olai, så der har man haft en særlig aftale med den tyske kirke. Hans fulde navn var Gert Albertsen Schumacher (1641-91), og han var fætter til rigskansleren Peder Schumacher der blev adlet Griffenfeld (1671). Et herligt portræt af sognepræsten hænger i Skt. Olai – opsat i 1691.

Anno 1674 den 7. maj havde min steddatter, Karen Jørgensdatter med Otte Jessen tingskriver og skifteskriver over Kronborg birk og Holbo herreds ting og gav hr. Niels Munch dem sammen udi deres hus ved klokken ungefær 12 slet, og straks satte dem til bords saavel gæster efter brudevielsen, Gud give dem megen lykke, og velsignelse, slægt og venner til glæde og gavn, amen i Jesu navn.

Glædelige begivenheder i slagterfamilien. Rasmus' steddatter skal giftes med tingskriveren og skifteskriveren over Kronborg birk og Holbo herred. Brylluppet skal holdes i deres hus, ca. kl. 12 slet! sandsynligvis bor de allerede sammen fordi de var trolovede. Man sætter sig straks til bords efter at præsten Niels Munch har viet parret i hjemmet.

Niels Hansen Munch var øverste kapellan i Skt. Olai fra 1670 til sin død i 1682. Han var

tillige “sognepræst til Helliggeistes”. Bag denne betegnelse skjuler der sig den omstændighed, at de øverste kapellaner siden reformationen også havde været præster ved hospitalet. De havde derved haft en ekstra indtægt der bragte dem op på ca. ¾ af sognepræsternes løn.

Anno 1675 den 23. april blev jegaf mit hus af moders svoger, Mads . . . Jensen [navnet stærkt overstreget] som forne hus mig var vurderet for 1500 sletdaler som jeg maatte forlise, paa forne gaard 700 sletdaler og flytte jeg ind i salig Sifuert Ruths hus.

Det sidste Rasmus noterer i lommebogen, handler om et hus som ejes af hans mors familie Anne Ibsdatters svoger Mads Jensen. Huset er vurderet til 1.500 daler, tilsyneladende taber han 700 daler på gården, bestemt ikke noget lille beløb. Herefter flytter Rasmus ind til leje i salig Sifuert Ruths hus, han var død i 1671.

Rasmus Tuesen dør 1677

Anno 1677 den 14. juni kaldte Gud aller mægtigste min kære salig mand Rasmus her fra denne elendige verden, til sit evige rige og herlighed, udi hans alder 56 aar, 5 maaned og 14 dage og blev begravet onsdagen der efter som var den 20. juni. Gud give ham med alle Guds børn en glædelig himmerig og det evige liv, ammen.

Enken Anne Pedersdatter afslutter Rasmus' tegnebog og Rasmus bliver begravet den 20.

juni på Skt. Olai Kirkes danske kirkegård, og der blev betalt for jorden og ringning med sogneklokken og spirklokker for 3 daler. Annas bror Hans Rasmussen fører familiens slagterbod videre ved “stranden tværs over for Sigvard Albertsen gaard”. Boden har ligget på den nuværende Strandgade.

Anno 1705 d. 29. november om natten blev min salige moder Anne, salig Rasmus Tuesen syg og laa til tirsdagen den 31. november kaldet Vorherre hende og blev begravet den 8. december paa den danske Skt. Olai Kirkegaard og prædikede hæderlig og højlærde mand mester Lars over hende, Gud give hende og alle tro kristne sjæle efter døden det evige himmerige.

Anne overlever sin mand med 28 år. I 1682 bor Rasmus enke i sit eget hus i Sudergade ved siden af snedkeren Johan Richter. Sandsynligvis er hun flyttet til det hus efter Rasmus' død. Derefter går der 28 år før der igen bliver skrevet i den lille tegnebog, måske har den ligget gemt blandt familiens papirer eller bøger, i hvert fald er det først i 1705 at Rasmus Tuesen ældste datter Anna Rasmusdatter skriver at hendes mor er død. Det bliver hendes datter der skriver et af de sidste notater i bogen, men først ved sin mands død 21 år senere i 1726. Igen har den lille bog ligget stille og ventet på en hylde eller i en skuffe.

I Skt. Olais kirkebog står der at Anna Pedersdatter, salig Rasmus Tuesens hustru, den 9. december 1705, 73 år gammel, blev begravet på Danske Kirkegård.

År 1677 Den 14 Junij kaldet
gind allermost sigt min
Salig Mand Rasmus
fra dømt slændigt vordt
sitt sigt vige vige og forlygt
vdi fauf alder - 56 år 5 Mand
og 14 Dage og blest begrafen
onspager der efter som var
Den 20 Junij gind giftis
med alle gindt børn i gløbe
og for fuld opstandt
Sinnig og det vige list
Rasmus

Bogens side
der fortæller
om Rasmus
Tuesens død
1677.

Anno 1731 d 27 Julij
min H. Morde Anna
Lars Anthonns Datter
død d 30 Julij om
tredaguen i Holsten
d 4te augustij blev
begraffet i Holsten
Lindes Kirkegaard for
Lindes H. Mann, som
alder var 70 aar og
B. Maanedes, Gue
Lindes som Gued
og ovrskildt opstillet
paa Søndagsdag.

Bogens side der
fortæller om Anna
Rasmusdatters død
1731.

I 1687 blev Anna Rasmusdatter gift med skriver ved Tøjhuset Claus Steffensen.

Anno 1726 d. 28. juli blev min salige mand Claus Steffensen syg og døde den 1. august om aftenen klokken 9 slet den 8. august blev han begravet i Holmens Kirkes Urtegaard, hans alder var 76 aar, og ... [overstreget ord] 39 aar levede vi sammen i kærlig ægteskab og avlede 3 sønner og 2de døtre, hvoraf de 2 sønner, 1 datter før deres fader. salig i Herren hensovet, Gud give dem samtlige en glædelig og ærefuld opstandelse paa dommens dag, og trøste mig i mit bedrøvende enkesæde, at jeg efter d[ø]den maa opnaa saligt liv og salighed.

Anno 1731 d. 27. juli blev min salige moder Anna salige Claus Stephensens syg og

døde d. 30. juli om eftermidagen klokken 1 slet d. 4. august blev hun begravet i Holmens Kirkes Urtegaard hos hendes salige mand, hendes alder var 70 aar og 3 maaneder, Gud give hende en glædelig og ærefuld opstandelse paa dommens dag.

1731 dør Claus Steffensens enke Anna Rasmus Tuesens barnebarn, og hun bliver begravet i Holmens kirkes urtegård, hvor hendes mand hviler. Notatet er skrevet af en af hendes døtre – Tue Jensens oldebarn – den ene af de to overlevende døtre af Claus Steffensen og Anna Rasmusdatter, men vi kender ikke hendes navn. Med hendes skrivelse afsluttes den lille optegnelsesbog, hvis indhold af stort og småt i familien og i Helsingør, har strakt sig over et helt århundrede og lidt mere.

Tue og Annes hjem

Vi har fulgt Tue Jensen og hans søn Rasmus Tuesens optegnelser igennem en stor del af 1600-tallet. Vi har hørt om familiens fødsler, bryllupper og død, men familiens hverdag har det straks været sværere at følge, alene ud fra de meget kortfattede notater. Vi har derfor måttet tage andre samtidige kilder til hjælp, hovedsaglig skifter, rådstuens – og byfogdens arkiv, Sct. Mariæ og Sct. Olai Kirkes regnskab og den almindelige Danmarkshistorie for at give de enkelte hændelser lidt mere substans. Slagterne i Helsingør havde deres boliger og slagterboder spredt rundt i byen. Tue og Anne og deres to børn Anne og Jens var i 1615 flyttet ind i Mattis Ledtogers hus, hvor de betalte 6 slettedaler om året i husleje. Anne havde født deres børn i årene 1611, 1613, 1616, 1620 og 1623. Jens der blev født i 1613, døde blot 4 måneder efter sin far i 1640, bare 27 år gammel. 3 af børnene døde i pestårene 1619 og 1629. Anne overlevede sin mand med 9 år og døde i 1649. Tilbage af overlevende børn var kun Rasmus.

Huset lå på Sct. Anna Gades højre side (Sanden) mellem Røde Port og stykket ud til Lappen. I 1631 havde Tue med borgmester og råd samt andre taksermænd været ved Røde Port for at bese nogle pladser, som var blevet fyldt

med skarn. Ligesom man havde skarnpladsen uden for porten ved Stengade. Det triste år 1640 hvor både Tue og sønnen Jens Thuesen døde flyttede Anne sammen med den 10-årige søn Rasmus tættere på Røde Port. Da Anne dør fire år senere i 1649 oplyser skiftet, at “Tue Slagters kvinde boede i en våning” dvs. en mindre bolig liggende imod Røde Port på Sanden, sammen med færgemanden Peder Hansen i byens 1. fjerding.

Vi har ikke noget billede af Anne Ibsdatter, men denne unge kvinde er fra samme tid, da Anne var ung og i 1610 blev gift med Tue Jensen. Billedet forstiller antagelig kobberstikker Goltzius egen søster Sophia. Der fandtes flere af hans kobberstik i de helsingørske hjem.

Annes hus har ligesom det første hus ligget på den østlige side af Sct. Anna Gade der førte ind til Røde Port. Det store område her og øst for hørte til Sanden. Her var der mange haver bl.a. havde Sophie Brahe en have, hende fortæller vi om senere, men også skarpretteren boede her i "byens hus" og kgl. kapelmusikus Arnoldus de Fine havde haft sin hovedgård med have der. Herman Slotsfogeden boede i den store gård Rappenborg og også jægermesteren havde sin gård her. Både den nordligste (og østlige?) del af Sct. Anna Gade (Sanden) og Lappen hører til byens 1. Fjerding, og det kan være svært at se hvem der bor på Lappen og hvem der bor i Sct. Anna Gade uden for Den Røde Port. Selve porten lå ved Kongensgade- og Sct. Anna Gadekrydset, og flyttede først i 1661 ud hvor Sct. Anna Gade og Lundegade løber sammen i dag. Flytningen hang sammen med acciseboden og opkrævningen af konsumtionen.

Skiftet – fra 1649 – efter Anne Ibsdatter, Tues enke, fortæller en hel del om hendes hjem. Til stede ved registrering af hendes gods og gæld var en rådmand, kæmneren, endnu en rådmand på rådets vegne, byfogeden og byskriveren. Desuden som det er sædvanen 8 borgere, en bager, smed, buntmager, murermester, tømrer, brygger, en væver og endnu en borger.

Anne betaler kun 10 rigsdaler i grundskat, så huset har helt sikkert hørt til et af byens mange mindre boliger. Et par andre slagtere i byen betaler f.eks. 50-100 rigsdaler i grundskat. Skiftet efter hende viser også, at der må have været lidt knebent plads til tre voksne personer, men Rasmus er antagelig flyttet allerede i 1647, da han gifter sig, så måske er det

kun færgemanden Peder Hansen og en tjener (tjenestekarl) som bor der. Desuden opgives i skiftet "folkens senge paa loftet", men de har nok kun boet der i perioder, for de nævnes ikke ved mandtalslisterne og skatteopkrævning.

Fra gaden kom man ind i en forstue, som hørte til i de fleste af Helsingørs boliger i 1600-årene. Derefter kom man ind i stuen med det åbne ildsted – som var indrettet i de mindre huse. Det var det eneste fælles opholdsrum i huset, hvor man spiste og ellers opholdt sig med venner og familie. Da stuen havde åbent ildsted var der ikke behov for et stegers eller køkken.

Stuen vendte ud mod Sct. Anna Gade. Der stod en kakkellovn hvis værdi var sat til 100 daler. I forhold til værdien af Annes samlede jordiske gods, på bare 290 daler, var de 100 daler en overordentlig stor sum. Der stod også en skive (bord) og en hvid fyrrekiste, 1 fyrretræs-skab, 1 slagbænk (som almindeligvis blev brugt som seng) og 1 åben bænk under vinduerne. Dernæst var der et sengested (Anne's) med en himmel over op til stuens bagvæg. Endvidere var der et skab med 2 rum, et lille beslætt skrin, 1 gammel kistebænk, 1 gammelt bord og 10 stk. søden (sukker-stivet) blågarn. Blågar-net der skulle spindes var noget af den husflid som Anne har arbejdet med. Endelig stod der en musket, 2 jernstænger og 1 vægt med lod (nyttig genstand for en slagter).

Alle husets kobbervarer stod omkring husets ovn og ildsted i stuen. Lidt bemærkelsesværdigt er hele 6 kobbergryder, 3 kobberkedler, 3 trefod og 1 rist samt 1 pandejern og et bradspid. En ny temmelig kostbar kobberkeddel på 24 pund dvs. 12 kg blev vurderet til hele 9

daler. De andre kedler var ikke nær så kostbare. Som enke efter en slagter og med to sønner, (storebroderen Jens Tuesen dør jo bare 4 måneder efter sin far), hvoraf den ene i hvert fald var slagter, kan man nok forestille sig, at der blev brugt mange kødgryder. På bordet i stuen stod et par messingstager og to bordkranser til at sætte varme ting på. Af bordservice var der 2 tallerkener, 7 tinfade, og 2 potter. Der var ikke nogen kander eller skåle, men måske blev de ikke nævnt fordi de var simple af træ.

Anne havde 2 par hørgarns lagener og 1 par blårgarns lagener, 2 drejlsduge og et gammelt

drejlsklæde, (kraftigt kipervævet stof, som blev brugt til arbejdstøj). 1 par pudevår og et gammelt sengeklæde, 3 halsklæder 1 kvindesærk og 3 andre stykker linnedklæder. Endelig var der nogle gamle gangklæder, som var så ringe at vurderingsmændene ikke engang vurderede dem. Det må have været Annes daglige tøj, til det hørte også hendes sorte hue. Adskillige små bøger blev takseret til 3,5 daler 14 skilling. Sandsynligvis religiøse bøger. Men desværre noteres ikke hvilke, da der heller ikke var nogen bogkyndig som f.eks. en af byens bogbindere til stede ved skiftet.

Et sengested med himmel over som det kan have set ud hos Anne.

På loftet var der et sengested, desuden folkenes sengested, hvor der lå nogle gamle sengeklæder. Der må altså i perioder have sovet folk på loftet og måske også den tjener, som hun havde boende det sidste år. Desuden lå der 4 underdyner (datidens madrasser) 2 hoveddyner og nogle puder samt en gammel dyne og sengeinned – understyr knap og nap – til Anne, Peder Hansen samt hendes tjener. 3 gamle spærlagener med kappe har hængt omkring sengene. Der var også bænkedyner og hynder samt flere gamle sengeklæder.

I gården stod der en beslået vogn og et par heste, samt noget gammelt brændeved. Der var ingen rede penge, guld, sølv eller tin i hjemmet, bortset fra de 7 tintallerkener.

Umiddelbart kunne man forbinde den lille grundskat på 10 rigsdaler som Anne betalte – med socialt dårligt stillede beboere. Til sammenligning er byens store hovedgårde i Stengade og ud mod Stranden takseret til mellem 1.400-3.000 rigsdaler, men i byens nordlige udkant var en skat på bare 10 rigsdaler et almindeligt beløb, men efter boet at dømme har Tue ikke efterladt sig nogen rig enke. Hendes gods og formue var 290 daler, 3 mark, 6 skilling, men når man trækker udgiften til hendes begravelse og bortskyldig gæld er der en gæld på 425 daler, 3½ mark tilbage.

Rasmus og Annes hjem

Rasmus – tegnebogens anden skribent – boede som 25-årig i 1645 hos sin mor i den lille bolig ude ved Røde Port. I 1647 gifter han sig

med Ellen Lauridsdatter, og sætter antagelig derefter foden under eget bord. I 1656 er Ellen og Rasmus flyttet til 2. fjerding men inden for Røde Port, hvor han betaler bare 6 daler i byskat.

Ellen var født i Helsingborg men døde allerede i 1659, uden at de havde fået børn sammen, selvom de nåede at være gift i 12 år, måske var Ellen ældre end Rasmus. Ellen havde en datter Anne af første ægteskab med Jørgen (efternavnet ukendt?). At Rasmus havde en god økonomi, kan vi se af, at han betaler den dyreste ringning med alle Skt. Olai Kirkens klokker ved Ellens begravelse. Rasmus første pige med sin næste hustru opkaldes helt i overensstemmelse med sædvane efter Ellen.

Nærmere Røde Port i Sct. Anna Gade på samme vestlige side som Rasmus, boede en brygger Jørgen Truelsen med sin hustru Anne Pedersdatter og deres datter Karen samt en bryggerdreng og en tjenestepige. Truelsen var ikke så rig som Rasmus og han betalte kun 3 daler og 3 ort i byskat samt en grundskat på 400 daler. Langt de fleste indbyggere betalte under 3 daler. Af byens slagtere (dem hvis titel vi kan finde i regnskaberne) fremgår det, at ingen af dem betaler over 2 daler, de fleste meget mindre. Så vi konkluderer at det er gået rimeligt godt for Rasmus, siden han og Ellen flyttede fra moderens hus. Men da Ellen dør i 1659 og bryggeren i samme gade Jørgen Truelsen også dør, sidder enken Anne Pedersdatter tilbage på gården med datteren på 7 år. Rasmus gifter sig med hende, og han kan derefter overtage hendes gård, og titulerer sig som brygger foruden som slagter.

Det kostbareste inventar i Truelsens hjem var jernkakkelovnen, – fornem og prangende – med 6 messingpiller og 6 messingknapper med hyldebrætte (tapet) og dernæst alt det som var nagelfast, og til gården hørte en have. Endelig stod der i bryggerset et bryggekar og en brændevinspande, og redskaber for i alt 1.500 slettedaler.

Truelsten havde også en øde plads i Sct. Anna Gade ved siden af Jens Bentzen sejlingsmands ejendom, den var vurderet til 30 slettedaler. Endelig har de en våning uden for byen ved Langebjerg (se kortet i indledningen) til 120 slettedaler og et stykke haveplads i Lille Jylland som nu lå øde og derfor ikke kunne vurderes. At pladsen lå øde skyldtes svenskernes nedrivning af området ud mod Kronborg. Lille Jylland lå parallelt med Klostergade (Allégade). Truelsten havde derforuden et mandsstolestade i Sct. Olai Kirke i den anden stol bag kirkedøren til 10 slettedaler. Anne arvede gård og bohaver m.m. til en værdi af 1.600 slettedaler, mens hendes datter Karen fik en opredt seng til en værdi af 100 slettedaler, når hun engang indgik i et ægteskab. I alt arvede hun 700 slettedaler, som moderen ikke skulle betale rente af, men som blev indfriet når datteren fyldte 16 år. Indtil da skulle hun holde hende med nødtørftige klæder, skolegang, ærlig disciplin og optugtelse.

Året efter arver Anne sammen med sine søskende deres mor Ingeborg Rasmusdatter, som var gift med hendes far bryggeren Peder Nielsen. Rasmus nye svigerfar Peder Nielsen Brygger og hans døtres skifte efter svigermoderens død i 1661 fortæller en del om families ejen-

domme og løsøre. Ægteparrets 5 døtre var Inger, Ane, Maren, Karen og Anne (Rasmus nygifte hustru), og vi får en hel del at vide om den velstående familie som Anne kom fra. Først vurderede otte af byens borgere familiens private stolestader i kirken, dernæst sædejord og andet. Rasmus er værge på sin hustrus vegne. Ægteparret ejede en hovedgård, hvor Inger Ane's søster og hendes mand bor. Den vurderes til 2.000 slettedaler. Dernæst en gård, hvor Ane og hendes mand rotgieteren (broncestøberen) Hans bor, og endnu en gård, hvor der bor en vognmand. Der er hylder, drætter (tapeter), en lukket seng, stald med hestekrybber, en halv brønd med jerntrisser lænke og pumpe, og endelig ejer de en mølle i Sct. Anna Gade, dertil en mark uden for byen mellem Iskulebakken og Langebjerg og en lille vang ved Rosenkilden.

David von der Heides bomærke. Svigeren af Peder Nielsen og gift med Karen. Fra segl 7. jun. 1650.

I 1661 dør Peder Nielsen. Selvom han var en af byens rige mænd brygger og byens kæmner, bliver han begravet på den Danske Kirkegård og ikke inde i kirken, og det kan vi jo godt undre os over. Men ved begravelsen den 11. april brændte der 4 pund vokslys á 3 daler og 3 mark. Der betaltes 6 mark for jorden og alle kirkens klokker ringede for 14 mark. En søjle i kirkens korgitter bærer endnu i dag hans navn og bomærke.

Helsingør Latinskole

Efter udredning af Tue og Rasmus' nærmeste slægtsforhold vender vi tilbage til vores to hovedpersoner om hvem vi må konstatere, at de begge havde fået en god skolegang, og begge blev agtede samfundsborgere, med vigtige tilidshverv som tinghørere, nævninge og takserborger. De verdslige myndigheder krævede allerede i 1500-årene, at forældrene skulle tage sig af deres børns opdragelse og enten sætte dem i skole eller lade dem lære et håndværk. I latinskolen lærte de at læse print, og ikke mindst læse skrift og skrive dansk og latin.

Helsingørs latinskole havde plads til 28 elever, som havde deres bolig og underhold i

Hospitalet, i det tidligere Karmeliterkloster. Men latinskolen var kun delvis en lærd skole, og fattige borgere havde økonomisk fordel i at sætte deres børn i latinskolen. Var børnene begavede, blev skolen tillige vejen til et præste- eller i det mindste et degneembede. For borgernes sønner blev latinskolen vejen til et senere levebrød, men for nogle blev det kun til ABC og børnelærdommen i Latinskolens første klasse, ofte fra de kun var 4 år. Tue må have fulgt undervisningen i de følgende klasser og dér opnået sine latinkundskaber. Latinskolens undervisere var rektoren samt 4-5 høre (lærer). Hvorvidt Rasmus også havde kundskaber i latin ved vi ikke, de latinske tekster i tegnebogen synes ifølge skriften at være skrevet af Tue.

*Korgitterbaluster
nr. 60 i Skt. Olai Kirke
med Peder Nielsen og
Ingeborg Rasmusdatters
navne.*

Karmeliterklosteret. Flojen som i 1600-tallet blev brugt som latinskole.

Latinskolens elevers graffiti på korgitteret i Skt. Olai Kirke.

◀◀ *Herluf Trolle og Birgitte Gøyes mindetavle i Skt. Olai Kirke for oprettelsen af latinskolen. Som vi tidligere har nævnt, var den franske legationssekretær Carl Orgier på besøg i Helsingør i 1634. Den 6. aug. ser han ind i den danske kirke, hvor han bemærker et "epitafium for oprettelsen af et fast legat til brug for skoleungdommen, de skulle saa paa bestemte dage, ved morgen- og aftenbønner komme i kirken og synge salmer".*

At flere håndværkere i øvrigt også havde større og mindre bogsamlinger ses blandt andet ved boskiftet efter en af byens klejnsmede Bastian Bibracker der havde 19 titler stående, godt nok overvejende af religiøs karakter som ikke blev vurderet ret højt. Og Thomis Vagtskriver havde 34 bogtitler stående.²⁶ I skiftet efter Anne Tue's enke noteres blot adskillige småbøger til 3½ daler 14 skilling.

Takserborgere og byens beskatning

Fra år 1620 blev skatteligningen overalt varetaget af de særlige takserborgere. Oprindeligt havde det været borgmestre og råd, der varetog opgaven, men ligningen havde givet anledning til sammenstød med borgerne, hvorfor man fremover valgte 8 personer blandt byens fremtrædende borgere der sammen bestemte jordskylden af byggesteder. I tiden fra 1630 og frem til enevælden var Helsingør som andre byer pålagt en nærmest kaotisk række af skatter. Den årlige byskat, udgjorde kun et beskedent beløb, dernæst ekstraordinære skatter i penge eller i naturalier til kronen samt de kommunale skatter; men dertil kom en række offentlige

byrder, som vi i dag nok ikke ville kalde for skatter.²⁷ Fra 1619 hvor ordningen fungerede valgtes folk blandt byens borgere til at foretage skatteligningen i købstaden. Takseringen af jorder og grunde var det job som Tue og Rasmus som takserborgere var valgt til sammen med andre borgere. Tue var i 1626 ude for at se om vange (marker) og haver passede med deres årlige jordskyld, og endvidere var han med til at stifte en ny jordskyld på Torvet, hvorefter det blev besluttet at hver plads nummereres, dvs. dem som havde plads på Torvet skulle tegnes ind i skattebogen med navn og nummer.

I 1630 var Tue Jensen takserborger igen og nu sammen med Johan Kruse, der var formand, Augustinus Skomager, Gregers Brøgger, Niels Plougmand, Rasmus Brøgger, Albret Siach, og Morten Skomager. Tue nævner ikke selv noget om udnævnelsen i bogen. Det fremgår tydeligt at det er byens håndværkere som vælges til hvervet.

I 1653 valgtes også Rasmus som takserborger. Borgerne i Helsingør havde mange pligter. De skulle blandt andet stille mandskab til fæstningsarbejde, det berørte Rasmus' tid, hvor Kronborg ændrede status fra kongebolig til ren fæstning med udbyggede forsvarsanlæg, men i hele 1600-tallet skulle byen stille mandskab til

26 Appel, Charlotte: Læsning og Bogmarked i 1600-tallets Danmark, side 785

27 Rafner, Claus: Dansk Skattehistorie IV, side 54

Kronborgs arkeli og ikke mindst logi til garnisonen. Byen skulle også levere bøsseskytter, gemene soldater og fyrværkere, dernæst drabanter til kongens livgarde, desuden båds-mænd, trommeslagere, bartskærer, pligtfolk, skippere, drenge (knægte) osv. Foruden det havde byen som andre købstæder pligt til at holde en borgervæbning, dertil et vagtværn, der holdt øje med ildebrande.

I 1645 blev Danmarks befolkning skrevet i (skatte-)mandtal, for at man kunne udskrive en kopskat – en skat pr. hoved – med forskellige satser for forskellige befolkningsgrupper, hver person over 15 år blev pålignet en ort, det gjaldt alle byens borgere, indbyggere samt hustruer, børn og tjenestefolk, hvilket i alt gav en indtægt på 446½ rigsdaler fra Helsingør til staten. Som en direkte følge af skatteudskrivningen, udgik der samme år en forordning, der påbød indførelse af kirkebøger i alle sogne, enkelte pastorater var dog begyndt tidligere.

Skattebogen for 1630 nævner vedtægterne for byens årlige skatter, bøsseskytterpenge, jordskyld, huse og boliger, slagterboder og bænkeleje samt postpenge. Alle skatterne havde hver deres terminer, bøsseskatten betales hvert år til Midfaste. Den lille og store byskat til Skt. Hansdag. Jordskylden hvert år til Påske, såvel som af haver og huse til samme tid. Byens husleje, bodsleje på Torvet og andet steds, betales alle årligt til Påske og Skt. Mikkelsdag. Skat af slagterboder og bænke betales til Skt. Bartolemeusdag (24. august) og postpenge hvert år til Påske. Postpenge var en afgift som byens mere velstillede borgere betalte, fordi de i forbindelse med at kongen

fik vand indlagt på slottet fra omegnens søer fik tilkøbt deres vandposte på den ledning, der løb igennem Stengade til Kronborg.

Alle disse skatter blev vedtaget på rådhuset den 14. maj 1630 af 24 borgere i borgmesteren og rådets overværelse, samt stadfæstet af samme 24 borgere. Det var byens to kæmnere den store og den lille som stod for regnskabet. Det bestemtes at borgerskabet selv måtte frembære deres skatter så kæmneren, eller dem som skulle indkræve skatten, "ikke skulle strippe om byen, som hidindtil er sket", det vedtagne skulle forkyndes fra prædikestolen og ved trommeslag gennem byen. Kæmneren fremlagde byens regnskab i det såkaldte "Madherberge" i rådhusgården. En to-loft høj bindingsværks bygning med en sal øverst, som især blev brugt til udlejning til bryllupper og det var så også her at kæmneren fremlagde sit regnskab. Bygningen lå mod vest i rådhusgården, hvor byskriveren havde sin lejlighed. Sandsynligvis har det også været her, at takserborgerne fremlagde deres opmålinger og udregninger.

Indtil 1660 betalte købstæderne den årlige skat til kronen, som skulle betales til Mortensdag (11. november). Men det var de mange ekstra skatter som nævnt ovenfor der blev pålagt byen, som var en alvorlig økonomisk belastning. Blandt de sjællandske købstæders byskat og ekstraordinære skatter lå Helsingør som nr. 2 efter København. Det blev efter 1660 pålagt alle byer at betale en kvartårlig matrikelskat samtidig med at landdistrikterne blev beskattet på hartkornsmatrikelskat. Igen var det takserborgerne, der stod for takseringen til byens ligningsgrundlag.

*En ophængt
oksekrop og en
kvinde som er
ved at rengøre
slagterens gulv.
Malet i 1655
af Rembrandt
van Rijn
(1606-69).*

En særlig okseskat og flæskeskat berørte slagterfaget. Byens bidrag til provinsskatterne bestod også af salt til nedsaltning af oksekødet. Slagtning kostede omkring ½ rigsdaler for hver okse.²⁸ Der gik omkring 2-3 skæpper salt til nedsaltning af en okse og eventuelt overskydende salt tilfaldt staten. Okseskatten blev i 1672 omdannet til en ren pengeskat og saltskatten blev afskaffet i 1683 samtidig med by- matrikelskatten.

I 1677 blev der opkrævet ildsted- og kvægskat som supplement til "krigsstyren" udstyret til hæren (se nedenfor). Der skulle svares skat af ethvert ildsted, uanset arten. Kvægskatten der omfattede heste og køer var inspireret af konsumtionsafgiften, afgiften på så godt som alle varer der blev ført til byen, som blev indført i 1660. Endvidere skulle der betales for hver okse, men skatten for ildsteder blev den dominerende i byerne. Året efter i 1678 fulgte kop-, kvæg- og rentepengeskate.

De fattige var blevet et stort og stigende problem i 1600-tallet. Men byens mange fattige betalte også skat. I 1630 var der fattighus i Spindehuset (Sudergade 9) oprettet af isenkræmmerenken Anne, Didrik Piper. Her boede 66 fattige, og i Klostret dvs. (det opr. Sortebrødrekloster i Fiolgade 7) boede der 22 fattige, og i Sjøleboderne i Kirkestræde var 28 fattige fordelt i 3 boliger. Mellem Bjerregade og Stjernegade boede der 46 fattige fordelt i forskellige boliger. Herluf Trolle og Birgitte Gøyes store adelsgård, som nævnt det oprindelige Karmelitersygehus i Sct. Anna Gade blev

købt af byen og oprettet som fattighus i 1632. I 1645 var der også de skotskes fattige hus og et privat Jacob Holgersens fattighus samt tre mindre boliger til fattige i 3. og 4. fjerding.

Byens inddeling i fjerdinge

Indkrævningen af skatterne gik ud fra byens inddeling i fjerdinge. En inddeling der sandsynligvis stammede helt tilbage til Erik af Pommerns planlægning af den gamle middelalderby. De fire fjerdinge gik i sin enkelthed ud fra Stengaden: således at 1. fjerding gik fra den østlige side af Sct. Anna Gade og øst for, dvs. karréerne på Sanden med Klostergade (nuv. Allégade), 2. fjerding gik mellem Sct. Anna Gade og Bjerregades østlige side, og 3. fjerding nåede fra Bjerregades vestlige side til Stjernegade og 4. fjerding omfattede alt der lå vest for Stjernegade. I hver fjerding blev beboerne altid nævnt i rækkefølge, som de boede fra Stranden og nord på, sådan som byen var vokset frem mod nord (se ill.).

Mandtalslisten fra 1645 over Helsingør bys grundskat viser takseringen vurderet på gårde, huse og ejendomme, hvorefter fulgte navnene på borgerne opført efter de fire fjerdinge. Byens skyld var for årene 1645-52 betalt til Mortensdag (11. november) 1652 i alt 155.533 rigsdaler og 3 ort. Vi vil ikke gå i detaljer hvor alle byens skatteydere boede blot give et løseligt vue, over byens grundejere.

De største skatteydere boede i 1. fjerding dvs. karréerne nærmest Kronborg, mens den nordligste del uden for Røde Port bestod af

28 Rafner, Claus: Dansk Skattehistorie IV, side 109

mindre boliger, men også af de riges haver. Bygninger på Lappen tilhørte også flere af byens betydningsfulde borgere, nogle af dem må have boet i embedsboliger. Inde i byen tæt på Kronborg boede Jonas Tolder i sin hovedgård med 5 boliger i strædet, hvor der blandt andet også boede en bager, en styrmand, og en bartskærer. For tolderens gård betaltes der 5.000 rigsdaler, absolut det største beløb i byen. De store skatteydere boede i gårde der strakte sig ned til Stranden eller ved bymuren. Borgmester Jens Block havde f.eks. sin hovedgård ud til stranden. Han havde også to boliger ud til den danske kirkegård dvs. kirkegården omkring Sct. Olai og en hestemølle med en bolig ud til strædet (i dag kaldet Buxtehudestræde). Johan Willers havde sin hovedgård der strakte sig ned til stranden med et pakhus. I det store fattighus i Sct. Anna Gade betaltes selvfølgelig ikke grundskat og Gethuset længere henne i gaden var kongens, så der betaltes heller ikke grundskat. Og for enden af Sct. Anna Gade eller ude på Lappen boede f.eks. den godt lønnede skarpretter i embedsbolig hvilket han ikke betalte skat af. Flere soldater og profossen (højtstående befalingsmand) på Kronborg boede omkring Kongensgade dvs. kongen havde foræret flere af sine soldater disse ejendomme, men de skulle selvfølgelig betale byskat. Kongens berømte klejnsmed Casper Fincke boede først på Møllebakken, men var i 1637 flyttet til sin hovedgård ved Røde Port, dvs. lige overfor kongens Gethus i Kongensgade (bygningen eksisterer ikke i dag, da man ved anlæggelsen af Kronborgvej nedrev bebyggelsen), mens sønnen

Morten Fincke boede i en mindre gård lige overfor også i Sct. Anna Gade.

Hans Piper toldvisitør 1630, død 1654. Indhugget bomærke på gravsten over ham og hustruen Karen Gregersdatter død 1643, Sct. Mariæ Kirke.

I den anden ende af byen dvs. 4. fjerding lå Hans Pipers gård som han betalte 2.000 rigsdaler af. Piper var en indvandret hollandsk familie, ligesom Anne, Didrik Piper der havde haft sin og mandens isenkrambutik i Stengade. Christoffer Holsteins gård med et hus og to boliger ved muren til stranden var takseret til 1.100 rigsdaler, og Laurids Christens gård med to huse og 4 boliger med tilliggende ved muren til Stranden betalte 1.100 rigsdaler. Ellers var der mange små og lidt større håndværkere i den ende af byen. Her var huse med Blegedamme, et var ejet af Barbra, Morten Jensen og der var en anden blegedam ved Rosenkilden. Gødert Bram den store købmand (som i øvrigt strædet er opkaldt efter) havde en mindre bolig, men hans hovedgård lå i 3. fjerding med et pakhus uden for bymuren vurderet til 2.400 rigsdaler og to mindre boliger i Endeløsstræde (Skyttenstræde). Jørgen Andersen havde en bolig og en mølle i 4. fjerding som han ikke betalte ret meget af, og Jacob Hansens fattighus og det Skotskes fattighus ligeledes i 4. fjerding betalte ikke grundskat.

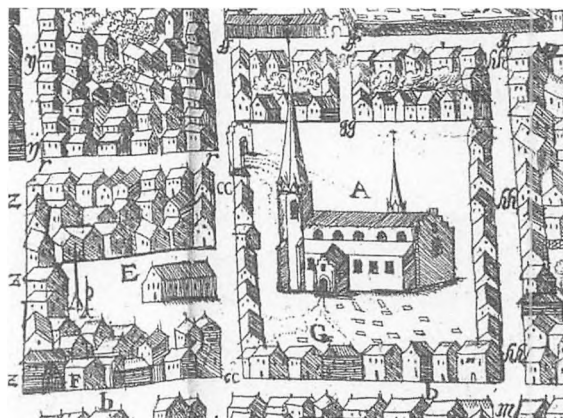
Helsingør Slagtertorv

Helsingør skatteregnskab for 1630 giver også værdifulde oplysninger om Torvets indretning på vores slagterfamilies tid. Slagtertorvet lå bag Rådhuset – Torvet der i nyere tid kaldes for Polititorvet. De mange slagterboder har fordelt sig over den del af Torvet, som det ser ud i dag, men dertil også en del der næsten bredte sig ud til Bjergegade. I 1634 hvor der var bygget nye boder var der 15 bagere med boder samt den tyske slagter som havde 2 boder ved Torvets øverste ende – og det betalte han rigeligt for.

Derefter havde Helsingborgslagterne 16 slagterbænke nr. 1-16, hvoraf de svarede i skat mellem 4-12 daler. Der var 5 kvinder blandt dem. Dernæst fulgte bænke nr. 18-31 som tilhørte Helsingørslagterne blandt dem Tue Jensen der havde nr. 22 og 23 og blandt andet betalte for “Kraage paa Brønden” (krogen på/ ved brønden) for 3 daler. En af slagterne – Hans Eskild – skiller sig lidt ud. Han har et skur og “to andre lange bænke som han griber Torvet ind med”. Endelig var der andre bænke uden skur nr. 1-15 hvor Tue Jensen har nr. 1. De nye boder på Torvet har Hans Eskild med de to øverste boder “næst brønden”. Det handler klart nok om at være tæt på brønden og vandet. Også her skiller Hans Eskild sig ud, han gav ikke mindre end 12 daler for de to øverste borde “næst brønden”.

Søfren Andersen var en af de slagtere der fik tilladelse til “at bygge og opsætte en bod, der som den mødding og skarn plejer at ligge ved hjørnet af byens bod”.

Foruden slagterne, var der kallunkonerne, dvs. dem der solgte dyreindvolde, især maverne fra kreaturerne. Kallun var en god kilde til protein, fedt og vigtige bakterier, og kallunkonerne må have arbejdet tæt sammen med slagterne. Dernæst var der undertiden fiskerbænkene på den anden side af gaden, hvor byens fiskertorv lå. I 1638 blev der yderligere “oprejst en ny længde med boder udi sønder og nør over bredelsen af Torvet, deslige ved den sønder side en længde særdeles, er tilsammen 20 hele bindinger halvtags vis forbunden med 10 døre og 18 vinduer”. Dvs. en række boder på ca. 35-40 m. Inden for vinduerne stod bænke hvor det udskårne og parterede kød kunne ligge, udenfor var der støtter, som vinduet, dvs. lemme kunne slås ned på så den kunne bruges som disk. Handlen foregik altså igennem dette såkaldte “slavindue” (vindue til at slå op og ned).

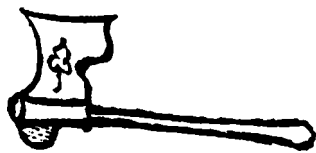

Slagtertorvet, Olai Kirke og kirkegården.

Fra gammel tid måtte ingen slagter udhugge kødet hjemme, men altid bære det til Torvet.

Slagterne måtte heller ikke sælge til fremmede i hele fjerdingen, men udhugge det for dem ligesom for alle andre. Alt kød blev båret til Torvet, og solgt derfra. Ved brønden på Torvet var der en vinde og "Junger" til at drage vand op med. Og ved hvert hjørne af Torvet stod en gabestok dvs. hele fire "til dem til straf, som handler ulovligt" Foran Mariæ Kirke hvor indgangen var til Johannes Kirkegården var placeret en kag, om denne var i brug omkring gudstjenestetidspunkterne vides ikke.

Slagtermæ

Tegning fra Helsingør Tingbog.

Køddage, forprang og videre salg

Da Torvet var centrum for handel i Helsingør, var der ansat en særlig torvemester eller rumormester, som havde opsyn med torvehandlen. Der foruden valgtes der 4 borgere som tilforordnet havde inspektion med det ferske kød. Eksempelvis var der torsdag den 17. september 1635 fire borgere på rådstuen, hvor borgmester og råd var til stede og Peder Nielsen brygger tilforordnet blandt andre, til at have inspektion med det ferske kød. Det er

den Peder Nielsen som i 1660 bliver svigerfar til Rasmus Tuesen.

Tegning fra Helsingør Tingbog.

På enhver køddag skulle slagterne have tilstrækkeligt fersk kød til salg dvs., at der om ikke hele tiden er blevet slagtet, så dog meget ofte. Fra den katolske tid, havde man arvet den skik, at lade køddage være søndag, tirsdag og torsdag, mens mandag, onsdag og fredag og lørdag var fiskedage. Bønderne måtte på torvedagen, som tidligere nævnt sælge stykkevis kød, mens slagterne skulle sælge deres varer pundvis. Slagtning af fjerkræ har mest hørt til kvindernes erhverv, dvs. kvinderne i byen og i landsbyerne.

Problemet med forprang, dvs. handel uden for bygrænsen havde altid eksisteret. Præsten løftede anklagende fingeren og bekendte fra prædikestolen "den uskikkelighed med hugisker (torvehandlerne) og andre forprangere, som godtfolk opkøber uden byen til forprang, og paa vejen, hvor bønderne fører lam, høns, gæs, svin, fersk fisk, korn og anden proviant osv. til byen. Ingen hugiske eller forprangere maa understaa sig i at købe noget uden for Svingelen eller paa vejene eller andre steder. Ej heller maa nogen omløbe med fersk fisk eller slagtekød eller andet, at sælge uden slagter".

*Slagteri. Malet 1642 af
David Teniers den Yngre
(1610-90).*

I politiforordningen af 1631 og igen i 1637 gives underfogeden instruks om et forbud mod, at slagterne her i byen, opkøber slagtet kød i Helsingborg, for derefter at sælge det til den dyreste pris, "saa den gemene mand udsuges og flaaes paa det højeste". Han skal selv slagte og føre det kød på Torvet som han vil sælge, gør han ikke det, skal fogeden have magt til at tage samme kød til sig selv og med sine ledsagere modtage de to dele, og give den tredje del til de fattige. Grænsen og tidspunkt for opkøb og forprang trækkes op. Svin eller lam må ingen slagter eller hugiske (sælgekoner) opkøbe på noget tidspunkt før klokken elleve, når bønderne kommer til Jørgen Andersens hjørnehus. Den 13. februar 1634 fik Jørgen Andersen bevilget "Byens Plads" nede ved muren, for Anne Klein Jacobsstræde for aarlig leje af 2 mark, dog måtte han ikke bygge paa pladsen andet end et plankeværk og dette skulle han afstå "naar borgmster og raad det begærer".²⁹ Ligeledes må ingen købe af dem som kommer fra Rosenkilden eller Koporten (ved Sudergade) før de kommer til Niels Madsens Hestemølle. Det samme gælder dem som kommer fra Langebjerg og Kongensvej (porten ved ny Kirkegårdsport) til den forskrevne mølle. Det gælder også dem som kommer fra den Røde Port ved mester Casper Finckes hjørne. Det er byens indfaldsveje, og byportene der nævnes, hvor accise og senere også konsumtionen blev opkrævet. Heller ingen gæstgiver eller hugisker må købe kød, før kødet har liggct i boden i 2 timer til salg for den almindelige forbruger.

²⁹ Helsingør Byens Skattebog 1630, side 21

I 1651 den 29. november kunne man læse i Helsingør Rådstues tegnebog "at ingen gæstgiver, borgere eller andre skal understaa og driste sig til at købe enten kød, flæsk, smør, talg eller andet ved den store vægt før klokken er tolv slet. Slagterne maa ej heller sælge deres varer, før det gemene borgerskab har købt til deres huses fornødenheder, det de behøver. Dem som før den tid enten sælger eller køber, da skal samme vare destrueres (være forbrudt)".

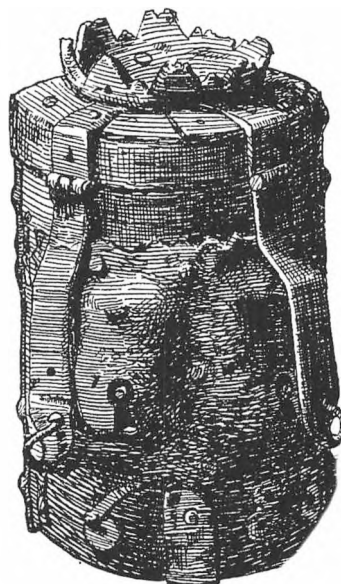
*Skik om Svin
at holde*

*Tegning fra Helsingør Tingbog, teksten siger
"skik om svin at holde".*

Selvom Helsingørs opland var meget lille, så var torvehandlen nok mere livlig end på så mange andre danske købstadstorve. En kamp mellem køber og sælger der søgte at omgå alle torveregler for direkte at komme i forbindelse med hinanden. På Torvet foregik handlen på markedsdage og torvedage og der blev handlet om søndagen, dog ikke under gudstjenssten, men før og efter. Mens handlen var fri på markedsdage, hvor bønder og borgere kunne handle, var den bundet på torvedage, som først og fremmest skulle skaffe fødemidler til byens borgere. På nogle dage lempedes reglerne af hensyn til de fattige.

Desværre skriver hverken Tue eller Rasmus selv om deres daglige håndværk i tegnebogen, men takket være forskellige breve til byrådet i Rasmus' tid, får vi senere en del at vide om de problemer der opstod for slagterne, da Skåne blev svensk. Det er svært at forestille sig det leben som har eksisteret på det i dag relativt lille torv bag byens rådhus, som dog var større dengang. Kvæget fra Helsingborg og de nærmeste herreder blev drevet til byen og sejlet over i færgemændenes skuder eller som Rasmus skriver i 1646, da han og hans mors logerende færgemanden Peder selv gik over isen og hentede en stud i Helsingborg. Okser og stude blev ofte købt på Engelsholms marked og drevet til Helsingborg, hvorfra de blev sejlet over.

Slagterlavets fattigbøsse 1683.

Helsingør slagternes lavssegel 1601.

Kreaturerne græssede på byens overdrev, mens byens vange (marker) var indhegnet. Byens hyrde vogtede ikke kvæget, men derimod vangene og hans arbejde varede derfor kun fra maj til slutningen af september, når kornet var høstet og bragt ind hvorefter "ævret" (dvs. givet fri til kreaturerne græsning) blev opgivet. Græsningen var fælles og dyrene græssede altså ikke på privat jord, da

al jorden omkring byen var fælles eje. Visse borgere fik dog særlige rettigheder til indhegnet jord, således møllere og bagere der skulle have rug til brød, bryggere der skulle have byg til malt, og slagterne skulle for kortere tidsrum, kunne føde deres slagtekvæg, og vognmændene skulle kunne holde deres heste. Helsingørs markbøger fra 1681 viser, at der hørte 459 tønder land til byen.

Kreaturholdet som jo var forudsætningen for slagternes erhverv og byens fødevarer blev i 1682 pålagt en kopskat og kvægskat, der fortæller hvilke husdyr hver mand i byen ejede. I hele byen var der 208 heste, 152 køer, 70 svin, 41 får, 19 geder og 12 bikuber. En del af borgerne havde kun en ko, færre havde to køer, de fleste ingen. Kun ganske få velhavere havde en større besætning, som borgmestre og

En tomastet skude lastet med kreaturer ses midt i maleriet fra ca. 1620. Maleriet viser Helsingør og Kronborg set fra Helsingør red. Malet af Heindrick Cornelis Vroom.

købmænd med 4-5 køer og nogle kalve. F.eks. havde handelsmand Hans Michelsen der var takserformand i 1653 1 par heste, 1 liden fole, 2 køer, halvpart i en ko sammen med kongens fiskemester over Kronborg amt Hans Rostgaard, 4 bikuber, 30 gamle får, 36 lam, 1 par stude og 1 liden galt. Ole Rasmussen slagter havde i 1654 en hest, en hoppe og en fole, men intet kvæg. Ludvig Krause (kaldet Kruse Slagter) var en velstående slagter som i 1650 havde 3 store får og 4 lam. Men langt de fleste i Tue og Rasmus' omgangskreds havde overhovedet ingen husdyr, det var forbeholdt byens købmænd, handelsmænd, rådmænd m.fl. Byens landbrug var i hvert fald i sidste halvdel af 1600-årene ikke særlig stort. Tallene fortæller noget om hvor vigtigt det store kvægmarked i Skåne var for byens fødevarer-situation. I 1608 betales Almindelige Hospital 6 daler for at have holdt byens tyr på foder i hospitalet vinteren over.

I 1618 blev ikke mindre end 62 stude købt på Engelholms marked og drevet til Helsingborg, hvor de blev færged over.

Byens ting og retspleje

Helsingør havde to domstole rådstueretten og bytinget. Bytinget var det ældste og Frederik 2. havde i 1565 skænket byen et stykke jord i Sudergade, hvorefter byens gamle ting på hjørnet af Stjernegade og Brøndstræde (Sct. Olaigade) blev brudt op, brostenene flyttet hen til det nye ting, efter at der var fjernet 8 læs mæg, blev pladsen som sædvanligt forhøjet og brolagt. Midt på tinget i Sudergade var anbragt de 4

tingstokke indenfor hvilket anklagede og vidner blev ført. Det var egetræsbjælker 16 alen lange (dvs. godt 9-10 m), hvoraf en var betydeligt dyrere og antagelig større end de andre. På den havde byfogeden og nok også nævningene plads. Hele tingstedet var indhegnet med stakit, hvor der var to porte, hver med en hængelås. Den ene tillige med en stokkelås. Enhver havde lov til at indfinde sig på tinge, men "han måtte ikke sidde dem til fortrængsel, som der bør side". Bytinget skulle holdes under åben himmel og kun i særlige tilfælde på rådstuen. Byskriveren førte tingbøgerne fra 1549 og rådstueprotokollerne blev ført fra 1611. Det er svært at forestille sig bytinget ført for åben himmel, efter at tingbøgerne blev påkrævet, men tilsyneladende har det været sådan, og kun når sagerne blev appelleret til rådstueretten, måtte sagerne være ført på rådhuset. Når en dom var afgjort på rådstueretten, skulle den i tilfælde af drabsager appelleres til landsretten i Ringsted. Når byrådet var fuldtalligt, bestod det af to borgmestre og 6-8 rådmænd. De nyvalgte blev præsenteret på tinge for offentligheden.

Byfogeden præsiderede for bytinget og byens borgerskab medvirkede i de forskellige officielle nævn, hvor de tog del i retsplejen på tingsforsamlingens vegne. I 1611 anmoder byfogeden, borgmestre og råd om at udnævne 8 dannemænd af borgerne, som kunne sidde ting med ham på kongelig majestæts vegne. Derefter udnævnes for hvert år 8 tingmænd eller tinghørere, der om fornødent kunne træde til som vidner. Det var tilsyneladende ikke med alt for stor begejstring, at borgerne

blev udvalgt til tingmænd eller nævning, men i 1650 blev Rasmus udnævnt til tingmand og formand for tinget, en udnævnelse han ikke syntes at være utilfreds med, og tilmed ikke som formand. Tilbage i 1619 havde rådmand David Lejel nægtet at være tingmand, men påtog sig dog senere bestillingen, efter byfogedens dom, der sagde at han ikke skulle straffes, men at hans benægtelse var andre borgere til forargelse.

Marine Urtegaard udlægges som trolddomskvinde

Det har ikke altid været noget ønskværdigt job at udvælges som tingmand eller nævning. Netop i årene 1625-26 var det en plage for borgerne at være nævning, idet der blev afbrændt 8 trolddomskyndige, hvor 128 nævninge blev indkaldt. Omtrent hver 4. eller 5. af skatteydende mandspersoner havde i løbet af året været nævning. Tingforsamlingen kunne ikke selv undersøge en sag, derfor udtog man af dens midte nævninge der i Helsingør altid var 16. Helsingør havde ikke landstingsstatus som Ribe og Viborg f.eks., og skulle en domsafsigelse appelleres, skete det som nævnt ved landstinget i Ringsted. Den helt store sag i disse år, var de verserende trolddomsprocesser hvor 8 kvinder blev brændt på bålet i Helsingør. Det hed sig at Marine Urtegaards af Citze Terskers var udlagt for trolddom, nævningene skulle "udlede og forfare om hun findes skyldig i trolddomsgerning eller ej" hertil var indkaldt 16 nævninge, heriblandt altså slagter Tue Jensen. De øvrige

Lauritz Christensen Rhod (1585-1651) og hustru Margrethe Hansdatter (1588-1650). Portræt fra deres epitafium i Skt. Olai Kirke

var foruden byfogeden et repræsentativt udvalg af byens håndværkere, buntmager, skomager, snedker, skålfarver, bager, hattemager, klejnsmed, guldsmed, pottemager, vognmand og maler m.fl.

De trolddomssager der fulgte i måneder fra juni 1625 til den sidste trolddomskvinde blev brændt den 8. oktober 1626 hører til det mest omfattende kompleks af trolddomsprocesser, der kendes fra nogen dansk eller norsk by. Tue nævner dem ikke med et ord, det til trods for at han selv er tingsmand og indkaldt som nævning. Alle 8 kvinder blev dømt ifølge den første danske trolddomslovgivning fra 1617, som dog først var blevet offentliggjort i Helsingør i januar 1618. Vi skal ikke her opridsede hele den meget omfattende proces der varede 1½ år.

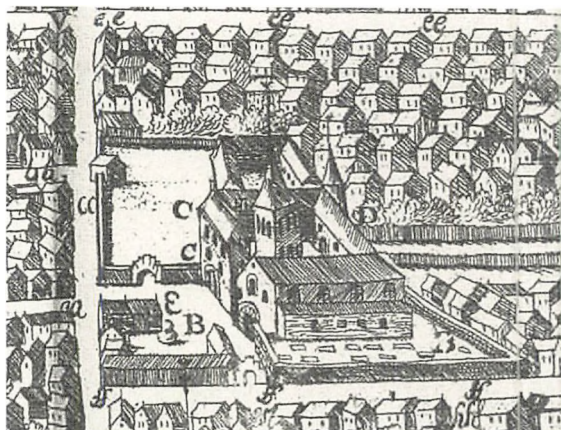
Kobberstik: December 1645 stukket af Albert Haelwegh efter et maleri af Joachim Sandrart. Digtet under billedet er et antikt latinsk kortdigt med stikpille til jødernes skikke. Trods det er det en slagter værdigt hor blot: "Den gamle kone søger ly i mørket, mens Phobus [solens lys] er svagt og blodfattig bærer nu paa voksllys.

Den skjulte gytt annoncerer ikke den jødiske december og den hellige Appella [jøde] frygter for disse struber. Den urene so kan vi lide, vi lever af dens indvolde, naar blot en bølge beskyller det snavsede dyr.

Bedste so! Hver gang du skriver testamente skal du indsætte mig til yveret."

Yveret var en stor delikatesse hos romerne sikkert også blandt Tue og Rasmus' kunder. Foruden lyset, ses et kranium, et timeglas, en ugle samt symbolet for Stenbukken. Kalenderbilledet har hængt i et hjem i Helsingør.

Byens præster

Den tyske kirke 1660. Efter reformationen blev karmeliternes klosterkirke brugt som hestestald, tærskelo og oplagsplads, indtil den i 1576-77 blev indrettet til "tysk kirke" efter at 371 læs halm og mæg var kørt bort. I 1573 havde kongen ellers givet den til "Almindelige Hospital" til nedrivning for at genbruge bygningsmaterialerne.

Den danske sognekirke Skt. Olai var sammen med den Tyske Kirke – Sct. Mariæ Kirke byens "aandelige forsamlingshuse" midt i byen mellem de to store hovedgader Stengade og Sct. Anna Gade omgivet af borgerhuse og ikke mindst slagternes torv som genbo. På Tue og Rasmus' tid var sognekirken vokset med mange tilbygninger og var nu så stor at den var en af Danmarks største købstadskirker. Det var her i den store kirke at slagterfamilien med venner mødtes, når børnene skulle døbes, det var her der blev lyst og velsignet ved trolovelser og bryllupper og det var på kirkegården begravelserne fandt sted. Kun ganske få gange var det nabokirken "den Tyske Kirke" som blev

Katekismustavle i Almindelige Hospitals kirke og sygestue. Skænket i 1589 af en soldat ved navn Johan Maler, der tjente på Kronborg.

brugt, og en enkelt gang har familien været i Hospitalets kirkesal – det tidligere karmeliterklosters Kapitelsal (i dag kaldet for Laxmandsalen). Salen fungerede som kirke, men også som sygestue, efter at klosteret var nedlagt og omdannet til hospital. I salen hænger stadig på sydvæggen den gamle fløjaltertavle med skriftsprog, en katekismustavle uden billeder. Tavlen blev malet i 1589 af soldaten Johan Maler, der gjorde tjeneste på Kronborgs arkeli. Tv. står fadervor th. trosartiklerne, i midten nadverens indstiftelsesord på latin og dansk dernæst Frederik 2. og Christian 4.s monogrammer. Udbredelse af katekismustavlerne var sket i takt med den hastigt udbredte læsefærdighed blandt den bredere befolkning.

Tue Jensens og Rasmus Tuensens tegnebog er et godt eksempel på ikke blot den almindelige læsefærdighed, men skridtet videre til også at kunne skrive. I 1640'erne bestemte man, at folk kun kunne blive trolovet, hvis de havde bevist, at de kendte katekismen. Så der var god grund til at læse teksten i kirkesalen.

For menigheden i Helsingør har udnævnelsen af sognepræster og kapellaner været af stor betydning, og det gjaldt for alle borgere i de forskellige sociale lag. Kirken havde på den tid udover sognepræsten to kapellaner.

En af de præster, som Tue og senere Rasmus citerer mange gange er Peder Rasmussen Lange.

Han var først nederste, senere øverste kapellan fra 1611-25 og fra 1625-46 sognepræst

Portræt af Peder Rasmussen Lange hænger i Skt. Olai Kirke. Skikken at male og hænge præsteportrætter op i kirken, var introduceret i Sct. Mariæ Kirke af den Sachsiske maler Caspar Keilhau, som havde fået borgerskab i Helsingør. Han arbejdede både som håndværksmaler, men især som Kontrafejnmaler (portrætmaler) på Kronborg. I Skt. Olai, kom man hurtigt efter, de danske præster og deres familier skulle sandelig ikke stå tilbage for de tyske præster. Det første portræt var af Peder Rasmussen Lange malet efter hans død i 1646, og det blev hængt op samme år, samtidig med at Keilhau malede i Sct. Mariæ kirke.

og provst. Som provst skulle han besøge alle provstiets sogne i løbet af et år. På visitatserne hørte han den lokale præst prædike, inspicerede kirken, dens bygninger og inventar, samt overhørte menigheden i dens børnelærdom. Derefter blev menighedens skudsmål af præst og degn hørt og noteret. Til kontrol af børnelærdommen havde præsten også tilsynet ved degneundervisningen, gennem skriftemål og endelig ved husbesøg. Peder Rasmussens Lange visitatsbog "Acta et peracta in officio præpositoriæ meæ. Visitationens Annuæ 1625-43" er bevaret. Ud over Helsingør visiterede Lange seks andre nordsjællandske sogne bl.a. Tikøb, Asminderød og Hven. Han noterer at forholdene var helt uacceptable i Tikøb sogn. Mere tilfreds var han med børnene på Hven. Men mange gange ændredes børnenes kundskaber fra år til år, Peder Lange mente rimeligt nok, at udslaget var gjort af det den ansvarlige underviser og dennes indsats. Der er ingen tvivl om at Lange selv var en meget streng underviser, og stærk fortæller for sin egen menighed måske netop i kraft af funktionen som visitør.

Slagterfamiliens kirke

I Skt. Olai Kirke var de mange sidealtre fjernet efter reformationen og nyt inventar var dukket op. Kirken bærer i dag præg af 1600-årenes indretning, smag og formåen. Alt det gamle katolske blev kasseret og nyt kom til.

Nede i kirkens vestende stod døbefonten hvor alle byens danske borgere – indbefattet Tue, Rasmus og øvrige familie – mødte kirken

første gang ved deres dåb. Et buestik der ses i muren kunne tilkendegive, at man har gået direkte ind til dåben ude fra kirkegården. Det var en gammel middelalderlig skik, at have døbefonten ved kirkens indgang, da kirken var et helligt rum, skulle ingen udøbte ind. Uden for døren fandt uddrivelsen af den onde ånd sted ved en større ceremoni og først derefter blev barnet døbt. Den 6. april 1606 udbad Christian 4. sig det teologiske fakultets og rigets biskoppers erklæring om, hvorvidt eksorcismen (djævl-uddrivelsen) ved dåben skulle afskaffes. Det lykkedes dog ikke kongen at få den afskaffet og frem til 1783 opretholdt man ritualet. Messingfadet som blev lagt over fonten var ensbetydende med, at barnet ikke længere blev neddyppet, men kun symbolsk blev overhældt med dåbsvandet. Reglen var at barnets kirke-dåb fandt sted på den første søndag efter dets fødsel, selv om det var født på ugens sidste dag. Et lille messingfad, blev brugt til dåb af uægte børn. I øvrigt blev uægte børn døbt efter prædiken, mens de andre blev døbt før.

Den gamle navngivningsmåde gav anledning til, at mange mennesker ikke blev benævnt med det efternavn, de havde fået i dåben, men med et kendings- eller kaldenavn, der kunne stamme fra den bestilling, som en forfader havde haft, eller som faderen eller han selv havde, eller været et stednavn eller et øgenavn efter udseendet eller andre ejendommeligheder.

Netop i Tue og Rasmus' tid blev der opsat en række epitafier, mindetavler af byens rige borgerskab på kirkens vægge og på piller for at markere deres lejersted i private gravkamre under kirkegulvet. Større og større blev de i

løbet af 1600-årene og de kom til at fylde kirken og til forveksling lignede de tidens altertavler. I katolsk tid havde de mange sidealtre overfyldt kirkerummet, vægge og hvælv var ofte dækket af kalkmaleriernes billedbibel – billede og tekst i en helhed – f.eks. i Sct. Mariæ oprindelige klosterkirke, men nu var det epitafierne der overfyldte kirkerummet, og de fortalte historien om byens rige borgere og præster “Gud til ære, kirken til zir og giverne til evig amindelse”.

Hvor sad de i kirken

Allerede i katolsk tid var folk begyndt at tage stole og løse skamler med i kirken. Som vi kan se i regnskaberne og på de bevarede relieffer på stolestadegavlene har byens honoratiores og embedsmænd helt fra den store kirkes færdiggørelse i 1560'erne haft deres faste pladser. Våbenskjoldene i kirkens midtergang viser endnu i dag, hvordan adelen og embedsmændene sad i kirken. Våbenskjoldene var som stolene oprindeligt malet i kraftige farver. I nordre sideskib står stolestadegavlene fra borgerskabet dvs. Tuses tid. De står ikke på deres oprindelige pladser, men sat mere eller mindre tilfældigt sammen, med mange borgeres navne og bomærker.

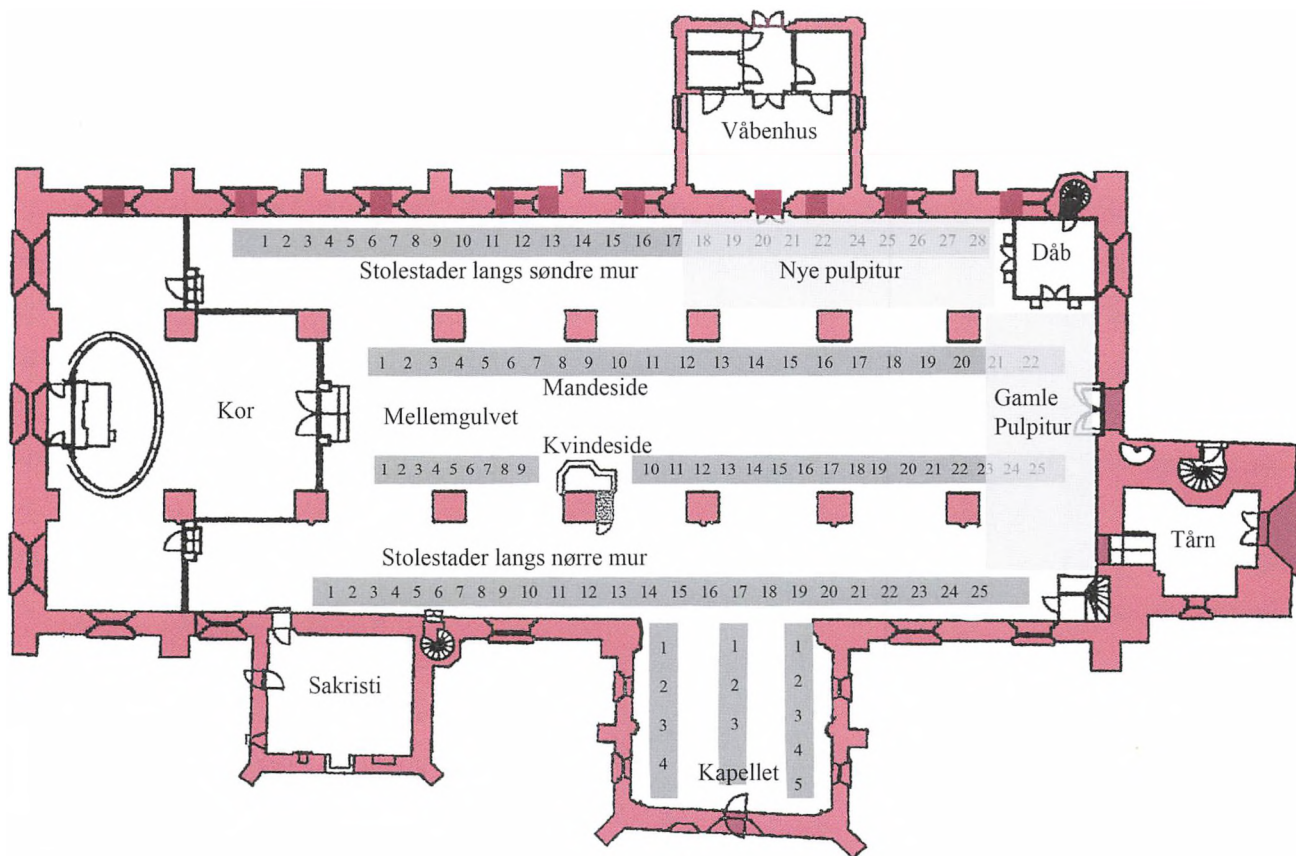
Det var ikke gratis at få plads i kirken. Menigheden måtte betale ret dyrt, og udlejningen var faktisk en af kirkens sikre indtægter, eftersom der ikke var betalte messer mere. Man kunne for 60-80 daler købe sig en stol på livstid for sig og sin familie, men man måtte selvfølgelig selv sørge for at få den bygget. Det siger

Navneskilt fra Hans Kruse og Jacop Hansøns stol i Sct. Olai Kirke.

sig selv at stolene blev meget uensartet. I 1611 befalede Christian 4., at man skulle betale en grundafgift (den kaldes ligefrem jordskyld) på 2 rigsdaler pr. stol pr. livstid, og dertil 4 skilling årligt, ude i sideskibet var prisen kun det halve. De borgere der tidligere havde betalt dyrt for deres stole gjorde vrøvl over denne billige takst. Fornemst var det at sidde så langt oppe imod alteret som muligt, og mellemgulvet (hovedskibet) var finere end sideskibene.

Ud over den årlige jordskyld til kirken havde stolen en værdi, som det fremgår af skifterne.

I 1648 viser regnskaberne at søndre sideskib havde 28 stole, højre side i hovedskibet (mandssiden) havde 22 stole, kvindesiden i hovedskibet 25 stole og nordre sideskib indeholdt 25 stole. I Trefoldighedskapellet der stod åbent ind til kirkerummet var der 12 stole i 3 rækker med kvindestolene imod vest. Ud over disse stole med stodepladser havde kirken mange "klapper" altså siddepladser til menigheden, en del var monteret med hængsler på træværket således at de kunne slås ned ved brug. Nogle stole var uden betaling, det gjaldt numrene 5-8 i mellemgulvets mandsside, idet de henholdsvis bruges til kongens stol (vel byfogden) og byrådets 3 stole, på kvindesiden var stolen nr. 1 forbeholdt slottets personer og langs den nordre mur var nr. 1 skriftestolen og nr. 2 ligeledes forbeholdt slottets folk, og nr. 4. var forbeholdt præstekvinderne.

Rasmus svigerfar Peder Nielsen brygger havde stolen nr. 13 i mandssiden på mellemgulvet fra 1648 til sin død, den var vurderet til 24 daler og den årlige jordskyld var 12 skilling, men det var også et af de fineste steder i kirken, omtrent over for prædikestolen. Her sad han sammen med Jens Mortensen og rådmanden Gallas Clausen.

Jens Mortensen var snedker og stammede fra Thisted, han blev svend i Helsingør 1634. Han har skåret korgitteret i Skt. Olai Kirke. Det ene bogmærke kan ses under bunden på alterstagerne i Hospitalskirken med årstallet 1667 (JMD) Jens Mortensen og hustru Margrethe Hansdatter, der 1669 sammen skænkede altertavlen sammesteds.

Våbenskjold fra kongens stol i midterskibet i Skt. Olai Kirke.

To bomærker fra rådmænd Gallas Clausen (skifte 1669), første segl er fra 7. jun. 1650, det næste fra Skt. Olai Kirke.

Hustruen Ingeborg har haft mulighed at sidde i et af de andre stader på mellemgulvet i kvinnesiden enten nr. 18 eller 23, vurderingen af hans 3 stader ligger på 60 daler og den årlige jordskyld var 12 skilling. Stolen i kapellet nr. 2 på mellemgulvet var vurderet til 6 daler og den årlige jordskyld var 8 skilling, her har familiens tjenestefolk siddet. Den normale praksis med at sidde mænd og kvinder hver for sig, må man have set igennem fingre med i Olai, da kongen i 1616 i et brev til øvrigheden må indskærpe, at han ikke vil tolerere, at man i den danske Skt. Olai Kirke blander sig mellem hverandre, "som vi og kommer udi forfaring, hvorledes sig staar uskikkeligt udi forne Skt. Olai Kirke skal give i det, at baade mands og kvindes personer paa begge sider skal stande iblandt hverandre, hvilket vi vil at aldeles skal være afskaffet ...".

Tue og Rasmus' livssyn

Tegnebogens første sider med de latinske og oversatte citater har Tue skrevet med fornemt kalligrafisk skrift de omhandler liv og død, det syndige liv og det evige liv efter den grumme død. "Vort levned er intet andet uden et løb til døden", som Tue skriver. De sidste 4 sætninger er fra Sirak som i dag hører til Det Gamle Testa-

mentes apokryfe bøger. Siraks bog indeholder overvejelser over den guddommelige visdoms væsens som mennesket skal søge at opnå del i og har lange rækker af ordsprogsagtige sætninger grupperet efter forskellige emner. Sirak var meget populær og har været det langt op i tiden. Siden reformationen havde apokryfer haft deres plads i den danske bibel, hvor de altid var anbragt mellem Det Gamle og Det Nye Testamente. Lægfolk søgte opbyggelse i de herlige historier om guds frygt og heltemod og Siraks bog gav tekster til begravelses- og brudevielsestaler med deres sunde livskundskab. Også Christian 4. skrev Sirak citater om omtanke og forudseenhed i sine latinske brevstile som barn. Tue holder sig helt til kapitel 38 i afsnittet om død og begravelse. Også Davids salmer var umådelig populære i 1600-tallet. Da sognepræsten David Christensen prædikede ved Tues enke Anne Ibsdatters død, var det over teksten fra den 38. Davids salme det 10 vers og i vinhandler Johan Vinandt hjem stod Davids salmer i stor print. Birgitte Skaaning der blev dømt som trolddomskyndig i 1626 (dømt sammen med Marine Urtegaard) havde forinden sin henrettelse læst af Davids 109. salme så længe, til slotsherren Christoffer Basse var blevet syg. Så salmerne blev brugt på både godt og ondt, men populære var de. Ved Christian 4.s død prædikede hr. Rasmus også over en af Davids salmer i Skt. Olai Kirke.

Tues mening med livet udtrykker han klart fra Siraks bog "Livet er intet andet end berejdelse til det evige liv, i dag konge, i morgen et lig, i dag i sin kongelige magt, i morgen i graven lagt". Når man følger de forskellige familie-

medlemmers sygdom og efterfølgende død, der fra de er sengeliggende højst strækker sig over syv dage, er Tue's livsanskuelse også ganske klart – et "memento mori" (husk du skal dø). Familiens liv og helbred afveg ikke fra mange i 1600-årenes Danmark, men datidens gennemsnitlige levealder har man desværre ikke tal på. En ting var sikkert, den enormt store børnedødelighed og kvindernes tilsvarende mange graviditeter og fødsler. Børnedødeligheden var også større i købstæderne end ude i landsbyerne. Sammenlignet med nutidsforhold var en meget stor del af byens indbyggere børn. Men aldersfordelingen må have bølget op og ned alt efter de epidemiske sygdomme, først og fremmest pesten, som har ramt byen i første halvdel af 1600-tallet og især angrebet børnene.

Trolovelse og ægteskab

Ægteskabsordinansen i 1582, bestemte at brylluppet som ægteskabsstiftende var besluttet af rigsrådet og de nye biskopper. Bestemmelsen var uheldig i dobbelt henseende. Som vi ser af Tue og Annes ægteskab i 1610, indførte man herved en ordning, der faldt folkets flertal fremmed og unaturlig. Ægteskabet skulle nu stiftes ved to kirkelige handlinger. Først trolovelsen, der ganske svarede til den tidligere bortfæstning, blot lagde præsten nu ikke sin hånd på parret, når de havde lovet hinanden at ville være ægtefolk. Det næste var brylluppet, hvor præsten viede og bekræftede den indgæede pagt. Det var næsten umuligt, at denne ordning ikke ville blive misforstået. Endvidere

skulle der holdes to fester hvilket de færreste havde råd til. Trods trusler, bøder og straf lykkedes det aldrig øvrigheden at overbevise menigmand om, at et par, der var trolovet, endog af en præst i en kirke, ikke var ægtefolk og havde lov til at leve som sådanne. Offentlig trolovelse var det samme som bortfæstning, den viste sig stærkere end et nyt kongebud. Den forvirring, som ægteskabsordinansen skulle råde bod på, skabte bare yderligere forvirring og Tue og Anne forholder sig da også til den gamle skik uden at få problemer med mester Anders.

I 1659 bliver Rasmus trolovet med Anne Pedersdatter i præsten hr. Hendrich overværelse. Netop ved Rasmus og Anne Pedersdatters situation fortælles om trolovelse med præst, derefter sker den første lysning – Rasmus skriver ikke noget om det med de to næste lysninger, men de må så have fundet sted i december, før Rasmus og Anne endeligt kan blive viet sammen den 8. januar. Trolovelsen blev først helt afskaffet som offentlig handling i 1799.

Når et bryllup (dvs. selve vielsen) skete i en kirke var det altid om søndagen, men den 7. maj 1647 var en torsdag hvor det altså foregår i hjemmet. Hr. Niels Munch velsigner parret og gæsterne er i vældig god stemning. Vi forestiller os gæsterne der går til bords efter velsignelsen. Bordet er dækket med tæpper og duge, over det sted hvor bruden og brudgommen sidder, hænger ofte en vævet bordhimmel. Store ølkrus med bryggerens eget bryg og måske også det gode tyske øl står på bordet og der serveres hvedebrød, kringler, sukergodt, sukkerpyramider og syltede jordbær. Boutciller

med Rhinskvin krydret med sukker serveres i store kander.

Maden ligger på fad af tin, og vin og øl drikkes af træ og sølvbægre, samt kander. Mange høje tynde vinglas havner, inden festen er slut som regel i skår på gulvet. Til de mange

retter hører især fjerkræ og mon ikke slagter- og bryggerfamilien har kunnet sætte gode stege på bordet, og dertil flere slags fisk fra Sundet. Brylluppet varer endnu i to dage. Jo fornemmere jo længere og dyrere. De nygifte bosætter sig i brudgommens hus.

Et muntert selskab 1618. Tegning af Isaac Isaacsz der boede og arbejdede i Helsingør.

Dåb, faddere og begravelse

Når en fødsel var vel overstået, fandt dåben sted få dage efter fødslen, meget ofte i hjemmet hvis der var risiko for at barnet ikke overlevede, men det har ikke været tilfældet for Annes fødsler, hvor alle 6 dåbshandlinger finder sted i Skt. Olai Kirke.

Hvordan dåbsgildet har fundet sted i slagterfamilien skriver de ikke noget om, men fra andre beretninger kan vi gætte os til forløbet, som det måske har fundet sted. Efter selve dåben har følget begivet sig med barnet til familiens hjem måske i Sct. Anna Gade, hvor Tue og senere Rasmus har taget imod og takket gudmoderen og de øvrige faddere. Derefter er alle i følget gået ind og hilst på barselkone Anne og lagt deres gaver til hende på sengen. Hvorpå man er gået til bords og festet for slagterparrets førstefødte. Barselgilder kunne varer i flere dage. Senere blev der også festet, når moderen holdt sin kirkegang efter at hun nu ikke mere blev betragtet som uren og kunne komme ind i kirken igen.

Tredive års ægteskab blev det til mellem Tue og Anne Ibsdatter, men anden julnat 1639 blev Tue syg, gik til sengs og lå til om morgenen nytaarsaften. Kirkens øverste kapellan Peder Christensen kom til slagtergården hos den syge og gav det hellige sakramente til den døende. Derefter lå Tue til Helligtrekongers aften 1640 om natten, da klokken var imellem 12 og 1, hvor han døde. Han blev begravet 2 dage efter på den Danske Kirkegård, hvor sognepræsten Peder Lange prædikede over ham. Gravstedet kostede 1½ daler, og da man ønskede den finest

mulige begravelse blev der betalt yderlig 3½ daler for ringning med alle kirkens 5 klokker. Vi ved ikke noget om hvordan selve begravelsen fandt sted hverken for Tue eller for Rasmus og heller ikke for nogle af de øvrige personer som er nævnt i tegnebogen, men som ved så meget andet dengang og i dag var det økonomien der i sidste ende afgjorde det, og ifølge forordninger af den 1. maj 1624 var der helt klare priser for hvordan den sidste fest kunne afholdes.

Den ønskværdige død i 1600-årene krævede, at den døende var ved fuld bevidsthed, så man kunne modtage det hellige sakramente af præsten og syndforladelse. Med sig i hjemmet havde præsten hjemmekalken med vin og brød.

Den døende modtog sakramentet efter at have aflagt trosbekendelse, og kunne han eller hun ikke tale, råbte skriftefaderen formaninger og skriftesteder over den døende. Derefter ville præsten råbe om han troede på Jesu Kristus, kunne den døende ikke tale, skulle man give et tegn på at det var forstået. En ond død kunne være den som Rasmus bror får i 1640 Rasmus nævner ikke noget om hjemmebesøget af præsten, kun den ligprædiken som Peder Christensen holder over ham. Rasmus ønsker at Gud giver ham og alle tro kristne sjæle det evige Himmerige, efter døden det evige liv, amen i Jesu navn, amen. Vi må håbe på at det har været nok til at give hans stakkels bror adgang til himmerige.

Den ligprædiken som, blev holdt ved alle de nævnte begravelser i Tue og Rasmus familie, har tilsyneladende passet de efterladte.

Det var præsten der så til den døendes leje og ikke bartskeereren eller den kloge kone (me-

Skt. Olai Kirkes døbefont fra 1579 indrammet af gitterværk fra 1656. Her foregik al dåb indtil 1929.

Altersæt til hjemmeberettelse er fra 1650. Det brugtes når præsten besøgte syge og døende.

dicinske læger kunne den almindelige borger ikke betale). Det gjaldt først og fremmest om at søge Gud og sjælens frelse.³⁰

Der var faste priser på de ydelser folk forventede af kirken. Ønskede man sang ved begravelsen, kunne man, hvis der var råd betale

for hele skolen. Hvis skolemesteren, alle fire hører og alle børnene deltog i 1624 betales 4 daler, det kostede 1 mark ekstra hvis der skulle synges for korsdøren. Billigere var det hvis kun den halve skole deltog og skolemesteren fulgte liget, også her kostede det ekstra, hvis der skulle synges for korsdøren eller over graven. Mange måtte nøjes med en lektie (klasse) til 3 ½ mark. Så var der de fattige, der

³⁰ Sode-Pedersen, Anders: Den sidste dans, Siden Saxo nr. 1, 1998

blev begravet på den nye kirkegård ved Nygade. Her var ordningen den, at eleverne årligt fik en engelsk klædning, men så havde de også pligt til altid at stille op og synge for de fattiges lig.

Kirken skulle have penge for at klokkerne skulle ringe inden begravelsen, her betaltes der 2 daler for den store klokke, hvor hver af de mindre klokker 3 mark = 1½ daler. For spir klokkerne hver 1 mark dvs. ½ daler i alt 4 daler for dem alle. Ved Tue's begravelse bliver regningen på 3½ daler, men priser kan jo være lidt ændret 16 år senere. For øvrigt må der ikke ringes med nogen klokker for lig før end kirkeværgen, der står for regnskabet, har befalet det og fået pengene.

Næsten alle personer der nævnes i tegnebogen er blevet begravet på Danske Kirkegård. Her betalte man graveren forskellige priser for et barn under 7 år, og for at holde graven i hævd med tørvs pålæggelse, dernæst priser for et lig under 16 år og ditto priser for tørvs pålæggelse og dernæst priser for et gammelt lig fra 16 år og opefter 1½ daler og for tørvs pålæggelse 1 daler. Ingen må tage mere i hævd end den afdødes grav strækker, uden at det sker med kirkeværgens tilladelse og kirken får betaling for det.

Endelig var der klokkerens løn for klokke-ringning efter begravelse. Og her er det blot 2 mark for de forskellige klokker og man må ikke give mere i drikkepenge end 1 mark og ingen derover. Klokkerne må ikke ringe længere end den tid, hvor liget bæres fra huset indtil det bliver nedsat i graven uden nogen personsanseelse (ligegyldigt hvem) såfremt klokkeren ikke vil have forbrudt sin tjeneste.

For en grav i kirken betales graverlønnen 5 mark, på kirkegården 1½ mark, til et lig under seksten år 1 mark, men 2½ mark når frosten er hård og for et stort lig, for et ungt menneskes lig 1½ mark, og endelig må ingen grav på kirkegården mures over jorden højere end 1 mursten tyk fra jorden uden stenen eller træværket. Hvis der ligger grave som allerede er højere, skal kirkeværgen lade dem afskaffe.

Bedekvinder betales for at bede for et barn 1 mark og for et gammelt lig 1½ mark. Hermed forstås sandsynligvis at gøre den døde i stand, med ligtøj, tørrede duftblomster m.m. De døde blev lagt på ryggen i kisten, men en sjælden gang afviger man fra denne skik. Maren Anders Bysvend havde efter råd lagt sin døde søster på siden i kisten, for at "de skulle dermed ophøre at dø". Sagen kom for retten, og borgmester og råd samt sognepræsten Peder Lange, som samme dag præsiderede på rådstuen, bestemte, at liget skulle graves op og lægges "ret udi kisten, som et kristent menneske ordentlig lægges og bør lægges". Dertil hørte også hænderne samlet til bøn.

Horoskoper og astrologi i 1600-årene

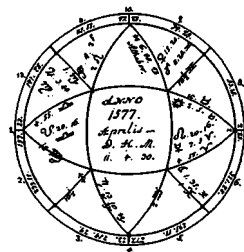
Religion og videnskab gik i 1600-tallet op i en højere enhed, og til videnskaben hørte også astrologien, astronomi og alkymi. De kunne ikke adskilles for de var skabt af Gud. Tyge Brahe ville med sine nye konstruerede måleinstrumenter vise at målingerne af himmelrummet skulle være nøjagtige, ellers kunne man

ikke sætte et ordentligt horoskop. Folk, der havde råd, fik lagt deres horoskop. En holistisk måde at anskue verden på, dvs. en verden der bestod af helheder, der udviklede sig fra mindre til mere komplicerede dannelser. Stjernerne og planeterne stilling var afgørende for menneskens liv. Spådomme derimod blev praktiseret af spåkoner, og de har ikke hørt til byens øverste lag. I fortegnelsen over byens fattige i 1630 bor spåkonen Anne Bjørnsdatter i Klosteret i Fiolgade og hun betaler bare en mark i byskat. Den sønderjyske gårdmandsslægt på Fladstengården i Sønderjylland, nævner ikke stjernetegnene i deres bog bortset fra to gange i 1589 og 1605. Men de kan jo have drøftet dem senere blot ikke noteret dem i optegnelsesbogen. En søn, der overtager skriveriet i 1626, nævner heller ikke stjernetegnene kun de forskellige faddere ved dåben.

Et berømt horoskop fra samtiden, som kan være til hjælp for forståelse af Tue og hans families verdensopfattelse er det Frederik 2. gav Tyge Brahe besked på at sætte for den kommende konge den 12. april 1577 (Christian 4.) Forskellige udsagn har gjort, at man har tvivlet på, om Tyge selv troede på sine evner som astrolog, i hvert fald mente han, at mennesker under alle omstændigheder selv kunne gøre noget for at undgå en forudsagt ulykke, og han brugte megen tid på at tilpasse sine astronomiske studier til astrologien.

Tyge Brahes horoskop skrevet på latin indledtes da også med et vist forbehold: "vi er ikke i nødvendighed underlagt stjernernes indflydelse, for der findes i mennesket noget guddommeligt, hævet over stjernernes kreds,

hvorved vi, hvis det dyrkes, i ringere grad vil være afhængig af stjernernes bestemmelser". Men planeterne indflydelse på Christian 4.s senere liv, Venus, Mars, Saturn Merkur, Jupiter samt stjernen Alhabor (Sirius) og ikke mindst solens placering fik tilsyneladende betydning for prinsens skæbne. I forhold til Tue Jensen og købmanden Rasmus Thestrups horoskoper tager Tygo Brahe ikke månen med i sin betragtning. For Tues vedkommende bestemmer man planeterne stilling i forhold til månen, og planeterne stilling (gode himmeltegn) som betydning for helbredet, åreladning og kopsætning. Tyge Brahes drager langt videre slutning ud fra planeterne stilling, og bestemmer prinsens skæbne for tapperhed, glæden ved jagt, spil og selskabelighed, rigdom, livets alvor, god forstand og interesse for kunst og videnskab, held og holden afstand fra sager vedrørende religion og gejstlighed, samt et ærefuldt liv. Danmarkshistoriens nok mest berømte og vellykkede horoskop.

*Christian 4.s horoskop som Tycho Brahe stillede på Frederik 2.s ønske ved prinsens fødsel.
Horoscop Regis Christian IV.*

En anden i samtiden kendt astrolog, var Sophie Brahe, Tyges søster, som i 26 år boede i Hel-

singør. Tyge fortæller selv om hende, at hun på kort tid lærte sig selv astrologiens grundregler, dels ud fra latinske forfattere, som hun på egen bekostning lod oversætte til dansk, dels ud fra tyske forfattere i emnet (et sprog hun var god til). Det er nok tvivlsomt om Sophie Brahe har stillet horoskoper for folk i byen, der må have været en afgrund af standsforskel mellem slagterfamilien og den højlærde enkefrue, der med et mindre tjenerskab boede i sin gård i den gade, der senere fik navn efter hende. Den ellers lærde Sophie kunne tilsyneladende ikke latin nok til selv at klare de latinske forfatters grundregler for astrologien. I 1613, da hun var blevet enke, må hun være flyttet fra Prag hvor hun boede med sin anden mand Erik Lange. Fra omkring 1616 til sin død i 1642 boede hun i Helsingør hvor hun dyrkede sin slægtsforskning. Hun udarbejdede en slægtsbog på ikke mindre end 900 sider, som blev renskrivet i 1626, med flere tilføjelser og dertil en række kopibøger, samtidig førte hun en stor korrespondance med slægtsforskende adelsdamer. En lille sidehistorie som måske berører Ties mærkelige fejlskrivning om sit fødselsår er beretningen om Live Larsdatter, der var ansat først hos Tyge Brahe senere hos Sophie Brahe.

Live skulle angiveligt være født i 1575 og død i 1698 124 år gammel og hun påstod selv at have været ansat hos både Tyge og Sophie Brahe. Muligheden for at blive 100 år har altid fascineret folk og forskere. Live selv blev malet af den hollandske maler Pieter van der Hulst i slutningen af 1600-årene. Over hele Europa dukkede der, især efter 1600, personer op som påstod, at de var langt over 100 år

gamle. Men vi tror ikke på, at Tue selv har villet snyde med datoen, han har skrevet forkert og ikke rettet det, blækklatten over 5 tallet kan være en fejlrettelse i stedet for rettelsen af 38 til 83, og senere har Rasmus, barnebarnet og oldebarnet ladet det være, måske som et eksempel på tidens aldersfascination. Vi ved det ikke. Kirkebøgerne, hvor årstallet skulle stå, kom først til i 1645.

Uægte børn

Når Rasmus nævner 20 uægte børn, der dør under den store pest i 1655, skyldes det de særlige regler for behandlingen af børn født uden for ægteskabet. Blandt de mange regler som gjaldt de "uægte børn" nævner Rasmus reglen fra 1607, at de heller ikke måtte døbes sammen med ægtefødte børn. Den regel gjaldt i mere end 150 år. Når sognepræsten modtog den nyfødte, blev barnet stemplet som ægte eller uægte. Var barnet uægte, var der mange steder specielle sider i kirkebogen til dem, og meget nidkære præster skrev at nu kom NN med sin horeunge. Nogle præster vendte endda kirkebogen på hovedet og skrev barnet ind bag i bogen. Alle, ægte som uægte, blev dog ved dåben indlemmet i menigheden. I Skt. Olai havde man – godt nok lidt senere – til dåb af de ægte et fornemt sølvfad fra 1690 skænket af to Gudsborn "som ikke villet være deres navn bekendt". Til de uægte børn fandtes et glat messingbækket anskaffet 1649 for 1 daler, minus 4 skilling. I Christian 4.s reces af 1643 hed det bl.a., at den der beligger nogen kvinde,

» År 1691 malede Pieter van der Hulst et portræt af den gamle kvinde Live Larsdatter. Live arbejdede for Sophie Bruhe og det blev sagt at hun levede 123 eller 124 år og blev kendt for sit "mirakel plaster".

skal betale bøde til sit herskab 12 rigsdaler, og kvinden skal betale 6 rigsdaler, og de skal begge stå til offentligt skrifte dvs. i menighedens påhør i kirken. Hvis de ikke har midler til at betale bøde med, straffes de efter deres formue og med fængsel. Sker det mere end en gang, og er det med berygtede kvindfolk, straffes han på formuen og kroppen med fængsel og hun tredje gang uden nåde til kagen. Efter tre gange kunne der idømmes livsstraf. Ifølge kæmnerregnskaberne fra 1645 skulle både kag og træhest findes på Torvet, og ved hvert hjørne stod en gabestok beregnet til afstraffelse for ulovlig handel som ovenfor nævnt, men også dårlig opførsel i kirken.

Sct. Mariæ Kirkes regnskaber nævner, at den 29. april 1670 betales smeden for et halsjern 3 mark, efter hans excellences befaling, det skulle sættes ved "kirkeristen hos Johannes Kirkegaard"³¹ (det er kirkegården mellem Sct. Mariæ Kirke og Hestemøllestræde). Også ved Olai Kirke var man forsynet, da der i begravelsesbog 1646-96 nævnes år 1671 i anledning af "begravelse næst ved hjørnet, hos gabestokken".³²

31 Sct. Mariæ Kirkes regnskabsprotokol 1670-71, opslag 50

32 *Danmarks Kirker: Helsingør Domkirke, 1965, side 52*

Helsingør i pestårene

Forskellige epidemier optrådte med 2-10 års mellemrum hvoraf i hvert fald flere år også var pestår. Bøsseskytte Jon Olafsson på Kronborg skriver i sine erindringer: "Det aar jeg tjente paa Kronborg Slot, som var 1620, var der en stor pest i Danmark, saa der paa Sjælland døde 7.000, i Norge 4.000 og i Jylland 5.000 mennesker".³³ Tallene er ikke for høje, pesten begyndte som sædvanlig i foråret i København 1619, hvor mindst 7.000 døde. Jon beretter videre: "at det var forbudt dem, der tjente paa slottet at gaa ind i forpestede huse" og derefter fortæller han hvordan de er på besøg i et hus, hvor en af deres kammerater ligger syg. De går ind til husets forstue og står i husdøren, hvor de råber til konen hvordan han havde det. De fik, at vide, at han havde det bedre og går i den tro at ingen havde bemærket deres besøg, men som Jon skriver: "at ingen kan se noget uden at fortælle det igen, som ordsproget siger". Men sagen fik et videre forløb, og de måtte stå til regnskab overfor vagtmesteren. Almindeligvis kom pesten til byen i april-juli hvilket ikke er så mærkeligt eftersom der først var sejlands i Øresund i sommerhalvåret. Derefter nåede pesten sit højeste i efteråret for at forsvinde i løbet af vinteren. I alle pestår er der kommet

33 Jon Olafsson: kap. XV, side 106

Anno 1575
Efter Ludvig den 12. Konges
Forskrifft siges og hede.

◀ *Niniantavlen for Skotlands apostel horte til den helsingørske skotske befolknings alter. Tavlen har hængt i Skt. Olai Kirke og mindet sognebornene om gabestokkene på torvet og foran kirkerne. Tavlen var på Tue og Rasmus' tid godt hundrede år gammel.*

»» *Doden i skikkelse af en knokkelkvind riber spædbarnet og den lille pige fra den fortvivlede moder. Teksten på maleriet fra 1600-tallet lyder: "Det hjælper ej at sige nej, med døden må vi vandre, al verdens gang den vej så trang, tillige med hverandre."*

rigtig mange tilrejsende til byen, som i forvejen må være smittet med pest. De år hvor der to år efter hinanden er udbrud kan skyldes at bakterierne har ligget stille i vinteråret og så igen er brudt ud i den varme halvdel af året. Pesten var en sygdom, der først og fremmest tog børn. Spædbørnsdødelighed var man vant til, men pesten tog også de større børn, og det var hårdt for familierne. Som i året 1619, hvor Tue's to piger dør med en måneds mellemrum. I året før fik kæmneren ordre til at skaffe et

sygehus. Det blev Christen Sværdfegers hus på Sanden, som byen siden købte for 20 daler. Og udstyrede med to sengesteder. Det hus gik siden under navnet Pesthuset. Ikke nogen stor kapacitet i forhold til det antal af døde som Tue angiver.

Tue angiver dødstal for året 1629-30 på 1.118 hvoraf 200 er børn. Også 1636 er pestår i Helsingør, i Jylland kaldes året 1638 for "Barnedøden". I 1636 blev der begravet 755 personer fra Skt. Olai, og værst gik pesten ud over

de mange fattige i fjerde fjerding. Barbereren tilså de syge, og man forsøgte at rense luften ved at ryge med enebær og stillede en spand med løg eller ulæsket kalk i stuen. Seks mænd i sorte voksdugskapper vandrede om i gaderne og læssede lig på ligbåren for at føre dem op til det hjørne på den Ny Kirkegård, hvor de fattige og de som døde af pest blev begravet.

Som centrum for skibsfart og handel var det ikke mærkeligt at byen ofte fik disse epidemier. Men ligesom i det øvrige Danmark ophørte angrebene i 1650'erne og i Helsingør sluttede den helt store epidemi i 1654 som også Rasmus beretter om. Først i 1711 vendte pesten tilbage til byen, hvor hovedsagelig København og Helsingør fik formindsket deres befolkninger med en tredjedel. I 1654 udstedte Frederik 3. en anordning om, "hvorledes i Helsingør i sygdommens tid forholdes skal". Gader og rendestene skal renses, ond luft og stank afværges, svin skal fjernes fra byen. Ingen må føre klæder fra befængte huse. Hvor sygdommen er begyndt, skal vinduer og døre til gaden holdes lukkede. Er det hos en bager, må han ikke holde brød til salg. Ligene må ikke ligge ubegravede længere end til tredje dag. Alle bryllupper, værtsskaber og forsamlinger forbydes, og af ligfølget må kun to af de nærmeste slægtninge gå ind i huset. Endelig skal enhver, som bliver angrebet, bruge nadverens sakramente og "udi tide søge raad og middel hos pestmesteren".

Etatsråd og landkommissær Johan Monrad, der var 11 år da pesten hærgede i København i 1654, skrev i 1689 sin selvbiografi, at kirkeklokkerne i 1654 ringede til begravelse fra tidlig morgen til sen aften.

Kongens død og mirakler i byen

Mens Rasmus i februar 1648 øjensynligt havde et ærinde i Frederiksborg er Christian 4. død, og der sker sære ting og undere hjemme i Helsingør. Rasmus beskriver hvordan skilderier hos Hans Pedersen, den kongelige majestæts Øresundstolder (han var død 1645) artede sig. Tolderen havde sin gård på Stengaden op imod slottet. Her boede nu hans arvinger og i hjemmet hang 12 glastavler. Når vi kender til Hans Pedersens billeder skyldes det at maleren Casper Kegelhoff, havde vurderet dem i tolderens boskifte i 1645. 12 tavler med glas måtte være de oldenborgske konger og forgængerne bl.a. Margrethe den 1. hvis negl på højre tommelfinger bløder og Frederik 1. som får næseblod. I byen blev der ringet med slotsklokkerne og alle klokkerne dvs. også dem i de to kirker. Man har undret sig i byen over hændelserne, men måske ikke mere end at man i nutiden flere steder i verden stadig kan opleve snesevis af grædende madonnastatuer og ikoner. I den russisk-ortodokse kirke i Bredgade i København, har man i vor tid konstateret, at der af uforklarlige årsager dryppede salte tårer ud af øjnene på en madonnastatue. Fra en madonnastatue i Korea flød i 1992 en rød væske i 700 dage som ved analyser viste sig at være menneskeblod. I Civitavecchia udenfor Rom blev i tusindvis af mennesker i 1995 vidne til at en Mariastatue i alt 14 gange græd blod.

» Bartskeereren er ved at lægge et omslag om en patients fod. Malet af Isaac Koedijk ca. 1650.

Heller ikke her kunne videnskabsmænd finde en naturlig forklaring.

Christian 4.s død var noget ganske særligt. Vel var han efter tidens normer en gammel mand 71 år, men han havde været rigets konge i 60 år og regent i 52 år. Også helt forståeligt, når man i dag tænker på de byer han fik bygget, som stadig bærer hans navn, slotte, Københavns Tøjhuskompleks med havn og fæstninger, Rundetårn, kirker, Børsen, Nyboder osv. Alle bisper skulle sørge for – at der overalt i deres stifter såvel i landsbyerne som i købstæderne – blev ringet hver dag i en ½ time fra kl. 12, indtil kongens begravelse havde fundet sted. Fra den 29. februar til den 18. november blev der fra Skt. Olai Kirkes klokketårn ringet ½ time med den største klokke, hver eneste dag i 263 dage. Men skulle man ved hans død gøre regnskab over rigets stilling i forhold til det rige, han overtog efter sin far, bliver det uvægerligt et negativt regnskab. Han overtog et veladministreret rige med en god europæisk position og afleverede i stedet et uoverskueligt politisk og økonomisk kaos, hvis stilling som europæisk magtfaktor var sat over styr.³⁴ Men det var ikke sådan købstadens borgere opfattede kongen og rigets situation. På mange billeder havde kongen ladet sig fremstille som en drabelig kriger med guddommelig bemyndigelse, mange borgere havde da også kongens kontrafej hængende såvel som dronningens. I almuens bevidsthed blev kongen ud over at være leder af det kristne fællesskab også almuens forestilling om kongen

³⁴ Heiberg, Steffen: En europæisk statsmand, 2006, side 458

som “husbond”, den store imponerende faderskikkelse, der deltog i sine “børns” liv, på en måde som gjorde ham virkelig og nærværende.

Rådmand og købmand i Aarhus Rasmus Thestrup havde en knap så farverig beskrivelse af kongens død i sin tegnebog: “den 28. februar døde vor naadige herre kong Christian den 4. i sit alders 71 år – 6 uger, 1 dag, i regering på det 52 aar, ringet siden alle klokkerne her i landet til den 18. december, han blev begravet”. Rasmus Thestrup tager lige fejl i datoen for kongens begravelse som var den 18. november. Rasmus Tuesens historie fra Helsingør var nok almuens forestillingsverden mere end den nøgterne købmand i Aarhus. Der sker tilsyneladende ingen mirakler i Aarhus, i hvert fald ikke nogen, købmanden finder værd at referere.

Den blodigste søkamp i Norden

Søslaget, som Rasmus beskriver i tegnebogen den 22. og 29. oktober, regner man med til et af de større søslag i verdenshistorien og blandt de mest blodige søkampe i Norden. Slaget foregik så tæt på land, at beretningerne derfra er talrige. Karl 10. Gustav opholdt sig før og under slaget på det belejrede Kronborg, sammen med sin søster og en lang række rådgivere. Den 26. oktober havde kongen drøftet med sine rådgivere, hvordan kampen skulle føres mod hollænderne. Kongen valgte at lytte til den landmilitært uddannede Wrangel der anbefalede, at man blev i Sundet, hvilket var en “utilgivelig fejl, og skæbnsvanger fejl” som kongen angrede resten af livet (som ikke blev

så langt), mens de søkyndige admiraler havde anbefalet at sejle ud og tage kampen i Kattegat; netop den 24.-26. oktober var vinden sydlig og havde været gunstig for et slag i åbent vand.

Den 29. oktober 1658 var vinden gået over i vest-nordvest, gunstigt for hollænderne, og klokken otte om morgenen lød der et kanonskud fra Endracht, ført af flådens øverstkommanderende Jacob W. van Obdam, det var tegnet til at flåden skulle lette og indtage kampformation. Ved ni-tiden stod flåden ind i Sundet lidt øst for farvandets midte, dvs. omkring 1.700 meter ude. Det første skud, et løst salutskud, blev affyret af den svenske konge på Kronborg. Da salutten – det svenske løsen på fire skud – ikke blev besvaret, fyrede kongen med skarpt, signalet til almindelig beskydning fra Kronborg og Helsingborgs bastioner og skanser. Det som Rasmus beskriver “da gik den hollandske flåde her udi gennem Sundet og blev der skudt mange stykker (kanoner) efter dem fra Kronborg og Helsingborg og ingen traf”. Imidlertid må nederlænderne havde regnet ud, at kanonerne ikke rakte så langt, og med vinden i ryggen var sejladsen så gunstig, at man ikke behøvede at krydse Sundet. Den imponerende svenske flåde der lå syd for Kronborg var også lettet, men den fik modvind og måtte krydse sig frem til fjenden.

Efter 6 timers kamp trak den svenske flåde sig tilbage under Kronborg, mens den hollandske flåde mødtes med de danske skibe ved Hven og sammen sejlede de til det belejrede København.

På svensk side tabtes 5 fartøjer hvoraf tre erobrede, ca. 500 døde og sårede, samt ca.

400 som blev taget til fange. I øvrigt var en fjerdedel af de svenske skibschefer hollændere. De hollandske tab var omkring 700, heriblandt to admiraler. Dernæst mistede de Bredeode og fik store skader på en række skibe, først og fremmest Eendracht.

Den 18. november skriver den svenske embedsmand Ekeblad på Kronborg hjem, at der både i København og Helsingør er stor mangel på ved, så de brænder de fleste huse her i byen. Her er en meget dyr tid og det bliver værre og værre. To dage efter skriver han, at der kom udsendinge fra den hollandske flåde for at afhente Witte de Withs lig – men de fik det først med et halvt år senere.

Inden sin død havde viceadmiral Witte de With sagt: at det havde gået hårdere til end nogen kamp i den engelske og spanske søkrig. Admirals lig blev efter kampen balsameret af svenskerne og fremvist på Rådhuset i Helsingør og i januar 1659 blev liget med en æresvagt bestående af 12 hellegardister i sørgedragt overdraget danskerne og derefter henstillet på Toldboden. Først den 12. september 1659 blev det ført til Rotterdam, hvor viceadmiralen endelig blev begravet.

Den danske præst Anders Matthiesen Hjørring skriver i sin dagbog om Københavns belejring, at Kronborg skulle forlades på den sjette uge efter freden var sluttet: “da skulle de været uddragen fra Kronborg og kvitteret slottet og fæstningen førend den 8. juli, saa de havde vel tid at skrabe sammen udi sex uger, men det var dem ikke nok, uden de skulle tage sig 10 dage flere til at blive paa slottet at samle over,

Tegneren van der Velde sejlede rundt i en lille galiot imellem de kæmpende skibe. Sandsynligvis for admiralitetet i Amsterdam.

hvad de kunne af landet”.³⁵ Københavnsfreden havde bestemt, at Kronborg skulle bruges som udskibningssted for alle svenske tropper, og være rømmet 6 uger fra fredsslutningen, dvs. den 8. juli, men Rasmus skriver altså den 18. juli. Rasmus ser svenskerne marchere ud fra Kronborg og danskerne ind. Ikke uden bitterhed skriver præsten Anders Matthiesen Hjørring, at svenskerne skulle bruge 10 dage ekstra

35 Matthiesen Hjørring, Anders, side 252 og note 568

til at få skrabet alt det krigsbytte de kunne sammen. Mærkeligt nok nævner Rasmus ikke plyndringerne med et ord.

Det udplyndrede Kronborg

Den 18. juli 1660 ser Rasmus svenskerne marchere ud fra Kronborg og danskerne ind. Ved flere lejligheder havde Karl 10. Gustav og hans dronning Hedvig Eleonora holdt hof på

Frederiksborg Slot og Kronborg fra oktober 1658 – september 1659 hvor de flyttede frem og tilbage. Samtidig berøvede dronningen slottet store mængder værdifuldt inventar, som blev bragt til Stockholm og senere til slottet Drottningholm udenfor Stockholm. Det var under opførelse og blev endelig færdigbygget i 1662, nu som bolig for enkedronning Hedvig Eleonora. Carl Gustav Wrangel der i flere årtier havde været hærfører i Europa, supplerede sin store fyrste samling af krigsbytte til sit nybyggede slot Skovkloster syd for Uppsala, med bl.a. Helsingørs bøddelsværd, ligeledes Kronborgs store klokke som i 1640 var hængt op i tårnet efter at støberiet af klokken havde taget 4 år og voldt bøssestøber Hans Kemmer i Gethuset megen hovedbrud, inden den blev færdig i støbcovnen i Helsingørs Gethus. Tårnet blev skudt i grus ved bombardementet den 6. september 1658. Klokkerne blev taget med til Stockholm og senere omsmeltet til Hedvig Eleonoras nye kirke. Samtidig blev både Frederiksborg Slots og Kronborgs fornemme springvand samt Frederik 2.s tronhimmel taget med. Den senere danske forargelse over svenskerne krigsbytte, som den svenske konge, dronning og generaladmiral Wrangel havde taget, fulgte til en vis grad en præcedens som stammede fra Tredivårskrigen. Svenskerne kunne forsvare deres handlinger rent juridisk med en henvisning til "krigens ret". Plyndring var tilladt, folkeretten gav ikke blot den, som fører en retmæssig krig, men enhver, som formelt har erklæret krig – og den ret havde svenskerne jo – ejendomsret uden indskrænkning til det, som det kan lykkes at fratage fjenden. Krigs-

bytte bliver derefter dér, hvor det er ført hen. Eller sagt med de gamle ord "Krigsbytte og det at fylde lommerne og et part vognlæs eller hundrede med den slagtes ejendom ansaas for sejrherrens ret".³⁶ Spørgsmålet er hvor meget helsingoranerne og Rasmus så, at svenskerne førte med sig. Det, som de har fulgt med i, var at kongen besøgtigede de nyopførte fæstningsværker som svenskerne under Erik Dahlbergs ledelse havde opført. Indkvarteringen i Helsingør kostede byen dyrt. Heller ikke Lunde have gik ram forbi. Således var blytaget stort set væk, og man kunne fristes til at tro, at det har været brugt til støbning af kugler, men det ved vi ikke noget om. I hvert fald bliver lysthuset restaureret, men ikke før i 1680-81, hvor Christian 5. var konge.

Tue og Rasmus' omgangskreds

Blandt de mange personer som nævnes i Tue og Rasmus' tegnebog er der foruden familien mange håndværkere, men mærkeligt nok ikke så mange slagtere. Ligesom ved valget af faddere til børnenes dåb, får vi for det meste via deres offentlige hverv navnene på de borgere som var deres omgangskreds. Ved at læse boksifterne efter deres død, mandtal over byens borgere i forbindelse med indkrævning af skatter, Byens rådstuearkiv og tingbøgerne får vi lidt at vide om deres hjem og sociale status i byen og i bedste fald deres adresse.

³⁶ Ditlev Tam: Retten til krigsbytte, side 15 i Steffen Heiberg; Christian 4. og Frederiksborg

Grydestøberen i Sudergade

Daniel Torsen Grydestøber, som Rasmus var takserborger sammen med i 1653, boede fra 1643 og til sin død i 1667 i sin gård med have i Sudergade, og på et tidspunkt havde han et "hus ned til strædet til den Nye Kirkegaard". Han blev begravet på kirkegården ved Olai Kirke. Daniel havde været gift to gange, og ved hans død sad enken tilbage med sønnen Daniel Danielsen på bare 7 uger. Daniels datter af første ægteskab var blevet gift med en kobbersmed og var for længst fløjet hjemmefra. Daniel Torsen har sandsynligvis haft sit værksted i Sudergade, selvom det ikke fremgår af skiftet. Det var en gård med to små boliger vurderet til 600 daler, mens huset ud til den Nye Kirkegård på strædet dvs. den nordligste del af Stjernegade kun var til 80 slettedaler. Derudover havde han et stolestade i Oxernes kapel i sognekirken. I 1645 betalte grydestøberen og hans hustru sammen med tjenestepigen Bente hver 1 ort i kopskat.³⁷ Tilsyneladende boede familien i alle årene i byens 3. fjerding, dvs. svarende til i dag Sudergade 14-16. Netop i området Sudergade-Kampergade har der fra 1500-1600-årene arbejdet grydestøbere, hvis værksteder bl.a. bestod af dybe smeltegruber, hvor malmgryderne blev støbt. Under renovation af fundamentet for Erik af Pommerns statue på Torvet fandtes ved arkæologisk udgravning i 2009 et helt grydestøbeværksted fra omkring 1600. Også i Sudergade omkring det sted, hvor Daniel havde sin gård blev der

37 Oplyser mandtal over byens borgere til kopskatten

ved arkæologiske udgravninger fundet skår af malmgryder. I Kongensgade er der ligeledes fundet spor af grydestøbning. Et bomærke fra et skår på Axeltorv havde et stort T, hvilket er tankevækkende, når nu grydestøberen hed Torsen. Enhver form for støberier har krævet høj varme og glødende metal, godt at have den slags værksteder i byens udkant ligesom det kgl. Gethus i Kongensgade.

Gryden med mestermærket T fra Søborg sogn, blev erhvervet af Nationalmuseet i 1884, den kunne være lavet af Daniel Torsen.

Kræmmer Jørgen Grøn

Tingmanden der nævnes i 1650 Jørgen Grøn kunne tilsyneladende lidt af hvert, første gang han nævnes i 1642, er han skoflikker, samme år kaldes han for skrædder og begge gange bor han i byens 1. fjerding. I 1643 er han flyttet og ernærer sig nu som ugift skoflikker og bor i 3. fjerding. To år senere er han igen flyttet tilbage til byens 1. fjerding, hvor han bor alene med en sin tjenestepige Maren Povlsdatter. Derefter må han være blevet gift, for i august 1646 dør hans hustru Anne Tommisdatter, og han opretter en skiftekontrakt "ud af hans fattige lejligheds tilstand" med sine to børn. I 1649 finder vi ham som skoflikker på Torvet (dvs. slagtertoret). I 1652 kaldes han for høker, og nu bor han i 2. fjerding. Da han dør i oktober 1654 bliver

hjemmet forsejlet, og skiftet foretages den 26. februar 1655. Trods den megen flytten rundt i byen har Jørgen Grøn med familie samlet en masse inventar og køkkentøj af kobber og messing. Desuden ejer familien et mindre hus på Lappen tværs over for Kongens Have – det vurderes til 200 daler. Af mere specielle ting i boet kan nævnes en degen (en kårde), et par pistoler med hylster vurderet til 8 daler, de er dog pantsat. Som høker har han naturligt nok et pænt lager af fødevarer, på loftet hænger: 10 skinker, 100 islandske fisk, 100 bergenfisk, 5 lispund tørfisk. I kælderen findes 27½ lispund grøn ost, en slump eddike og en tønde røget sild. De islandske sild og bergenfisken blev overdraget enken Birgitte Lauridsdatter. Sønnen Jeronimus er ved faderens død kommen i lære hos Mogens Skomager. Til slut nævnes at Jørgen Grøns begravelse koster 22 daler, 11½ skilling og arven på 163 daler mellem enken og Jeronimus.

Krogemagerne indenfor Strandmuren

Torsten Rasmussen Krogemager og hans hustru Trine Ertmandsdatter samt børn bor i 2. fjerding, i en mindre bolig, der ligger “inden for Strandmuren ved Peder Svendsens bro”. Den har en værdi af 200 daler. Torsten var tingmand, da Rasmus var formand i 1650. Krogemageren døde i 1658 og i skiftet den 26. januar 1658 noteres et helt studium af forskellige fiskekroge. Et lager på 16.000 skalfiskekroge, 8.000 makrelkroge, 1.000 hummerkroge, kuller, flynderkroge og torskekroge, dronningenåle, hårnåle, ringe, knive i flere udgaver og meget

andet. At der var god afsætning for fiskekroge i Helsingør er forståeligt nok, og et gammelt regnskab fra Almindelig Hospital fra 1599 viser, at der blev fanget og spist mange slags fisk, som ikke står på nogen menu i dag.

En anden krogemager, Rasmus Tucsen kendte, var Henrik Bendtzen, de var begge tingmænd i 1650. Han boede som den forrige i 2. fjerding. Skiftet i 1663 nævner det værktøj, han brugte til at fremstille kroge med: hammer, tænger og saks til at skære ståltråd med. Ud over værktøjet var han leveringsdygtig i hægter til at holde bukserne oppe med, både store og små, og i hans gemme lå “Byens regnskabsbog”, der blev forsejlet. Arven blev fordelt mellem enken Birgitte Johansdatter og de to børn.

Sporemageren, hvis gård blev revet ned af svenskerne i 1659

Endnu en borger, som Rasmus var tingmand med i 1650, var Niels Sporemager. Han hed egentlig Andersen og boede i 1645 til leje med hustruen Mette Nielsdatter samt en svend, en tjenestedreng og en pige hos en kollega Thomas Sporemager. I 1656 bor familien på Stengade tæt på slottet, hvor størstedelen af hans varer kunne afsættes. Af skiftet efter sporemagerens død i 1659 fremgik det, at familien havde gods og om ikke guld så i hvert fald sølv. Hans gård med tilliggende have lå imod Kronborg slots port. Familiens formue blev opgjort til over 1.800 daler, men gælden var omtrent lige så stor. Der foruden nævnes 8 sider flæsk til husbehov og under levende kvæg nævnes 2 svin med 4 grise. Ejendommens værdi nævnes ikke,

da den ifølge “den høje øvrigheds nådigste anmodning og befaling er afbrudt”. Det afbrudte tømmer bliver vurderet og loft, spærværk, tagsten, mursten, vinduer og døre befandt sig nu i guldsmeden Frandtzen Andersens gård. Guldsmeden fortæller at Niels Sporemager natten før “Vor Herre kaldte på ham” havde berettet, at han havde nedgravet 9 sølvskeer i sin kælder, og guldsmeden havde gjort sig al mulig flid med at finde dem, men det var ikke lykkedes, hvis de blev fundet skulle de komme børnene til gode. Boet blev opgjort den 14. april 1659.

Måned før den 12. marts skriver den svenske hofembedsmand Johan Ekeblad på Kronborg hjem til sin far i Stockholm, at der arbejdes flittigt med at nedrive de mure og huse, som står for nær fæstningen, så den bedre kan komme til at fortificeres.

Når der var krig i Danmark i 1600-årene, har man nedgravet værdifuldt sølv, husgeråd, sølvskeer m.m. især i Jylland hvor man tydeligt kan spore krigens ødelæggelser, når byer blev besat eller fjendens hærstyrker stod for døren. Velstående borgere som sporemager Niels Andersen ville sikre sig sin formue og nedgrave sølvskeerne i kælderen, så de ikke faldt i svenskernes hænder.

Værtshusholderen Vibrand May

Vibrand May var også en af Rasmus' bekendte, han døde den 11. marts 1651 og blev begravet i Fraterhaven dvs. ved Sct. Mariæ Kirke. Han blev knapt 37 år gammel. Rasmus var med blandt dem, der bar kisten. Det var ikke noget helt almindeligt hjem Vibrand har haft med 21

sengepladser og en mangfoldighed af danzigerstole – stole fra Danzig var den helt store mode ligesom kister fra Danzig, skabe, sengelinned og sengepotter. Vibrand var gift med Mariche Jacobsdatter, men de havde ingen børn.

Gården, som lå i første fjerding og må have været temmelig stor, har været et herberg eller gæstgiveri. Men efter al sandsynlighed har gæstgiveriet ligget ved Stranden altså i Strandgade, hvor de fremmede skipper søgte logi. Det bestod af en nord-sydvendt hovedlænge og en gårdlænge med samme orientering. Stuen vendte ud mod gaden. Der stod et langt smalt fyrretræsbord, 4 bænke, 5 danzigerstole, 3 små grønne stole, et par egeskabe og et skipperskab med ikke mindre end 12 låse for. Et gammelt spejl og et egesengested, der vurderes meget højt til 12 daler. Også skipperskabet og et egeskab vurderes højt til 4 daler, alt andet har kun en værdi på nogle få mark.

Køkkenet lå op til stuen, og ved siden af det lå et kammer med et sengested. Et stegers lå sandsynligvis også i forlængelse af køkkenet. I gårdlængen var der et nyt kammer, hvor endnu et sengested havde seng, skab og danzigerstole. Også i gårdlængen var der et stegers med bænke og skabe, en fyrrekistebænk 1 slagskive (bord) og en gammel stol. Pigerne havde deres kammer, her var intet sengested, men 3 bænke et bord og en skive dernæst et gammelt brætspil og gamle stole. Herefter nævnes det ene kammer efter det andet i gårdens længer, på loftet og oppe og nede. Mange kamre med en seng, nogle med flere og det “nye kammer med 11 slette senge foruden himmel” og et fyrrer sengested. Af lidt ualmindeligt inventar gen-

En bonde og en ung kvinde drikker på et værtshus. Malet af David Teniers den Yngre (1610-90).

stande i stuer og kamre kan nævnes 10 dusin gamle tobakspiber og en globus. Gården havde kun to bøger 1 hollandsk bibel og en, der til gengæld var pantsat. Væggene var prydet med spejle, alabastertavler og mange skilderier, 1 med en hest, 1 med frugt og både dronninge- og kongekontrafejer manglede heller ikke. I køkkenet var der 21 tallerkener, 9 sengepotter og en stogevender med spid. I kælderen var 1 oksehoved fransk vin, 2 tønder tysk. Skiftet nævner mange dyner, lagener og andet sengetøj.³⁸

³⁸ Da den franske gesandt Charles Ogier den 4. august 1634 gik i land i Helsingør kom de til et værtshus nede ved havnebroen. Ogier skriver selv: Vi kom ind i stuen, der efter Landsens Skik var meget net; den havde fem Vinduer, der vendte ud mod Soen. Overalt hængte Skil-

derier helt op til Loftet, og lange Træbænke gik helt rundt, fastgjort i Væggens Felter, de var belagt med Hynder og Dun-Puder, hvorover laa Tæpper. Jeg beskriver dette nøje, fordi alle Huse er indrettede saaledes. Paa to Borde var bredt Duge af den allerfineste Vævning; paa det ene stod et Vadskebækken med Vandkande, paa det andet to Solvkander, og i dem var Ol og Vin.

Vinkyperen ved den Nye Kirkegård

Første gang vi hører om Johan Vinandt (født 1628 – død 1669). 1662 er han fadder til Rasmus og Annes tredje barn Ingeborg. I 1645 gør han tjeneste som kældersvend hos bryggeren Johan Kruse i byens 2. fjerding. Det er interessant at se den lynkarriere den gode kældersvend har gjort for at blive en af byens bedste stillede borgere. Han bliver gift med Sophie Peitersdatter mellem 1645 og 1648, og sidstnævnte år får de deres søn Johan.

Næste år er han flyttet til 1. fjerding hvor han oparbejder en bedre vinhandel. Ved begravelsen den 21. marts 1669 fik han da også den store ringning med alle klokkerne fra sognekirken. Vinkyper Vinandts gravsted kostede 6

mark og klokkerne 14 mark i alt 5 daler. Han ejer i 1669 tre mindre boliger ved den Nye Kirkegård, hvor han da også er flyttet hen, men ligesom med så mange andre af byens borgere er der også her en stor gæld.

Skiftet efter Johan giver mulighed for at se ind i et af byens bedrestillede hjem. Hustruen Sophie er død og der er to børn til at dele arven. Gården vurderes til 450 daler, bygningen har ikke den største værdi, men hans lager af vin derimod og meget af hans righoldige gods. Hans gangklæder var et par kaffa bukser dvs. en slags mønstret fløjl og 1 gammel pikeneret (mønster af små huller) atlaskes trøje. Desuden en gammel sort atlaskes trøje, men hans dyreste tøj var en grøn grov trøje og bukser og af overtøj en gammel sort klædeskappe som absolut

*Værtshusmiljø o. 1660
malet af Wolfgang Heimbach (ca. 1615-78) Heimbach stammede fra Oldenburg, men kom til Danmark som hofmaler for Frederik 3. Han var dovstum, men læste og skrev flere sprog.*

var det værdifuldeste i garderoben og dertil et par grønne silkestrømper. Dertil havde han guldsmykker. En lille guldkæde til en værdi af intet mindre end 28 daler, 4 guldringe med 10 diamanter vurderet til 45 daler, en signetring og en glat guldring, og to guldknapper til skjorten. Det lidt slidte tøj opvejes kraftigt af guldsmykkerne og diamanterne.

To noble herrer ryger og drikker. Fra en tysk stambog 1649-53.

I vinkyperens gård var der en stue, et stuekammer (forstuen vel) et stegers, et mellemkammer, et kammer vendt ud mod kirkegården, salen vendte ud til gaden, pigernes kammer, og væsentlig for en vinkyper – en “drikkestue” hvor der stod et egebord, et langt fyrebord og 4 røde bænke. Over stegerset var der et kammer, dernæst et kontor i stuen hvor vi kan forestille os Vinandt selv siddende og gøre sine regnskaber. Her stod et ottekantet stenbord et lille chatol, et gammelt rødt vråskab af fyrrertræ. Det var et hjørneskab i stuen imellem vinduesbænken og husfaderens bæk for bordenden. Det blev brugt til opbevaring af penge, dokumenter og værdipapirer.

Gården havde et righoldigt udvalgt af kobbergryder, flasker, kedler, fade, pander m.m.,

morter, lysestager, fyrbækner, dernæst 4 vintpottes af tin med låg, flere pottes, flasker, fade, fade og tallerkener af krontin, div. jernfang (genstande af jern). Hjemmet var også meget rigt på sengeklæder, dynner, puder, bænkeklæder, stentøj og glas, porcelæn.³⁹ I både stuen, drikkestuen, og kamrene hang der skilderier. Bemærkelsesværdigt i stuen er et kontrafej af Vinandt og hans hustru og et stort skilderi af Peder Bager og hans hustru og børn vurderet til hele 10 daler, antagelig var det hans svigerfamilie. Dernæst en rytter med et kvindfolk. I drikkestuen hang Christian 4. i fuld korpus. og nok et med samme konge til hest, et stykke nøgent kvindfolk, et stykke med to kortspillere og et med en hund, samt flere andre, et par nøgne kvinder i mellemkammeret m.fl. I kirkegårdskammeret hang igen to kontrafejer med Peder Bager og hans hustru vurderet til 12 daler. Skilderier af kongen er blot 1-2 daler værd. På salen hænger igen kontrafejer af Christian 4., 7 små tavler, et Mariabillede, 126 små stykker, et landskab m.m. Vinandt havde aftaget billeder fra flere boere med store malerisamlinger, her kan nævnes sognepræsten Rasmus Lange, købmand Hans Kruse og bryggeren Peder Lauridsen. Også reoler med en meget stor

³⁹ Chalers Ogiers beskriver nu den 12. august 1634: Jeg har besøgt flere Privathuse og fundet dem særdeles smukke, overalt smykkede med Malerier og prydede med de skønneste Kister og Skabe. Allevegne ser man det fineste Linned, og jeg undrede mig selv i Barberernes Bod at finde fine og kostbare Haandklæder til Brug for Haandværkere og Daglejere, skont der ingen Overflod der i Landet er paa Hor og Hamp. I intet andet land har jeg set saa store og smukke Sengelagener som her.

samling af bøger – 75 titler og dertil adskillige latinske disputatser. Vurderingen sniger sig ikke alt for højt op, mest værdifuld er en hollandsk bibel til 3 daler, samt to tyske bibler hvoraf den ene vurderes til 5 daler. Her er mange historiske bøger, den klassiske oldtid (Rom) rigtig mange latinske bøger, teologiske værker, Davids salmer i stor print, Luthers katekismus, 1 lille engelsk bibel vurderes ikke højt. Alt i alt må Vinandt havde været en overordentlig belæst vinkyper.

Kobberstik af Christian 4. på en stejle hest fra 1620. Teksten under billedet lyder: "invictissimo" den uovervindelige (det må siges at være noget af en overdrivelse).

I gårdens vinkælder stod 2½ amme rhinskvin (ca. 388 l)⁴⁰ og en pibe, 2 amme spansk vin (ca.

⁴⁰ Thestrup, Poul: Pund og alen: Amme er rumenhed fortrinsvis for vin, kaldes også AHM, AME, OHM, regnet efter 1698 forordningen. Herefter skulle en amme være 155 potter, man da en amme også var 4 anker og et anker

310 l). Desuden var der en amme fransk vin (ca. 155 l). Endelig div. fade med forskelligt, 3 rostokker tønder (øl), og ½ anker bitter vin, 3 vinpuster, og en halv amme spansk vin (ca. 77 l) som blev brugt ved skiftets opvartning. Der i øvrigt bestod af rådmand David Melvin, rådets kæmner, dernæst rådmand Jørgen Buhr, byfogeden David Svendsen og skifteskriver Jacob Jacobsen.

Rådmanden David Melvins (død 1671) bomærke på korgitterbaluster nr. 5 i Skt. Olai Kirke 1653.

Den dyre vin i Helsingør var Rhinskvinen og den spanske vin. Billigst var den franske vin. Det samme kan ses af forordningen for gæstgivere fra 1695 hvor rhinskvinen med sukker var det allerdyreste.

Toldvisitøren i Kampergade

Jørgen Holmer (1635-77) var toldvisitør og fadder i 1662 for Rasmus og Annes lille Ingeborg. Hans gård der lå i Kampergade "Neden Bjerget", var vurderet til 1500 daler, men Holmer havde nu flere boliger, han lejede ud.

lig med 39 potter, giver det 156 potter. Regnet efter 155 potter svarer en amme til 149,75 liter. I praksis har en amme måske snarere været 160 potter, da et anker for 1698 var 40 potter. Regner man en amme lig 160 potter, svarer det til 154,56 liter, et fad vin var 6 amme.

Ved hans død i 1677 blev der skiftet mellem enken matronen Karen Pedersdatter (hun var søster til Anna Pedersdatter og svigerinde til Rasmus) og ægteparrets fælles fire børn og en halvbror. Det må have været meget trist for Karen Pedersdatter at miste sin mand nr. to i relativ ung alder og sidde tilbage med de mange børn, der var fra 8 til 12 år, to børn var døde som spæde, og endelig var der børnenes farmor Else salig Michel Kochis.

Familiens gård i Kampergade bestod af sengekammer, mellemstue, amместue, 3 kamre i gården, et lille stegers og et loft over stuen, desuden et kammer på loftet. Altså ikke noget lille hjem. Der var rigeligt med sengeudstyr og den sædvanlige jernkakkelovn med messingpiller og knapper samt en bryggekedel og tilhørende redskaber manglede heller ikke. Hjemmet var rigt udstyret med kobber og tin. Iblant familiens besiddelser var også 2 kvindestader og 1 stol på mellemgulvet i Sct. Olai Kirke. Boets formue når gælden blev fratrukket beløb sig til 2.348 daler, 5½ skilling.

Som toldvisitør ved Øresundstolden foretog Holmer en mere eller mindre grundig visitation om bord på skibene på grundlag af de angivelser, som var noteret i toldsedlerne. I 1680'erne ændredes betegnelsen toldvisitør til toldinspektør. I 1661 var lønnen 250 rigsdaler årligt.⁴¹

Blandt dem der havde penge til gode hos toldvisitøren, er Rasmus Tuesen, der krævede 30 rigsdaler af boet. Også den såkaldte krigsstyr

skulle betales af arven (styr er en fordanskning af det tyske ord for skat Steuer). I forbindelse med den skånske krig havde kongen indkrævet en række ekstra skatter, hvor først og fremmest den årlige krigsstyr dominerede. Krigsstyren var beregnet til 3-5 % af formuen.

Jørgen Holmer ligger begravet under gulvet i Sct. Mariæ Kirke, antagelig i det gravsted som han i 1670 gjorde krav på. Enken Karen blev 13. januar 1696 begravet på Johannes Kirkegården ved Mariæ Kirke.

De mange skifter som er bevaret fra 1600-årene, som har den ene eller anden relation til slagterfamilien, giver et bredt udsnit af tidens økonomiske liv – i sammenligning med et moderne samfund, hvor de fleste af os har optaget lån i banker eller kreditforeninger, men selvfølgelig også har private kreditorer, så har de fleste i 1600-tallets Helsingør en større eller mindre gæld hos hinanden dvs. naboer, kollegaer løn til tjenestefolk m.m. – sådan må det være i det bankløse samfund. Man skylder for alt mellem himmel og jord, fødevarer, inventar m.m. som ved boskifter opgøres i penge og deraf regnes afdødes formue og gæld ud.

41 Told- og skatthehistorisk selskab: Tolden i Sundet, 2010, side 69.

I en sidebygning til Stengade 56 har bræddeloftet fra 1600-tallet været bemalet med 12 ovale malerier med husdyr, en enhjørning og vilde dyr. Borgerne i Helsingør havde foruden bemalede lofter og vægge mange malerier og kobberstik hængende i deres stuer.

Tiden efter Skåne blev svensk

At der opstod problemer for Helsingørs og Helsingborgs handelsliv efter 1658, var indlysende nok, og det kom især til at berøre slagternes handel på Torvet. Et brev dateret den 30. august 1662 er underskrevet af 11 slagtere, hvor Rasmus Tuesen står som den øverste. Slagterne henviser til en forordning af 1661, hvor der er beskikket et slagterlav i hver købstad. Det var ikke nogen ny begivenhed, men nye love eller reviderede love fulgte i kølvandet på den unge enevælde. Slagterne refererer til politiet som holder orden på Torvet i byen, sådan at "opsnappere" ikke kan forekomme. (Forbudet måtte indskræpes gentagne gange, f.eks. i Christian 5.s Danske Lov fra 1683). Her er problemet, at der er slagtere af lavet, som helt uden tilladelse handler med folk uden for byen, hvilket de tjener stort på, stik imod en række paragraffer i lavsartiklerne. Der er også folk, som med anden håndværksmæssig baggrund tager ud på landet og foretager indkøb, hvilket også er imod lov og ret, derefter kommer de ind i byen og sælger det dyrt. Slagterne understreger derefter, at det er forbudt for det fratager slagterne deres næring. Da den store told og accise stod på, slagtede de allermest, og det betalte de øjensynligt ikke nogen afgifter af.

I København har slagterlavet god bistand af myndighederne, men intet erhverv er så ringeagtet i Helsingør som slagternes. Forordningen som den er nu, betyder også at intet slagtet kød må indføres, så meget mere beklageligt var det, at Helsingborgs slagtere bare kunne føre så meget slagtet kød herover, og på den måde

tage brødet af munden på Helsingørslagterne, der jo også skulle betale skat og skyld i byen. Når slagterne kommer til Helsingborg må de hverken købe en stud, et lam, et par høns eller noget af bønderne udenom slagterne dér, og desuden skal Helsingørslagterne betale told og acisse, mens Helsingborgslagterne er fritaget for det i Helsingør. Det ville være langt bedre om de i stedet for det slagtede kød måtte føre levende kvæg her over (sådan havde det jo været tidligere), så kunne hver borger som havde råd til det købe sig en levende stud eller andet.

Igen i 1667 er der et brev til myndighederne. Der er atter problemer med Helsingborgslagterne, som dagligt kommer til Helsingør med slagtet fersk kød, som de sælger til både fremmede og lokale, ikke bare hele og halve stude, men også kød i lispund og skålpund. En anseelig sum penge bliver udført på den måde. De betaler bare 9 skilling for hver fjerding kød, mens Helsingørslagterne skal betale 14 mark med al omkostning, og de må kun købe af Helsingborgslagterne, når de har søgt bevilling dertil. Man gør opmærksom på at Helsingør og Helsingborg er to forskellige riger. Men Helsingborgslagterne kommer hver dag i ugen også om søndagen, og man beder byrådet om at de får en bestemt torvedag, om mandagen eller tirsdagen.

I 1671 klager slagterne over at de intet lav har, hvilket nok skyldtes byrådets sendrægtighed. Helsingborgslagterne har igen den frihed de behøver i byen, idet de stadig kommer dagligt og sælger deres kød både til fremmede og til lokale. De må gerne sælge deres slagtede kød til borgerne, og det skal

Na gæst loftrijal, her som Anders er vnder sine privilegie
 og gæsthab vider. E. W. W. er indholdet med, at i
 indem loftrijal loftrijal, medat loftrijal loftrijal gæst gæst
 na kinde gæst boege, misseel iogtill seker, diode sig en
 loftrijal sine, eller andt, vider her med sigt bader gæst
 loftrijal kinde, sinde forand, som er gæstlig, indholdet
 paa gæst gæst, som det ind og ind med loftrijal, som gæst
 in klaring og opfald for i mange gæst, men gæst
 de and loftrijal som gæst gæst sig opfald, Læder vi den
 gæstlig, loftrijal her paa kinde og loftrijal
 loftrijal obligierer op her ind iogtill aktie af kinde, vider
 kinde loftrijal, indiglig og gæstlig kinde
 mig alle kinde, medat vi ind med E. W. W. til indgæst
 kinde kinde og loftrijal, ind kinde kinde kinde kinde
 loftrijal gæst, medat E. W. W. ind akt kinde loftrijal
 kinde kinde loftrijal de kinde, 30 Aug. Anno 1662
 kinde kinde kinde kinde

Rasmus Tiesens underskrift

Olof Rasmus
 Anders Kinde
 Gæst gæst gæst
 Gæst Elise Kinde

Anders Kinde
 Gæst gæst gæst
 Gæst gæst gæst

Slagternes brev til byens råd dateret 30. aug. 1662. Rasmus Tiesens underskrift ses overst til venstre.

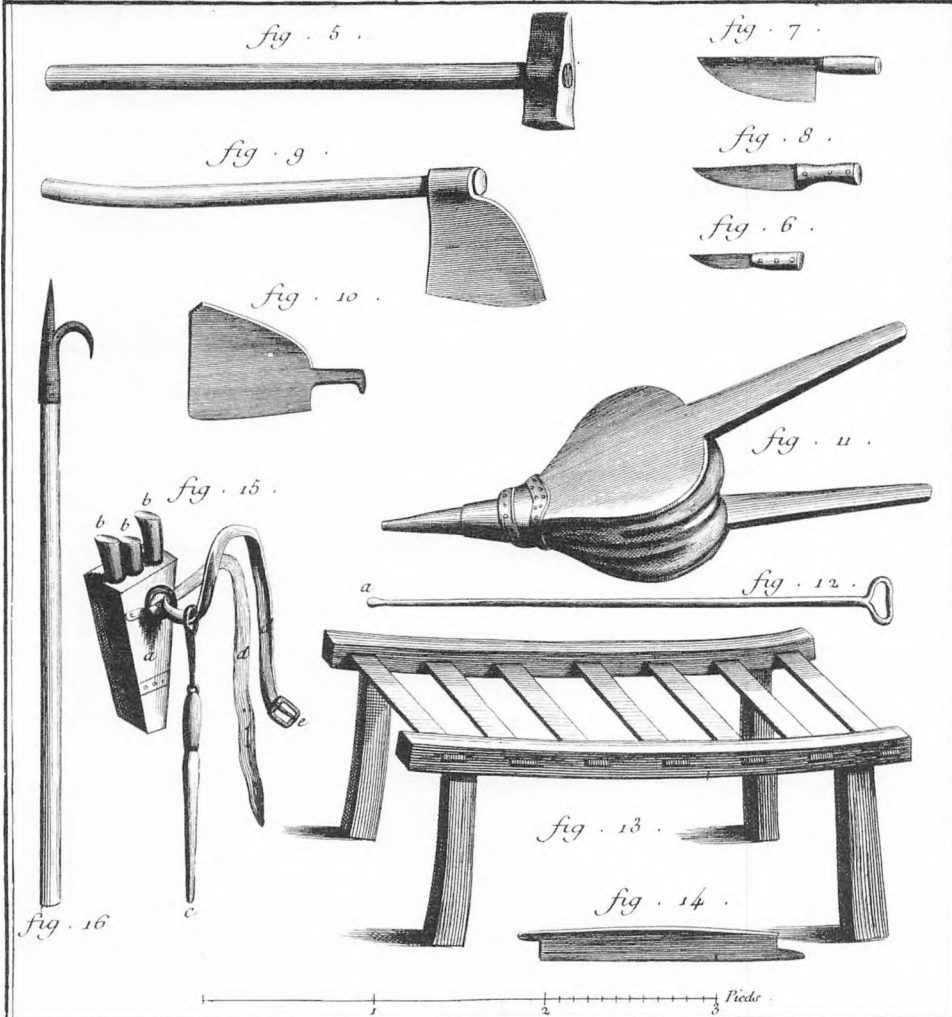
være på en bestemt dag, og der må de gerne sælge halve stude og fjerdinge kød, men ikke i skålpund eller i små vægte. Helsingør slagterne er tvunget til, når de køber kvæg af bønderne i Skåne, at tage svenske penge for "fyldest" og ikke betale i dansk mønt. Den er også gal med tolden. Helsingørslagterne skal i Helsingborg betale så meget i told for en levende stud, som man betaler i Helsingør for to stude. "En hob soldaterkvinder og andre giver ikke byen sin rettighed (skat) og de udstaar heller ikke nogen tyngde enten med indkvartering eller andet som er pålagt af byen. De løber ud på veje og stier og opsnapper lam og anden vare som indføres af bønderne på landet, og det bliver til ruin for slagterne i Helsingør". 8 slagtere har underskrevet og Rasmus Tuesen er igen en af de øverste.

Det var ikke lette tider for slagtererhvervet. Tilbage i slutningen af 1500-årene havde slagterne heller ikke noget lav. Problemet med forprang har altid eksisteret, men forholdet mellem slagterne fra Helsingør og Helsingborg er unægtelig trukket op. Ser vi på hvordan det er gået Rasmus Tuesen, så havde han jo også bryggeriet at leve af. Men vi skal nok hæfte os ved hans sidste notits i tegnebogen fra den 23. april 1675, som handler om et hus der ejes af hans mors familie Anne Ibsdatters svoger Mads Jensen. Huset er vurderet til 1500 daler, dvs. en betydelig gård, som han tilsyneladende taber 700 daler på, bestemt ikke noget lille beløb. Hvorefter Rasmus flytter til leje i salig Sifuert Ruths hus, som var død i 1671 og hans hustru som var død i 1668. Det må altså være gået en hel del tilbage for Rasmus siden han flytter

ind i et lejet hus. Da Sifuert Ruth døde blev de to børn Hans Sivertsen på 7 år og Catharina Sivertsdatter på 10 år forældreløse. Rasmus var vurderingsmand ved boskiftet som viste, at Sivert skyldte Rasmus 56 daler, 2 mark og 2 skilling. I boligen stod der en jernkakkelovn der blev vurderet til 350 daler, foruden 30 daler i rede penge og en del kramvare. Ellers var der ægteparrets gangklæder blandt andet en sort klædes kåbe til 16 daler. Tilbage efter at gælden var opgjort blev 633 daler, 2 mark og 6 skilling som børnene arvede. Fire år efter flytter Rasmus Tuesen ind i huset sammen med sin kone Anne Pedersdatter. Rasmus dør i 1677, og måske bliver Anne boende, men i 1701 bor hun i Sudergade i en bolig der ejes af Sct. Olai Kirke. Her bor hun ind til sin død i 1705. I byens grundskat fra 1682 noteres det, at Anne, salig Rasmus Thuesen bor i Sudergade i 2. Fjerding, hun nævnes som fattig og forarmet. Men godt var det da for hende, at Rasmus og hendes datter Anna Rasmusdatter blev fint gift med skriver ved Tøjhuset Claus Steffensen. Det var Anna Rasmusdatter og hendes datter der førte tegnebogens sidste notater ind.

En slagtergård i året 1650

Desværre har vi ikke haft mulighed for at se ind i hverken Tue eller Rasmus slagtergård. Det nærmeste vi kommer Rasmus' slagterbod eller gård, er da han overtager Jørgen Truelsens bryggergård i Sct. Anna Gade, men her findes ifølge skiftet efter bryggeren jo selvsagt ikke noget som angår slagterhåndværket. En

Voght, fecit .

Boucher.

Slagter og
slagterredskaber.

kollega til Tue Slagter Lodevigh eller Ludvig Krause som han hedder, har i 1630 plads nr. 8 på Torvet, hvor han betaler 2 daler for et skur benævnt B. tilsyneladende et større skur, end det som Tue har på sin plads nr. 1 for bare 1 mark. Da Ludvig slagter dør bliver hans hjem beseglet den 28. marts 1650 for senere skiftebehandling, det giver os lejlighed til at lære gården lidt at kende. Gården lå i Brøndstræde. I spisekammeret og på loftet opregner skiftet en stor mængde kød, bl.a. 49 stykker kød med tunger nedlagt i en kiste, dertil 31 tunger, 38 stykker kød og 2½ side flæsk. Af husdyr havde han 3 store får og 4 lam. Han var ejer af en 1 lang fyrbøsse. På loftet hænger der et harnisk med tilbehør samt flere skind af kalve og lam 1 skok fåreskind (60 skind) og i kælderen står 8 øltønder og 12 bøtter med talg.

Skifteforretningen afvikles mellem de 6 børn. Foruden gården i Brøndstræde der takseres til 600 slettedaler, er der slagterboden på Torvet til 10 daler, 4 gamle slagterblokke for 1½ daler. Nogle hollandske billeder og et langt billede med Amsterdam by i ramme, et ølkar, 3 bryggekar som er lavet af vinfade, bomme og reb, 1 liden seng, 1 houg (beholder) til at støde talg i, 3 trug, 2 skåle, 2 hegler, en tyk egeplanke, 1 tællekurv, 1 gammel vandspand, 1 gammel slagterbænk, 2 gamle baljer, 2 gamle garnstænger, 1 hjulbør og en bærebør, 2 stykker tømmer, 1 liden slæde, 1 vandrende, 4 vognskagler og beslaget med jern, 1 beslaget hammel med jern, asketømmer til en ny vogn. Ud over disse nyttige sager fandtes der både guld og sølv.

Endelig noteres boets beholdning af røget okse og fårekød, hvoraf der under skiftet bliver

spist 13 stykker, og tilbage er 74 stykker. To sider flæsk den ene side er dog fortæret, 30 røgede oksetunger, 23 deger, 6 stykker (236 stykker) saltet huder. Slagter Christoffer skal have halvparten dvs. 11 deger og 8 huder, Carsten Pedersens børn hver en deger, 10 bøtter med talg, 1 tønde fjer, ½ tønde havre, nogle gamle lædersnore, 3 tønder kalk, 15 lammeskind og 3 kalveskind. Boets formue andrager 2.003½ daler, 6 skilling. Boet skylder Vibrand May for et stykke klæde til 10½ daler, Bent slagtersvend har ikke fået løn for 6 års arbejde 81 daler, 2 mark 4 skilling. I alt skyldes 1.483 daler, 5½ skilling. Til deling får børnene 520½ daler ½ skilling.

I Ludvig Krauses slagtergård i Brøndstræde findes alt det, der kan være hos en slagter, måske mangler vi lige netop en økse. Men en bøsse er der. Bemærkelsesværdigt er de mange røgede tunger, de mange lamme- og kalveskind, huder, talg, slagtebænkene, hjulbøren og bærebøren, slæden, vandrenden, Smeltekedlen m.m. Men slagteren havde også andet end slagtervarer i hjemmet. På væggene hang som nævnt adskillige papirtavler (kobberstik) og et langt billede i ramme med Amsterdam by afmalet.

Afslutning

Mens Tue's liv som tidligere nævnt mest afspejler den gamle tid, en tid formet af adelsvældet, ortodoksien og overtroen, er Rasmus' tid den unge enevælde med dens nye forfatninger omdannelse af len til amter og Kronborgs skifte fra kongebolig til fæstning med større garni-

son tilknyttet og indlogering af soldater i byen, slagternes lav og torvelivet som efter 1658 kompliceres af byens helt ændrede situation som grænseby, hvor de gamle naboherreder Luggude, Søndre og Nørre Åsbo, Rønneberg, Harjager samt Onsjö herreder bliver svenske.

Handelen med stude foregik især fra de skånske herreder Luggude, Rønneberg, Harjager, Onsjö, S. Åsbo og vestlige del af N. Åsbo herred.

Helt afgørende blev det for byens Almindelige Hospital, som indtil da havde modtaget sine tiender, indtægter af jordskyld m.m. fra Skåne og nu gik onde tider i møde. Først i 1675-1724 kom der bedre tider til Hospitalet. Med 54 lemmer har det krævet en stor husholdning og særdeles god økonomi. Den leverance af slagtekød som Hospitalet har krævet, svandt alvorligt ind og påvirkede derfor slagterens situation betragtelig.

Dagliglivet på slagtertorvet har dog ind imellem været som tiden før 1658 med de samme problemer omkring forprang og alt for ivrige hugisker. Men nye store problemer dukkede

op omkring Helsingborg- og Helsingørslagternes indbyrdes forhold på Torvet. Helsingør blev fra at være en central handelsby i riget til en decentralt placeret grænseby med magert opland, men til gengæld med bibeholdelse af selve livsnerven sundtoldshandlen. Ved Roskildefreden underkendte Sverige Danmarks ret til at opkræve Øresundstold, men Vestmagterne støttede, at Danmark og Sverige beherskede hver sin kyst. Danmark fik dermed retten til at indkræve tolden og Sverige fik toldfrihed, der kom til at vare indtil 1720. Den enevældige administration flyttede alt til København og dyrtid indtrådte.

Ved Kongelovens indførelse i 1665 var den det officielle udtryk for den danske kirkes tro. Kongen var Guds stedfortræder på jorden og kun underordnet Gud. Den åndelige kirkemagt, prædiken og sakramenternes forvaltning – tilhørte stadig gejstligheden, men de fik pålagt nye opgaver i forbindelse med skatteudskrivning og andre rent verdslige forretninger f.eks. at blande sig i torveorden.

Som i første halvdel af 1600-årene kendte regeringens og bispernes opfindsomhed til at finde midler for at fremme den statsdirigerede fromhed ingen grænser. Et af de bedste midler var katekismusundervisningen, og som nævnt bestemte man, at folk kun kunne blive trolovet, hvis de havde bevist, at de kendte katekismen. Et højdepunkt i alle disse bestræbelser nåede man i 1645, da Christian 4. befalede, at der skulle ansættes nogle mænd ved kirkerne, de såkaldte "Pickemænd": "som kan gaa omkring med lange kæppe til at slaa dem paa hovedet med, som sover under prædikenen". Pietismen

og dens fromme tanker og ønsker dukkede først op i slutningen af århundredet og begyndelsen af 1700-årene længe efter Rasmus' død. Med hensyn til dåben og de mange faddere var der kun de påbudte fem ved Ellen Rasmusdatters dåb i 1666 som kirkeritualet påskrev det, der ved adskilte man sig fra Tue's tid.

Tue skriver intet om den store trolddomsproces i 1625-26, men vi har medtaget den del af processen, hvor Tue var indkaldt som nævnsmand. Hvad angår domme for trolddom så var der ikke meget ændret i Danske lov i 1683 mod loven i 1617 – "befindes nogen troldmand, eller troldkvinde, at have forsoret Gud og sin hellige dåb og kristendom, og hengivet sig til Djævelen den bør levende at kastes på ilden og optændes". Men allerede i 1650'erne var flere lærde kommet i tvivl om trolddomsanklagernes holdbarhed. Kirkeritualet talte om de besatte og dem, som på en eller anden måde plages af Djævelen eller hans onde redskab, og advarede præsterne mod at dømme for hastigt i de sager. Man skulle rådføre sig med bispen og med læger, som kunne tage stilling til om der var tale om melankolske syge eller andre sygdomme. Dog advarede kirkeritualet mod helt at afvise at Djævelen kunne være på spil, selv om eksempler i løbet af 1600-tallet ebbede langsom ud. De 8 kvinder, som blev dømt for trolddom, tilhørte de fattige og dårligst stillede personer i byen. Når Tue end ikke nævner det med et ord i tegnebogen, kan det være, fordi han helst vil glemme sagen. Alene beskrivelsen af trolddom og partnerskab med Djævelen ville man ikke turde skrive. Troen på Djævelens kræfter var ligesom synds- og dødsopfattelse i

1. halvdel af 1600-årene det mest dominerende i almucens åndsliv.

I sidste halvdel af 1600-tallet gennemgik forvaltning og retssystem store reformer, som skabte vilkår for at centralmagtens ønsker kunne blive gennemført med kraft og effektivitet ved et stadig mere udbygget embedsværk, hvor hele samfundsmaskineriet blev mobiliseret for at komme synden til livs.

Forklaringen på at trolddomsprocesserne ophører i Helsingør efter den store udrensning i 1626, er måske domstolens håndtering af problemet. I censurvældens nye retssystem blev det vanskeligere at få troldfolk dømt. Højesteret blev oprettet i 1661 og der blev stillet spørgsmålstegn ved diabolismen i sig selv. Trolddomsfolkens bekendelser om djævelskabspagt blev omformet til sager om sygdom, senilitet og melankoli. Et kirkeforskrift udgivet af myndighederne i 1685 medgav at tidligere mystiske og pludselige sygdomme, som den faldende syge (epilepsi) og hysteri, skulle undersøges som naturlige sygdomme og ikke som djævlbesættelse. Tankevækkende er det at den sidste store pest i 1654 næsten er sideløbende med trolddomsprocesserne over hele riget. I Ribe blev den sidste kvinde brændt på bålet for trolddom i 1652. De sidste trolddomsprocesser i Jylland fandt sted i 1685-87. Besættelsen i Thisted i 1696 førte ikke til nogen dødsdømte, selvom rigtig mange blev anklaget. Havde hændelserne fundet sted i første halvdel af 1600-tallet, havde flere bål ventet på de stakkels kvinder.

Ved at inddrage de forskellige kilder i teksten, har vi kunnet give en karakteristisk af 1600-årene i Helsingør som på nogle punkter

er lidt mere detaljeret end den vi kendte i forvejen, men ser vi på en nærmere personskildring af de to forfattere Tue og Rasmus kommer vi til kort. Vi har kun et billede af den dybt troende Tue, der indleder tegnebogen med et slags borgerspejl, men som sidenhen skriver sine notater ikke altid i rækkefølge som heller ikke Rasmus følger. Rasmus synes ikke som Tue at være præget af ortodoksi. Han er langt mere den moderne håndværker og udvalgte borger i enevældens første tid. Men begge har været pligttopfyldende borgere, begge har gået i en god skole og lært at læse og skrive. De blev valgt til offentlige embeder som takserborgere,

tingsmænd og nævninge og fortaler for slagterlavet. De var begge som tidens menige borgere meget kongetro og de refererer begge ganske objektivt hvad der sker omkring dem, ud fra hvad kirken og hvad kongemagten bestemte. Men vi mangler ord eller sætninger i tegnebogen, som fortæller hvad de selv mente og ikke kun hvad der skete omkring dem.

Alligevel synes vi her ved vejs ende, at vi er kommet til at kende dem, fordi vi har kunnet følge deres gang rundt i Christian 4., Frederik 3. og Christian 5.s Helsingør og der stødt på mange af deres bekendtskaber og medborgere i sundtoldens by.

Kilder

Utrykte kilder

Rigsarkivet

Helsingør Byens Skattebog 1630.
Helsingørs byes mandtall offuer grundschatt
anno 1645, no. 3.
Helsingørs Byes mantall paa dend taxerede
byeschat 1656. no. 7.
Landsarkivet for Sjælland
Sct. Mariæ sogns kirkebog 1637-1732.
Skt. Olai Kirkes Jordebog 1579-1604.
Skt. Olai Kirkes regnskabsprotokol
1648-1649.

Øvrige

Pedersen, Laurits Arkiv, Helsingør
Kommunes Museer.
Thestrup Pedersen, Rasmus Stambog udg.
Helge Søgaard, 1972.

Trykte kilder og litteratur

Appel, Charlotte og Morten Fink-Jensen:
Dansk Skolehistorie. Da læreren holdt
skole 2015

Appel, Charlotte: Den gemene mand og
bogstavernes viden i Carsten Bach
Nielsen med flere (red.): Danmark og
renæssancen 1500-1650, 2005. Side
186-193.

Appel, Charlotte: Læsning og bogmarked i
1600-tallets Danmark, bind 1-2, 2001.

Asmussen Benjamin: At finde vej til søs – fire
indblik i renæssancens søfart, Handels- og
Søfartsmuseet, 2006.

Barfod, H. Jørgen: Christian 3.s flåde
1533-1588, 1995.

Bartholdy, Nils G.: Kongelig fødsel og dåb
siden enevælden, Siden Saxo, nr. 4, 1999.

Berntsen, Arent: Danmarckis oc Norgis
Fructbar Herlighed, Selskabet for
udgivelse af kilder til Danmarks Historie,
1971.

- Bjerg, Hans Christian, Frantzen, Ole L.: Danmark i krig.
- Brøndum-Nielsen og Bøggild-Andersen, C.-O. udg.: Leonora Christina Jammersminde og andre selvbiografiske Skildringer, 1949.
- Bugge, Lars: Kort og godt om danske krige, 2000.
- Clausen, Julius, Krogh, Torben red.: Danmark i fest og glæde, 1936.
- Cramer-Petersen, Lars: Carlstad, Brønshøj Museum, 1997.
- Danmark og renæssancen 1500-1650 red. Carsten Bach-Nielsen, Johan Møhlenfeldt Jensen, Jens Velle, Peter Zeeberg.
- Det Gamle Testamentes Apokryfe Bøger: Det danske bibelselskab, 1998.
- Dupont, Michael: Pest, død og demografi – pestens hærgen i Helsingør 1575-1578, Personalhistorisk tidsskrift, 2008:2.
- Eller, Povl: Borgerne og billedkunsten på Christian 4.s tid uddrag af Helsingørs skifteprotokoller 1621-1660 Frederiksborg Amts Historiske Samfund, Årborg 1974.
- Eller, Povl: Salvingerne på Frederiksborg, Det Nationalhistoriske Museum på Frederiksborg, 1976.
- Enquist, Hans Erik: Syv senmiddelalderlige gårde i Helsingør, Hikuin 13.
- Frandsen, Karl-Erik: Bønderne og hæren i Danmark 1614-1662, Historisk Tidsskrift, bind 95, 1995.
- Frantzen, Ole L., Michael H. Mortensen m.fl.: Dansk Søartilleri 1400-2000 en oversigt. Tøjhusmuseet, 1999.
- Frantzen, Ole L.: Dansk Landartilleri 1400-2000, en oversigt. Tøjhusmuseet, 1997.
- Fridericia, J.A.: Adelsvældens sidste dage, Danmarks Historie fra Christian IVs død til enevældens indførelse (1648-1660), 1975.
- Fritzbøger, Bo: Kulturskoven, Dansk Skovbrug fra oldtid til nutid, 1994.
- Harrington, Joel F.: Bøddel af Guds nåde, en skarpretters dagbog 1573-1617.
- Hazellius, Kim: De kallades Snapphanar, Friskyttar, rövarre og bondeupppbåd, 2006.
- Heiberg, Steffen red.: Christian 4. og Frederiksborg, Ascheoug.
- Heiberg, Steffen: Christian 4. – europæisk statsmand, 2006.
- Hjørring, Anders Matthiesen: Leyers eller Beleyrings Dagverck (1963) En dag-for-dag skildring af Københavns belejring 1658-60. udg. af Bjørn Westerbeek Dahl, 2012.
- Holm-Nielsen, Svend red. m.fl.: Biblen i Kulturhistorisk Lys, bd. 6, De Apokryfe Skrifter, 1970.
- Ilsøe, Harald: 555 danske Selvbiografier og Erindringer, en kronologisk fører med referater til trykte selvbiografier forfattet af personer født før 1790, 1987.
- Jensen, Ole Lisberg: Orlogsmuseet, Introduktion til flådens historie, 1994.
- Jespersen, Leon: Adelsvældens skatter 1536-1660, Dansk Skattehistorie, bd. III, 2004.
- Kaiser, Birgit: Historien om barnedåben, 1994.

- Klüver, Inge (red); Familieoptegnelser af Johannes og Christian Friedenreich, Fader og søn, apothekere i Aalborg, s. 177-189. Personalhistorisk Tidsskrift, 7. række, 3. bind.
- Knudsen, Hans og Albert Fabritius: Perlestikkerbogen Nakskovpræsten Anders Pedersen Perlestikker optegnelser og regnskaber, 1954.
- Knudsen, Lise Gerda: Pesten er nu begyndt at hæрге her, en brevvæksling om pesten i København 1654, Personalhistorisk Tidsskrift 2008:2, s. 221
- Lauridsen, John T.: Krig, købmænd og kongemagt – og andre 1600-tals studier, 1999.
- Madsen, Lars Bjørn red.: En beskrivelse af Tikøb Sogn i året 1681, 1997.
- Madsen, Lars Bjørn: Helsingør Toldkammer, 1991.
- Nielsen, Carsten Bach med fl. (red.): Danmark og renæssancen 1500-1650.
- Olrik, Jørgen: Borgerlige hjem i Helsingør for 300 aar siden, 1902.
- Otzen, Povl: Hvorledes danskerne fik deres Bibler, 1949.
- Pedersen, E. Henning: Tre Helsingørbøger fra Christian den fjerdes tid, Forening og Museum, nr. 2, Helsingør Museumsforening, 2010.
- Pedersen, Laurits: Almue Undervisning i en dansk købstad fra reformationstiden til vore dage, 1909.
- Pedersen, Laurits: Helsingør i Sundtoldstiden, 1929, bind 1 og 2.
- Pedersen, Laurits: Haandværksskik i Helsingørske lav, 1917.
- Pedersen, Laurits: Kronborg Have Hamlets have, Marienlyst, 1920.
- Poulsen Bjørn – Inger Biehl Hansen: Med egen hånd, optegnelser fra Fladsten og Ørsted 1592-1809.
- Probst, Niels M.: Christian 4.s flåde, Den danske flådes historie 1588-1660, 1996.
- Rafner, Claus: Enevælde og skattefinansieret stat 1660-1818, Dansk Skattehistorie IV, 2008.
- Ring, Henning: Helsingørs Rådhus, Frederiksborg Amts Historiske Samfund, 1976.
- Risum, Janne: Borger og civilisering, s. 228-266 i Lærdom og Magi 1480-1620, bd. 2, Dansk Litteraturhistorie.
- Scocozza, Benito: Christian 4., Politikens Forlag
- Scocozza, Benito: Ved afgrundens rand Gyldendal og Politikens Danmarkshistorie, bind 8, red. Olaf Olsen, 1989.
- Sjöberg, N.S. udg.: Johan Ekeblads Bref Stockholm, 1907.
- Sode-Pedersen, Anders: Siden Saxo nr. 1, 15. jan. Kvt., 15 Årg., 1998.
- Steensberg, Axel: Dagligliv i Danmark i Det Syttende og Attende Århundrede, 1969.
- Søgaard, Helge (red.): Rasmus Pedersen Thestrups Stambog, 1972.
- Tortzen, Chr. Gorm (red.): Liber Compositionum, Christian IVs Brevstile 1591-1593, 1988.

Troels-Lund, Frederik: Dagligt Liv i Norden
i Det Sekstende Aarhundrede, 1903.

Tønnesen, Allan: Helsingørs Bomærker,
1968.

Wamberg, Bodil: Leonora Christina, 1990.

Wandel, Jette: Karmeliterhuset i Helsingør,
2003.

Wittendorf, Alex: Alvej og kongevej, 1973.

Wittendorf, Alex: Rejsen mod virkeligheden,
Den europæiske forestillingsverden fra
reformationen til nutiden.

Billedliste

- Allan Tønnesen, *Helsingørs bomærker*, side 18,
42, 52, 53, 59, 61, 80, 83, 98, 100, 101, 113,
121, 137, 139, 164,
- Den store franske encyclopedi, udgivet mellem
1751-72 af Denis Diderot og Jean le Rond
d'Alembert, side 171
- Det Kongelige Bibliotek, side 29, 48, 65, 141
- Det Nationalhistoriske Museum på Frederiksborg
Slot, kobberstik efter Pieter Isaacsz' portræt,
side 164
- Det Nationalhistoriske Museum på Frederiksborg
Slot, Live Larsdatter var født i 1575, og derfor
116 år gammel, side 149
- Det Nationalhistoriske Museum på Frederiksborg
Slot, side 92, 93
- Galilei, Goethe und Co, side 163
- Gallery / Bridgeman, Art Library The Johnny Van
Haeften, side 153
- Helsingør Bymuseum, maleri af Hendrick Cornelis
Vroom, side 128
- Helsingør Bymuseum, side 46
- Illustration fra bogen "Biskop Nils Glostrup's
Visitatser i Oslo og Hamar Stifter 1617" af
Nils Glostrup. 1895, side 30
- Joel F. Harrington, *Bøddel af Guds nåde*, side 62
- Kobberstik af Simon de Pas, fra Christian 4.s bibel,
side 55
- Kobberstik fra 1500-tallet, side 27
- Københavns Museum, foto i privateje i Amsterdam,
side 162
- Laurits Pedersen, *Helsingør i Sundtoldstiden*
1426-1857, side 61, 63, 71, 78, 123, 126, 127
- M/S Museet for Søfart, side 156
- Maleri i privat eje, side 20
- Museet Glasgow Life / Glasgow Museums, mallet
1655 af Rembrandt van Rijn (1606-69), side
119
- Museum of Fine Arts, Boston, bogens forside, side
124, 125
- Nationalmuseet, Roberto Fortuna, side 116, 134
- Nationalmuseet, side 150, 151
- Niels M. Probst, *Christian 4.s flåde*,
Marinehistoriske Skrifter, side 155
- Peder Hansen Resens *Danske Atlas 1677*, redigeret
af Torben Bill-Jessen, side 14
- Peder Hansen Resens *Danske Atlas 1677*, side 19,
53, 60, 63, 78, 122, 132
- Povl Eller, *Borgerne og billedkunsten*, side 40
- Pufendorf de Rebus a Carolo Gustavo Gestris
1696, side 89

Statens Museum for Kunst, kobberstik af Albert Haelwegh, d. 1673, dansk kobberstikker, formentlig af nederlandsk herkomst, side 86, 132. Tak til Chr. Gorm Tortzen for oversættelse af teksten til stikket side 132.

Skalk 2010, nr. 4, side 158

Torben Bill-Jessen, Det Kongelige Bibliotek, Tue Jensens tegnebog, side 8, 9, 11, 22, 25, 26, 32, 33, 35, 36, 66, 99, 106, 107

Torben Bill-Jessen, brev fra Rigsarkivet, side 169
Torben Bill-Jessen, foto fra Frilandsmuseet, side 111

Torben Bill-Jessen, side 37, 51, 69, 84, 114, 115, 131, 136, 137, 138, 143, 144, 166, 167, 173

Der er gengivet illustrationer fra forskellige historiske oversigtsværker tilhørende Det Kongelige Bibliotek og Rigsarkivet. For flere illustrationer i bogen har det ikke været muligt at finde ophavsretten. Retmæssige krav i den forbindelse vil blive honoreret som de øvrige illustrationer.

Personregister

A

Albert, bartskærermester 61
Albertsen, Sigvard 67
Alexanders, Berethe 30, 31
Andersen, Frandtz, guldsmed
158
Andersen, Joen, skrædder 77, 80
Andersen, Jørgen 121, 126
Andersen, Niels, krogemager
157
Andersen, Niels, sporemager
158
Andersen, Ole, klokker i Sct.
Mariæ Kirke 103
Andersen, Svend 34
Andersen, Søfren, slagter 122
Andersis, Maren i Urtehaven 29
Anne, Bror Slagters 27, 28
Anne, Didrik Piper 120, 121
Anne, gift med Frans Vernicke
102
Anne, Iver Nielsen 80
Arentsen, Johan, perlestikker
101
Augustinus, Aurelius, kirkefader
21
Aagaard, Laurids Christensen,
sognepræst ved Skt. Olai
Kirke 105

B

Backer, Peter Johansen 159, 160
Baden, Christen Hansen, befal-
ingsmand på Kronborg 63
Badskeer, Albert, Helsingør 61
Bager, Erik, borger i Helsingør
50
Bager, Kristen, møller 54
Bager, Peder 161
Bagger, Kristen, møller i Helsingør 54
Bakker, Hans, mester 34
Barbra, Morten Jensen 121
Basse, Christoffer, slotsherre 137
Beenfeldt, kommandant på Kron-
borg 88
Bendtzén, Henrik, krogemager
77, 157
Bente, tjenestepige hos Daniel
Torsén 156
Bentzen, Jens, sejlingsmand 113
Berntz, Risel 26
Bielke, Henrik, rigsadmiral 90
Bielkenstierna, Claes Hansson,
svensk admiral 90
Bille, Anders, rigsmarsk 75
Bjornsdatter, Anne, spåkone 144
Block, Jens, borgmester 65, 121
Block, Peder, søn af Jens Block
65
Blaa, Johan, son Peter 30

Blaas, Trine 29

Bodelsen, Niels, fra Hven 65
Brahe, Jørgen, rigsråd 60
Brahe, Peder, dansk adelsmand
18
Brahe, Per, svensk rigsdrost 86
Brahe, Sophie, dansk adelskvinde
110, 144, 145
Brahe, Tyge, dansk adelsmand
28, 143, 144
Bram, Godert, kobmand 121
Brochmand, Jesper Rasmussen,
biskop over Sjælland 12
Brock, Eske, rigsråd 13
Brøgger, Gregers 60, 117
Brøgger, Rasmus 60, 117
Buggisdatter, Geske, gift med
Johan Petersen 64
Buggis, Søren 64
Buhr, Jørgen, rådmænd 162

C

Carpus, biskop 41
Christen, Laurits 121
Christensen, David, sognepræst
ved Skt. Olai Kirke 70, 71,
76, 137
Christian 3., dansk konge 53
Christian 4., dansk konge 15,
16, 18, 19, 28, 45, 47, 48,
49, 54, 55, 57, 58, 64, 74, 85,

131, 133, 134, 137, 144, 146,
150, 152, 161, 171
Christian 5., dansk konge 85,
102, 103
Christian, den udvalgte prins
(1603-47) 72
Clausen, Gallas, rådmand 135

D

Dahlberg, Erik, svensk generalkvartermesterløjtnant 88,
97, 155
Danielsen, Daniel, søn af Daniel Torsen 156
Dorthe Helvig, datter af kistemageren 26

E

Ekeblad, Johan, svensk hofembedsmand og diplomat 88,
153, 158
Else salig Michel Kochis 163
Enevold, mester i Frederiksborg 100
Entfelder, Hans Wulff, rotgieser i Gethuset 47
Ertman 27
Ertmandsdatter, Trine, gift med Torsten Rasmussen 157
Eskild, Hans, slagter 122

F

Fegræus, Johan, svensk resident 58
Fincke, Casper, kunstsmed 18,
49, 65, 76, 121, 126
Fincke, Jørgen, søn af Casper Fincke 65
Fincke, Morten 121
Fine, Arnold de, husejer på Lappen 64

Florizoon, Peter, hollandsk admiralløjtnant 90
Fransen, Bernt 72, 83
Frederik 1., dansk konge 74,
150
Frederik 2., dansk konge 15, 47,
48, 54, 131, 144, 155
Frederik 3., dansk konge 53,
75, 82, 85, 87, 88, 96, 97, 99,
102, 150
Fribytter, Jens 27
Friedenreich, Christian, apoteker i Aalborg 12
Friedenreich, Johannes, apoteker i Aalborg 12
Fruen på Rappenborg 27, 28
Fuglekonge, Anders 77

G

Gertrud i Staldgården 30
Gertz, Gundel 29
Gioing, Jon, henrettet forbryder 61
Gjedde, Ove, admiral 68, 75
Glostrup, Niels Simonsen, sognepræst ved Skt. Olai Kirke 28, 29
Godske, Henrik Henriksen, sognepræst ved Skt. Olai Kirke 97, 98, 99
Griffenfeldt, Peder Schumacher, rigskansler 104
Grøn, Jørgen, kræmmer 77, 156
Gudmandsdatter, Kirsten, tjenestepige 159
Guldsmed, Peder 29
Gundel til Henrik Skrædders 28
Gyldenløve, Ulrik Christian 85,
87
Gøye, Birgitte, dansk adelskvinde 18, 120

Gøye, Margrethe, dansk adelskvinde 18

H

Hakkelsesskæres, Anne 26, 28
Halle, Gert von, murermester og våbenhandler 27, 28
Handskemager, Robert, henrettet forbryder 61
Hansen, Anders, byfoged 78
Hansen, Jørgen 121
Hansen, Peder, færgemand 70,
76, 109, 110, 112, 127
Hansen, Peder, skriver 29
Hedvig Eleonora, svensk dronning 155
Henriksen, Jørgen, nederste kapellan ved Skt. Olai Kirke 35
Herman Slotsfoged 110
Holck, Eiler, oberst på Kronborg 100, 101
Holgersen, Jacob 120
Holmer, Jørgen, toldvisitør 100,
104, 163
Holstein, Christoffer 121
Hulst, Pieter van der, hollandsk maler 145
Husum, Hans 29

I

Ibsdatter, Anne, gift med Tue Jensen 23, 24, 26, 27, 28,
30, 34, 76, 105, 109, 110,
137, 140, 168
Ignatius, martyr 36
Inger fra beværtningen Bunthe koe 26
Iversdatter, Dorte, dræbt barn 80
Iversen, Peder, stykløjtnant 102

J

Jacobsdatter, Mariche, gift med
Vibrand May 158, 159
Jacobsen, Jacob Jacobsen, skift-
eskriver 162
Jacobsen, Jacob, Rasmus Tuesens
svoger 100
Jacops, Berethe 27
Jakopsen, Tommas 30
Jansen, Henrik 27
Jensdatter, Bodel, gift med Chris-
ten Pedersen 83
Jensen, Hans, kræmmer 97
Jensen, Mads 105, 168
Jensen, Oluf, bror til Tue Jensen
24
Jensen, Saxe, sognepræst i Ram-
løse 70
Jensen, Tue, søn af Tue Jensen 34
Jeronimus, søn af Jørgen Grøn
157
Jersin, Jens Dinesen, biskop i
Ribe 57
Jessen, Otte, tingskriver 104
Joensen, Anders, Nivå 78
Johansdatter, Birgitte, gift med
Henrik Bendtzen 157
Jon Olafsson, bøsseskytte 146
Jørgensdatter, Karen, gift med
Otto Jessen 98, 104, 112
Jørgensen, Hans, arbejdsmand
81
Jørgensen, Hans, borger i Hels-
ingør 50
Jørgensen, Lorenz, billedskærer i
Holbæk 101

K

Karen, gift med Hans Jensen 97
Karen, Johan Arentsen 101
Karen, Markus Skrædders 29

Karl 10. Gustav, svensk konge
86, 90, 91, 95, 152, 155
Keilhou (Kegelhoff), Casper,
maler 150
Kemmer, Hans, rotgieter 69,
155
Kirsten, Peder Jydes Maren 29
Kirstine Peiters 34
Kistemagers, Frøken 30
Klausdatter, Trine 28
Klausis, Marine 28
Klejnsmed, Bastian 30
Koch, Volff Henriksen 85
Konstantin, kejser 39
Korn, Valentin 80
Kremmer Hendrik 34
Krogemager, Henrik 77
Krogemager, Torsten 77
Kruse, Hans, købmand 162
Kruse, Hans, sognepræst ved Skt.
Olai Kirke 29, 30, 34
Kruse, Johan 60, 117
Kruse, Johan brygger 160
Kruse, Ludvig, slagter 77, 127,
170
Kruse, Vibeke, Christian 4.s
elskerinde 85
Kræmmer, Henrik 34
Krøll, Bastian, murermester i
Helsingør 58

L

Lademager, Verner, henrettet
forbryder 61
Lange, Erik, dansk adelsmand
145
Lange, Peder Rasmussen, sogne-
præst ved Skt. Olai Kirke 30,
35, 36, 38, 39, 40, 41, 59, 67,
70, 74, 131, 133, 140, 162
Larsdatter, Live, ansat hos famil-

ien Brahe 145

Lauridsdatter, Birgitte, gift med
Jørgen Grøn 157
Lauridsen, Anders, brygger 100
Lauridsen, Helle, Nivå 78
Lauridsen, Peder, brygger 162
Lauritsdatter, Ellen, gift med
Rasmus Tuesen 71, 72, 83,
97, 98, 102, 112
Ledtoget, Mattis, husejer i Hels-
ingør 28, 109
Leen, Johan, vinhandler i Køben-
havn 100
Lejel, David, rådmand 35, 129
Leonora Christine, dansk
prinsesse 12, 76
Lindegaard, Nils toldforvalter i
Tronhjem 13
Lindegaard, Rasmus, Tronhjem
13
Lisbeth, gift med hr. Hans, Hels-
ingborg 89
Loretsdatter, Marine, gift med
Søren Christensen Torndal 35

M

Madsen, Niels 126
Maler, Johan, soldat på Kronborg
131
Manilius, K., romersk forfatter
21
Marcus 27
Maren, Anders Bysvend 143
Maren Bertemeys 34
Maren, gift med Klaus Urtegaard
26
Maren, gift med Melschior Ol-
phius 101, 102
Margrethe 1., dansk dronning
74, 150
Margrethe i Hammermøllen 28

- Margrethe Niels Jensens 34
 Matthiesen, Anders, præst i
 Hjørring 153
 Maximilian, kejser 42
 May, Vibrand, herberger 77, 158,
 170
 Melvin, David, kæmner 162
 Mesmes, Claude des, greve af
 Avaux 53
 Mestermænd, Hans 61
 Mestermænd, Morten 61
 Michelsdatter, Johanne, gift med
 Svend Nielsen 79
 Michelsen, Hans, købmand 80,
 127
 Monrad, Johan, landkommissær
 150
 Montagu, Edvard, jarl af Sand-
 wich 94
 Moritz 34
 Morten, mestermand 61, 62
 Mortensen, Jens, snedker 135
 Munch, Niels Hansen, sogne-
 præst ved Skt. Olai Kirke
 104, 138
 Munk, Kirstine, dansk dronning
 58
 Murermester, Peiter 26
- N**
 Nicolai, Philipp, sognepræst i
 Hamburg 42
 Nielsdatter, Mette, gift med Niels
 Andersen 157
 Nielsen, Hans, borgmester i
 Helsingør 46
 Nielsen, Nilas, tyv 78, 79
 Nielsen, Ole, borger i Helsingør
 50
 Nielsen, Peder, brygger 98, 113,
 123, 134
- Nielsen, Peder, skrædder i Hels-
 ingborg 56
 Nielsen, Peder, sognepræst ved
 Skt. Olai Kirke 76
 Nielsen, Svend, slagter 77, 78,
 79
 N., Jens, dreng født i Søllerød
 81
- O**
 Obdam, Jacob van Wassenaer,
 hollandsk admiral 89, 94,
 153
 Olafsson, Jon, bøsseskytte 12,
 146
 Ole paa Troppen 34
 Olphius, Christian 101
 Olphius, Melschior, garver 101
 Olsen, Hans, rådmand 50
 Olsen, Holger, byfoged 52
 Orgier, Charles, fransk legations-
 sekretær 50, 53
 Ottesen, Tønnes 34
 Ove, Martinus, borgmester 102
- P**
 Peder, Kirsten 31
 Pedersdatter, Ane, gift med Hans
 Rotgieser 113
 Pedersdatter, Anne, gift med
 Jørgen Truelsen 112
 Pedersdatter, Anne, gift med
 Rasmus Tuesen 98, 100, 105,
 113, 138, 168
 Pedersdatter, Inger 100
 Pedersdatter, Karen, gift med
 David von der Heide 113,
 163
 Pedersdatter, Maren, gift med
 Anders Lauridsen 100, 113
 Pedersdatter, Margrethe, gift
 med Volff Henriksen Koch 85
 Pedersen, Carsten 170
 Pedersen, Christen, vejer 83
 Pedersen, Hans, tolder 74, 83,
 150
 Pedersen, Laurits, lokalhistoriker
 9, 10
 Pedersen, Søren, skriver på
 Kronborg 102
 Pedersen, Thomas 56
 Peitersdatter, Sophie, gift med
 Johan Vinandt 160
 Perlestikker, Anders Pedersen,
 præst i Nakskov 13
 Persen, Peder, skomager i Hels-
 ingør 50
 Petersen, Johan 64
 Piper, Hans, toldvisitør 121
 Plougmand, Niels 60, 117
 Poulsen, Peder, borger i Hels-
 ingør 50
 Poulsen, Poul, tyv 78, 79
 Povlsdatter, Maren, tjenestepige
 hos Jørgen Grøn 156
- R**
 Raffn, Jens 34
 Rasmusdatter, Anna, datter af
 Rasmus Tuesen 100
 Rasmusdatter, Anna, gift med
 Claus Steffensen 9, 105, 108,
 168
 Rasmusdatter, Ellen, datter af
 Rasmus Tuesen 102, 172
 Rasmusdatter, Ingeborg, datter af
 Rasmus Tuesen 104, 163
 Rasmusdatter, Ingeborg, gift med
 Peder Nielsen 98, 99, 100,
 113
 Rasmussen, Hans, søn af Rasmus
 Tuesen 105

Rasmussen, Ole, slagter 127
Rasmussen, Torsten, krogemager
157
Redchas, Walter, bogsælger 12
Richter, Johan, snedker 105
Rosendal, Jens 80
Rostgaard, Hans, kongens
fiskemester 127
Ruth, Sigvard 105, 168
Ruyter, Michiel de, hollandsk
admiral 95, 96, 103, 104

S

Schumacher, Gert Albertsen,
sognepræst ved Skt. Olai
Kirke 104
Siach, Albret 60, 117
Sibylla, Magdalena, gift med den
udvalgte prins 72
Sille, Jørgen von Fellens 101
Sisse Rasmus Slagters 30, 31
Sivertsdatter, Catharina, datter af
Sifuert Ruth 168
Sivertsen, Hans, søn af Sifuert
Ruth 168
Sjöhielm, H. Giertsen, svensk
admiral 90
Skomager, Augustinus 60, 117
Skomager, Mogens 80, 157
Skomager, Morten 60, 117
Skovgaard, Anders Christensen,
kapellan ved Skt. Olai Kirke
24
Skovgaard, Anders Christensen,
kapellan ved Skt. Olai Kirke
(1552-1615) 138
Skrædder, Hendrik, henrettet
forbryder 61
Skrædder, Henrik 27
Skrædder, Joen 77
Skrædder, Klaus, byens vagt-

mester 61
Skrædder, Peder, fra Engelholm
55
Skrædder, Peder, i Helsingborg
56, 57
Skrædder, Rasmus 34
Skaaning, Birgitte, troldkvinde
137
Slagter, Christoffer 170
Slagter, Hans, borger i Helsingør
50
Smidt, Kristoffer 29
Sophie Amalie, dansk dronning
53, 76, 85
Sporemager, Niels 77
Sporemager, Thomas 157
Steenbok, Erik, svensk general
91, 95
Steffen, mester 30
Steffensen, Claus, skriver ved
Tøjhuset 9, 108, 168
Steiner, Urban, bogbinder 12
Stenhugger, Klaus, borger i Helsingør
50
Stenhugger, Moritz 58
Stenhuggers, Lisbet 29
Sthen, Hans Christensen, øverste
kapellan ved Skt. Olai Kirke
42
Suhms, Peter Frederik, bogsamler
9
Sulzbach, svensk general 95
Svendsen, David, byfoged 162
Svendsen, Peder 56
Svendsen, Peder, borgmester i
Helsingør 41, 50, 157
Sverbor gift med Niels 28, 31
Sværdfejer, Christen 149
Sørensdatter, Anne, gift med
Frans Vernicke 72, 97

T

Terskers, Citze, troldkvinde 129
Thestrup, Rasmus Pedersen, købmand i Århus 13, 27, 152
Thomisson, Hans, salmedigter
45
Thommesis, Maren 26
Thomsen, Christen, rigskansler
75
Titke, Johan, forbryder 61, 62
Tolder, Jonas 121
Toldkarl, Jens 80
Tommisdatter, Anne, gift med
Jørgen Grøn 157
Torndal, Søren Christensen,
sognepræst ved Skt. Olai
Kirke 35
Torsen, Daniel, grydestøber 80,
156
Trine, Mads Mortensen 100
Trolle, Herluf, dansk adelsmand
18, 120
Truelsen, Jørgen, brygger 98,
112
Træben, Karen 67
Tuesdatter, Anne, datter af Tue
Jensen 26, 28, 29
Tuesdatter, Marcen, datter af Tue
Jensen 29
Tuesdatter, Marie, datter af Tue
Jensen 28
Tuesdatter, Pernille 23
Tuesdatter, Pernille gift med Jens
Nielsen 34
Tuesen, Jens, søn af Tue Jensen
27, 109, 111
Tuesen, Jens, Tue Jensens broder
68
Tuesen, Tue, søn af Tue Jensen
34, 59
Tønnesdatter, Annike 83

Tønnesdatter, Tønche 82
Tønnesen, Johan 83
Tønnesen, Michel 83
Tønnesen, Søren 82
Tønnesen, Tønnes, bager 83

U

Ulfeldt, Corfitz, rigshofmester
75, 76
Ulrich, søn af Christian Gylden-
løve 85
Underskriver, Lars 52
Urne, Jørgen, lensmand på Kron-

borg 52, 54
Urtegaardsmand, Klaus 26, 27
Urtegaards, Marine, troldkvinde
129
Urup, Axcl, general 85

V

Vandkickers, Sisse 27, 28
Vernicke, Frans, bager 72, 77,
79, 80, 83, 97
Vinandt, Johan, vinhandler 100,
101, 137, 160
Vind, Henrik, admiral 57

Vordingborg, Peder Christensen,
sognepræst ved Skt. Olai
Kirke 67, 68, 70, 71, 72, 140

W

Wallenstein, Albrecht von, hær-
fører 58
Willer, Johan 121
With, Witte Conelisz de, hol-
landsk viceadmiral 90, 153
Wrangel, Carl Gustav, svensk
general 87, 90, 153, 155

Rettelsesblad til personregister

- A**
Andersen, Frandt, guldsmed 160
Andersen, Niels sporemager 159
- B**
Backer, Peter Johansen 160, 161
Bager, Peder 163
Basse, Christoffer, slotsherre 139
Bendtzen, Henrik, krogemager 77, 159
Bente, tjenestepige hos Daniel Torsen 158
Bjørnsdatter, Anne, spåkone 146
Brahe, Sohpie, dansk, adelskvinde 110, 146, 148
Brahe, Tyge, dansk adelsmand 28, 143, 146
Buhr, Jørgen, rådmand 164
- C**
Clausen, Gallas, rådmand 137, 139
- D**
Danielsen, Daniel, søn af Daniel Torsen 158
- E**
Ekeblad, Johan, svensk hofembedsmand og diplomat 88, 155, 160
Else salig Michel Kochis 165
Ertmandsdatter, Trine, gift med Torsten Rasmussen 159
- F**
Frederik 1., dansk konge 74, 152
- G**
Grøn, Jørgen, kræmmer 77, 159
Gudmandsdatter, Kirsten, tjenestepige 161
- H**
Hedvig Eleonora, svensk dronning 156
Holmer, Jørgen, toldvisitør 101, 104, 164, 165
Hulst, Pieter van der, hollandsk maler 147, 148
- I**
Ibsdatter, Anne, gift med Tue Jensen 23, 24, 26, 27, 28, 30, 34, 76, 105, 109, 110, 137, 139, 140, 170
- J**
Jacobsdatter, Mariche, gift med Vibrand May 161
Jacobsen, Jacob, skifteskriver 164
Jensen, Mads 105, 170
Jeronimus, søn af Jørgen Grøn 159
Johansdatter, Brigitte, gift med Henrik Bendtzen 159
Jon Olafsson, bøsseskytte 148
- K**
Keilhou (Kegelhoff), Casper, maler 152
Kemmer, Hans, rotgieter 69, 157
Kruse, Hans, købmand 163
Kruse, Johan, brygger 162
Kruse, Ludvig, slagter 77, 130, 172
- L**
Lange, Erik, dansk adelsmand 147
Lange, Peder Rasmussen, sognepræst ved Skt. Olai Kirke 30, 35, 36, 38, 39, 40, 41, 59, 67, 70, 74, 133, 134, 135, 142, 163,
Larsdatter, Live, ansat hos Sophie Brahe 147
Lauridsdatter, Birgitte, gift med Jørgen Grøn 159
Lauridsen, Peder brygger 163
- M**
Maler, Johan, soldat på Kronborg 133
Margrethe 1., dansk dronning 74, 152
Matthiesen, Anders, præst i Hjørring 155
May, Vibrand, herberger 77, 160
Melvin, David, kæmner 164
Michelsen, Hans, købmand 80, 130
Monrad, Johan, landkommissær 152
Mortensen, Jens, snedker 137
Munch, Niels Hansen, sognepræst ved Skt. Olai Kirke 104, 140
Munk, Kirstine, Chr. 4.s hustru 58
- N**
Nielsdatter, Mette, gift med Niels Andersen 159
Nielsen, Peder, brygger 38, 113, 123, 137
- O**
Obdam, Jacob van Wassenaeer, hollandsk admiral 89, 94, 155
Olafsson, bøsseskytte 12, 148
- P**
Pedersdatter, Anne, gift med Rasmus Tuesen 98, 100, 105, 113, 140, 170
Pedersdatter, Karen, gift med David von der Heide 165
Pedersen, Carsten 172
Peitersdatter, Sophie, gift med Johan Vinandt 162
Povsdatter, Maren, tjenestepige hos Jørgen Grøn 158
- R**
Rasmusdatter, Anna, gift med Claus Steffensen 9, 105, 108, 170
Rasmusdatter, Ellen, datter af Rasmus Tuesen 102, 174
Rasmusdatter, Ingeborg, datter af Rasmus Tuesen 104, 164
Rasmussen, Ole, slagter 130
Rasmussen, Torsten, krogemager 159
Rostgaard, Hans, kongens fiskemester 130
Ruth, Sigvard 105, 170
- S**
Sivertsdatter, Catharina, datter af Sifuert Ruth 170
Sivertsen, Hans, søn af Sifuert Ruth 170
Skomager, Morgens 80, 159
Skovgaard, Anders Christensen, kapellan ved Skt. Olai Kirke (1552-1615) 140
Skaaning, Birgitte, troldkvinde 139
Slagter, Christoffer 172
Sporemager, Thomas 159
Steffensen, Claus, skriver ved Tøjhuset 9, 108, 170
Svendsen, David, byfoged 164
Svendsen, Peder, borgmester i Helsingør 41, 50, 159
Sværdfejer, Christen 151
- T**
Terskers, Citze, troldkvinde 131
Thestrup, Rasmus Pedersen, købmand i Århus 13, 27, 154
Tommsdatter, Anne, gift med Jørgen Grøn 158
Torsen, Daniel, grydestøber 80, 158
- U**
Urtegaards, Marine, troldkvinde 139
- V**
Vinandt, Johan, vinhandler 101, 139, 162
Vordingborg, Peder Christensen, sognepræst ved Skt. Olai Kirke 67, 68, 70, 71, 72, 142
- W**
With, Witte Conelisz de, hollandsk vice-admiral 90, 155
Wrangel, Carl Gustav, svensk general 87, 90, 154, 157

En lille håndskrevet bog om Helsingør i 1600-årene opbevares i dag på Det Kongelige Bibliotek i København.

Gennem to generationer noterer Tue Jensen og hans søn, Rasmus Tuesen, om hændelser og begivenheder i Helsingør fra 1606 til 1677 i den lille tegnebog.

Stort og småt i deres hverdag bliver krydret med store danmarkshistoriske begivenheder, hvor læserne får en enestående øjebliksskildring da Frederik 2.s pragtfulde Kronborg brænder.

Henrettelsen af 6 soldater fra Kronborg, hvor mestermanden fejlhugger.

Christian 4.s død, hvor der sker mirakler hos kongens tolder.

Portrætter af Frederik 1. får næseblod og der løber blod ud af Margretes højre tommelfinger.

Den store pest i 1654 hvor 2000 af byens borgere dør.

Men der er også plads til gode råd om podagra, tandpine og frost i benene.

Krigene med svenskerne, hvor Rasmus er forfærdet tilskuere til svenskernes bombardement af Kronborg og indtagelsen af borgen.

To måneder senere overværer han et af Danmarkshistoriens største og blodigste søslag mellem den hollandske og svenske flåde i Øresund den 29. oktober 1658.

I 1677 dør Rasmus Tuesen som en af byens agtværdige borgere, der begravnes 56 år gammel på den Danske Kirkegård, der dengang lå omkring Skt. Olai kirke, i dag Helsingør Domkirke.

Bogen er nu transskriberet, kommenteret og illustreret.